

ISSN 0235-9111

Limba ROMÂNĂ

Nr. 1 (13) 1994 ANUL IV CHIȘINĂU

M E M O R I U

al Congresului al V-lea al Filologilor Români cu privire la sprijinirea revistei chișinăuiene "Limba Română"

**Președinției României
Președinției Republicii Moldova
Guvernului României
Guvernului Republicii Moldova**

Congresul al V-lea al Filologilor Români organizat de Societatea de Științe Filologice din România, Universitatea "Al. I. Cuza" din Iași, Institutul de Lingvistică al A.Ş. din R.M. și Ministerul Învățământului al Republicii Moldova, în perioada 6-9 iunie 1994 la Iași și Chișinău, cu participarea unor specialiști renumiți din România, Republica Moldova, Belgia, Olanda, Franța, Rusia, Germania etc., își exprimă profunda îngrijorare în legătură cu situația catastrofală în care au ajuns publicațiile științifice și cultural-artistice din Republica Moldova. O dată cu sistarea oricăror subvenții din buget este în special amenințată cu pericolul iminent de a-și înceta apariția prestigioasa revistă "Limba Română" editată la Chișinău, publicație științifico-metodică și de popularizare a investigațiilor în domeniul filologiei cu un rol foarte important în procesul de Renaștere națională prin reevaluarea tradițiilor culturale, promovarea valorilor artistice, adîncirea studiului limbii și literaturii naționale, cultivarea exprimării orale și scrise.

Susținută la un înalt nivel profesionist de un Consiliu de redacție foarte bine pregătit, de munca energetică a colegiului redațional, revista s-a impus, după cum au menționat și recenzenții ei, prin ținuta științifică și didactică, eleganța stilului și prezentarea grafică. Într-un răstimp relativ scurt a devenit o publicație foarte necesară cetățenilor tărâului stat moldovenesc, suveran și independent, având în prezent 4500 de abonați permanenți.

Ajunsă în imposibilitatea de a-și acoperi cheltuielile, în situația cind se pune mai mult preț pe valorile materiale, decât pe cele spirituale, publicația este amenințată cu dispariția și este în interesul culturii naționale ca revista să aibă toate condițiile pentru a-și îndeplini rolul pe care și l-a asumat. Cum posibilelor acțiuni de susținere din Republica Moldova sau din România li se dău interpretări subiective, precizăm și aici că revista "Limba Română" nu face politică, ci promovează permanent și consecvent adevărul științific.

Luînd în considerație că limba maternă se identifică cu națiunea însăși, iar aceasta din urmă dăinuiește numai prin limbă, că limba este "măsurariul civilizației unui popor" (M. Eminescu), că o școală națională și o conștiință națională se pot constitui numai pe temelia limbii materne, că o criză spirituală poate fi recuperată mult mai greu decât una materială, **Congresul al V-lea al Filologilor Români face apel către conducătorii celor două state românești de a lua sub ocrotire revista chișinăuană "Limba Română", de a sprijini, încuraja și facilita subvenționarea publicației, care ar trebui să ajungă una din cele mai importante și mai expresive mărturii ale procesului de integrare economică și culturală dintre cele două țări.** Congresul se adresează de asemenea parlamentarilor, conducătorilor de instituții, întreprinderi și organizații, asociațiilor culturale și științifice de pe ambele maluri ale Prutului, dar și din străinătate să-și dea tot concursul pentru susținerea morală și financiară a revistei "Limba Română", publicație de cultură filologică ce slujește cauza renașterii limbii și culturii naționale a neamului.

REPUBLICA MOLDOVA
LIMBA ROMÂNĂ

Revistă bilunară

Editor:
colectivul redacției

Nr. 1 (13)

1994

REDACTOR ȘEF
Alexandru BANTOS

COLEGIUL DE REDACȚIE

Vasile BAHNARU

Leo BORDEIANU
(secretar de redacție)

Anatol CIOBANU

Ion CIOCANU

Nicolae COBİLEANSCHI

Nicolae MĂTCAȘ

CONSILIUL DE REDACȚIE

Pavel BALMUŞ

Silviu BEREJAN

Mihai CIMPOI

Eugen COȘERIU (Tübingen)

Ion COTEANU (București)

Nicolae DABIJA

Traian DIACONESCU (Iași)

Stelian DUMISTRĂCEL (Iași)

Ion IACHIM

Dumitru IRIMIA (Iași)

Dan MĂNUCĂ (Iași)

Vasile MELNIC

Ion MELNICIUC

Ion NUȚĂ (Iași)

Alexei PALII

Ilie POPESCU (Cernăuți)

Stanislav SEMCINSKI (Kiev)

Constantin TĂNASE

Grigore VIERU

SUMAR

"Limba Română" la răscruce

3

ANIVERSĂRI

Heraldul limbii române

4

STAREA DE VEGHE

Nicolae MĂTCAȘ. Intelectualii Basarabiei
în lupta pentru limbă și ființa națională

6

ANTOLOGIA "L.R"

Radu GYR. Venim, plecăm (17); Patria (21); Marele cîntec (40); Damnații (58); Limite (82); Sărutul (89); Poetul (103)

Radu Gyr. Notă biografică

104

SOCIOLINGVISTICĂ

Constantin TĂNASE. Agresivitatea
surogatului lingvistic.

18

OBÎRȘII

Vichentie NICOLAICIUC. Miorița și Mai
am un singur dor de Mihai Eminescu

22

MARI FILOLOGI ROMÂNI

Carmen-Gabriela PAMFIL. Alexandru I.
Philippide

26

CUM VORBIM, CUM SCRIM

Alexei PALII. Ce "folosim" și ce nu
"folosim"? (33); Cum "ne integrăm"? (34)

ONOMASTICĂ	Gruia UNGUREAN. Liviu Rebreanu: Pădurea spînzurațiilor
Anatol EREMIA. Reglementarea onomasticii naționale	73
35	
Decizii necesare	
36	
INFERN TERMINOLOGIC	LABORATOR
Alexandru GROMOV. Bombonica de după grilaj	La ancheta "L.R." răspunde Nicolae ESINENCU
41	77
	Ion CIOCANU. Afirmarea valențelor etice și estetice
CONTROVERSE	78
Stelian DUMISTRĂCEL. Caesar supra grammaticos?	Noemí BOMHER. Paragrame (Carmina figurata)
45	83
Lumină FASSEL. Stelian Dumistrăcel: Lupta în jurul literiei și demnitatea Academiei Române	INTERIORUL UNUI POEM
49	Monica ILADE-COSTEA. Octavian Goga: Noi
	90
PROFILURI	EMINESCIANA
Constantin CIOPRAGA. Un urmaș al lui Parmenide: Ion Barbu	George NIȚU. Orificul Eminescu
52	96
FUZIUNE ȘI REDIMENSIONARE	ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI
Ion CIOCANU. Andrei Lupan și limitele sale	Eugenia GROSU. Mircea Eliade: O noapte de sinziene
59	100
Monica SOCEA. Nicolae Dabija, "ziditorul de poeme"	DIALOGUL ARTELOR
65	Ioan ALEXANDRU. Luchian, zugravul
REFLEXE ALE ETERNITĂȚII	107
Constantin NOICA (32, 48, 97, 99); Ion ELIADE-RĂDULESCU (64, 72); Eugen IONESCU (69, 76); Nicolae IORGĂ (97, 99); Mircea ELIADE (99)	CUVINTE ÎNCRUCIȘATE
	Maria SAVIN. Mihai Eminescu - 105 ani de nemurire
PRO DIDACTICA	110
Nadia NUȚĂ. Compunerea: probleme metodologice	
70	<i>Prezentare grafică:</i> <i>Tamara CHITOROAGĂ</i>

"LIMBA ROMÂNĂ" LA RĂSCRUCE

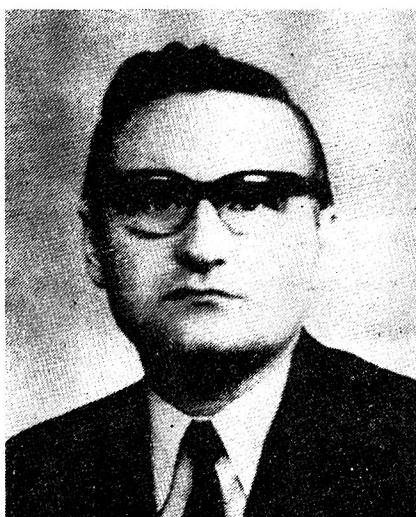
Acest număr al "Limbi Române" ar fi trebut să nimerească în casa dumitale, dragă cititorule, încă la începutul anului, ci nu acum în toiul verii. Dificultățile de ordin economic au reținut nepermis de mult apariția revistei, iar agravarea crescîndă a deficitului bugetar a pus în pericol existența unicei publicații din republică ce promovează în mod priorită renașterea limbii noastre. Guvernul ne-a sistat subvențiile, revista fiind lipsită de orice mijloace finaciare, deci și de viitor. În această situație fără precedent redacția a hotărît să preia dreptul de unic fondator, îngemânîndu-și propriul destin cu destinul "Limbi Române". Astfel, în conformitate cu noul statut revista "Limbă Română" este o publicație independentă, de cultură filologică, nonguvernamentală care, prin întreaga sa activitate susține numai și numai adevărul științific despre graful nostru strămoșesc. Programul revistei, formulat în baza experienței acumulate pe parcursul a trei ani de muncă, prevede abordarea problemelor privind cultivarea limbii române, promovarea valorilor literaturii și culturii neamului, educarea estetică a cititorului. Ne vom adresa, ca și pînă acum, pedagogilor, studenților, elevilor, precum și tuturor celor pentru care limba română este "temelia neamului, avereia nepieritoare a națiunii".

Revista, sperăm, va apărea de 6 ori pe an, avînd și un supliment pe care l-am numit, eventual, "Biblioteca revistei "Limbă Română". Astfel vom satisface mai deplin și, de ce nu, mai temeinic necesitățile celor ce doresc să-și aprofundeze cunoștințele în domeniul limbii. Redacția proiectează, deci, în condiții dificile, să lucreze mai mult și mai bine în numele prosperării limbii române, dar planurile noastre le vom realiza mai lesne doar cu susținerea cititorului. Avem în vedere contribuția pe care o aşteptăm la pregătirea revistei, dar și sprijinul material fără de care o publicație nu poate supraviețui în condițiile economiei de piață. Prețul revistei îl vom menține mic pentru a oferi posibilitate tuturor să-o procure sau să-o aboneze. Dacă cineva din rîndul celor care țin revista în mînă dorește să ne susțină finanțiar precizăm adresa noastră:

277012, or Chișinău, str.Pușkin 22, tel 23-44-12, 23-44-19

Pe curînd. Mulțumim anticipat pentru solicitudine!

Colegiul de redacție

HERALDUL LIMBII ROMÂNE

din spațiul umbrit așta groază de timp de sinistrele aripi ale pajurii bicefale se zice că a atins frumoasa vîrstă de 60 de ani. Nu credem. Dar folosindu-ne de acest prilej vrem să spunem cîteva cuvinte de dragoste și de admiratie pentru neobositul susținător și colaborator al publicației noastre, profesorul, doctorul habilitat în filologie, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, dl Anatol Ciobanu.

Pentru dumnealui cifra amintită este mai mult decît relativă. 60 de ani e prea puțin pentru merituoasele realizări ale maestrului și, totodată, este un termen prea mare pentru a-ți păstra intacte, în infermul realității noastre, așa calități precum bunătatea, răbdarea, asiduitatea, dragostea de oameni. Or, anume

aceste calități sînt definitorii pentru colegul nostru.

Din multele domenii de activitate ale lui Anatol Ciobanu am vrea să evidențiem în primul rînd lucrul științific. Preocupările savantului se concentreză în jurul problemelor ce țin de lingvistica generală. În lucrările sale sintaxistul nr.I al Basarabiei, bazîndu-se pe principiile sintaxei funcționale, este în deplin consens cu cercetările marilor lingviști E. Coșeriu, M. Mahmoudian, A. Martinet, Iu. Stepanov, G. Zolotova, R. Budagov, R. Piotrovski și alții. Notăm aici doar cîteva titluri: studiul unic în româniștică **Sintaxa verbelor semicopulative în limba română** (Teză de doctor habilitat), 1976 — partea I, 1978 — partea II; **Sintaxa și semantica** (Studiu de lingvistică generală), 1987, **Punctuația limbii române**, 1993 etc. Din ele se vădește preferința savantului de a opera cu material faptic, analizîndu-l din punctul de vedere al sintaxei funcționale, pornind nu de la formă, ci de la conținut.

Prin orientarea sa științifică An. Ciobanu se înscrie în rîndurile părășilor prestigioasei școli lingvistice de la Praga despre care Eugen Coșeriu spunea: "Concepțiile școlii de la Praga sunt binevenite pentru că nu sunt prea abstracte".

Anatol Ciobanu este pionerul tratării părților de propoziție de pe pozițiile sintaxei funcționale. Deja la vîrstă de 35 de ani, cauz rar întîlnit în lumea științifică de la noi, dumnealui a elaborat aproape simultan două monografii: **Părțile principale ale propoziției și**

Probleme dificile de gramatică, ambele editate în 1969.

Manualele pentru clasele a VII-a (**Sintaxa**) și a VIII-a ale școlii de cultură generală la care a contribuit An. Ciobanu au cunoscut mai mult de 10 reeditări și pe drept se consideră a fi de o calitate apreciabilă.

Școala superioară de asemenea beneficiază de un atractiv, bine argumentat și captivant manual de sintaxă (1981) care îl are printre autori pe An. Ciobanu.

Anatol Ciobanu și-a dat concursul și la elaborarea lucrării **Norme ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române**, Îndrumar, Academia de Științe a R.M., astfel contribuind la stabilirea și reglementarea normelor în cauză.

"Cu tărie, dar și cu blîndețe" a îndrumat profesorul prin vocație An. Ciobanu, începînd cu anul 1956, mai multe generații de filologi-patrioți ai mereu prigonitei noastre limbi. Cîte lucrări metodice a elaborat dumnealui pentru uzul studenților! Cîte culegeri interuniversitare de articole a redactat!

Printre discipolii distinsului profesor sînt: prof. univ., dr. I. Melniciuc, prof. univ., dr., rectorul universității din Tiraspol P. Tolocenco, dr. habilitat, șeful catedrei redactare a facultății de ziaristică V. Pojoga ș.a. Grăitoare în sensul continuității creației științifice sînt exemplele unor lucrări elaborate în comun: studiul asupra superlativului realizat în colaborare cu I. Melniciuc (1981), studiul asupra omonimiei sintactice — cu V. Pojoga (1986) ș.a.

Un capitol aparte în activitatea lui Anatol Ciobanu se constituie din

numeroasele lecții și articole de cultivare a limbii (**Să scriem și să vorbim corect**, 1970; **Limba noastră-i o comoară**, 1983; **Limba maternă și cultivarea ei**, 1988). Auditorii mai mult sau mai puțin avizate în tainele limbii române ascultă cîteva decenii la rînd prelegerile revelatorii ale savantului. Anatol Ciobanu este acel care cu mult pînă la 1989 ne atragea atenția asupra unor fenomene negative din realitatea noastră. Anume domnia sa a semnalat că din punct de vedere lingvistic (adică a numărului vorbitorilor de română) cetățile (=orașele) micii noastre republici sînt pierdute. Dar ce-i o țară fără de cetăți?

În istoricul an 1989, cu elocvență și cu o nemărginită răbdare, savantul a demonstratmeticlos și argumentat atît diferitor "comisii interdepartamentale", cît și adunărilor derutate de oameni ce e, totuși, cu limba și alfabetul nostru. Din păcate și astăzi cînd lucrurile s-au limpăzit deja Anatol Ciobanu mai este nevoie să explice niște adevăruri care nu pot fi înțelese doar de acei ce nu vor să le înțeleagă.

Heraldul limbii române din acest "spațiu biblic al românității", unde pentru totul trebuie să plătești dublu, a luptat și continuă să lupte "nu așt pentru păstrarea neatinsă a vieții cît a limbii".

"Limba Română"

Dr. Nicolae
MĂTCAŞ
Chişinău

INTELECTUALII BASARABENI ÎN LUPTA PENTRU LIMBĂ ȘI FIINȚA NAȚIONALĂ

La 29 octombrie 1993 dlui Nicolae MĂTCAŞ, erudit filolog și temerar reformator al învățămîntului de la noi, i s-a conferit titlul de Doctor Honoris Causa al Universității "A.I.Cuza" din Iași. Cu acest prilej eminentul militant pentru renașterea limbii noastre a rostit discursul pe care revista "Limba Română" îl găzduiește, împărtășind bucuria înaltei prețuirii date activității colegului nostru de către una din cele mai vechi și prestigioase universități din România și din Europa.

* * *

"Pămîntul, istoria și limba sînt, în esență, cei trei stîlpi pe care se ține neamul" (Ion Druță).

În cele ce urmează am vrea să reflectăm asupra trăiniciei acestor piloni "pe care se ține neamul" și a rolului intelectualității basarabene în renașterea națională, mai cu seamă de la 1985 începînd.

Nu știu dacă mai există în lume vreun popor la fel de blestemat ca și noi, români, popor care să fie nevoie să-și apere și să-și revendice în fața comunității internaționale dreptul la

propriul pămînt, la propria istorie, la propria limbă.

"Străvechi pămînturi ucrainești" sînt declarate, fără nici un pic de jenă față de adevărul istoric, Sudul Basarabiei, Nordul Bucovinei și Tinutul Herței, încorporate prin voia lui Stalin în Ucraina, iară români autohtoni de pe acele meleaguri — venetici.

"Исконно русская земля", "străvechi pămînt ruseșc" este declarată cu impertinență de către secesioniștii locali veniți de aiurea cu duiumul mai ales în perioada postbelică și de către inspiratorii lor de la Moscova multpătimita Transnistrie.

"Gagauz eri", "pămînt al găgăuzilor", sînt declarate în mod sfidător cele cîteva localități cu populație majoritară găgăuză de către mișcarea naționalistă "Gagauz halkı" și de către vreo cîțiva pretinși lideri ai găgăuzilor ahtiați și ei să se căpătuiască din senin cu o halcă de pămînt din trupul sfîrtecat al Moldovei. Iar de la o vreme începînd — o, sancta simplicitas! — cei cu suflet românesc s-au trezit huiduiți și alungați din propria casă chiar de către consîngenii lor rătăciți și mancurizați, care au convingerea că cine se consideră român nu are decît să-și ia tălpășița în România. Numai pentru faptul că, vorba lui P. Tuțea, ne încăpățină să fim români...

Așa e azi cu pămîntul românilor din afara fruntarelor Țării. Cîtă vreme sîntem români nu avem dreptul la propriul pămînt. Să renunțăm la neam, la istorie, la datini, la graiul strămoșesc și atunci vom fi recunoscuți ca autohtoni, ni se va recunoaște dreptul la pămîntul stropit cu sîngele strămoșilor. Oh! oh! oh! Sărmana Țară a Moldovei, cum spunea cronicarul.

Dreptul la istorie, după cum prea bine știți, a trebuit să ni-l apere cele mai luminate minți ale neamului chiar

în fața europenilor pentru care mult timp am fost (iar unii ar vrea să ne considere și astăzi!) "o enigmă și un miracol istoric" (T.Lot, G.I.Brătianu). De la 1812 pînă la 1918 și de la 1944 pînă la 1985 noi, românii din stînga Prutului, am fost privați de dreptul la istoria adevărată a neamului, am fost lipsiți de memoria istorică, am devenit, sub ocupație rusească, un alt popor, cu o altă structură psihică, cu o altă limbă, cu o altă cultură, cu o altă istorie, cu o altă Patrie-mamă, cu un alt destin. Ceea ce n-a reușit, dar, de fapt, nici n-a intenționat să facă Imperiul Otoman pe parcursul a trei secole, a izbutit s-o realizeze "Imperiul Răului" pe parcursul a mai puțin de un secol și jumătate de ocupație "... începutul nostru ni s-au tăgăduit, numele ni s-au prefăcut, pămîntul ni s-au sfîșiat, drepturile ni s-au călcat în picioare..." (M.Kogălniceanu). Abia azi, extrem de anevoios, prin eforturile conjugate ale unor istorici de bună credință de la noi și ale celor din Țară, precum și prin strădaniile editurilor respective, se întoarce acasă carte de istorie, magister vitae. De ne-ar ajunge răbdare să citim pînă la capăt această "carte de căpetenie a popoarelor și a fieștecărui om îndeosebi" ... (M.Kogălniceanu), carte ce ne-ar scoate din tenebrele elucubrațiilor unor pretinși istorici, savanți de croială sovietică gen Mohov Bereznakov, Lazarev, Sîtnic, Briseakin, Sovetov, Grosul, Antoseac ș.a.

Cel de-al treilea pilon, limba maternă, "cartea de noblețe, testimoniu de naționalitate al unui neam; semnul caracteristic prin care membrii aceleiași familii se recunosc în marea diversitate a popoarelor din lume..." (V.Alecsandri), a fost supus, de-a lungul zбuciumatei noastre istorii, celor mai puternice seisme, zdruncinat din temelie, ros și scorojit de intemperii. Însă a rămas să stea semeață și să înfrunte cu tărie toate

furtunile, aidoma Coloanei lui Brâncuși, coloana infinită a graiului matern. Căci românii au fost dintotdeauna conștiienți de faptul că limba "se identifică cu naționalitatea" (B.P.Hasdeu).

Iată cum aprecia acum o sută treizeci de ani istoricul francez Edgar Quinet dîrzenia cu care românii își apărau ultimul lor bastion — limba română: "Viața națională, avuții, bunuri — totul le-a fost luat sau smuls, în afară de limba obîrșiei, pe care străinul se străduiește să-o nimicească sau să-o denatureze. Cum să ne mai mirăm, aşadar, dacă oamenii aceștia se leagă de un asemenea monument viu și popular, singurul care le reprezintă pe toate celealte și le suplineste? Cum să ne mirăm, dacă se înverșunează să-l purifice de orice întinare străină, dacă în activitatea aceasta pun un soi de superstiție pătimășă, dacă piece cuvînt slav sau austriac înlăturat li se pare un semn de victorie; dacă piece cuvînt indigen cules de pe buzele poporului li se pare o cucerire; dacă ura, disprețul, dezgustul, repulsia atîta timp adunate și care nu se pot revîrsa asupra dușmanului de secole, prezent sau încă amenințător, se îndreaptă cel puțin împotriva cuvintelor, silabelor, întorsăturilor de vorbire, pînă și împotriva literelor prin care li s-a necinstit și contaminat idiomul național? Și-atunci, ce-i de mirare dacă niște oameni ținuți atîț de mult cu călușul la gură, înnăbușiți, azvîrl, ca pe tot atîtea înfierări ale servituitoii, vocabularul impus de invazii, izgonind pînă și accentul asupriorilor? Chiar și dacă ar merge prea departe în ura lor față de rămășițele limbii dușmanului, cine i-ar putea condamna?" (citat după "Patrimoniu", nr. 1, 1992, p.101, art. Limba română).

În negre vremi de cumplită restrîște limba maternă ne-a fost pavăză și scut în apărarea ființei

noastre naționale. Atunci cînd a fost izgonită din școli, din biserică, din administrație, din viața de toate zilele, noi am vorbit-o pe ascuns acasă, la masă, la leagăn și la icoană. Iar cînd ni s-a pus călușul la gură ori cînd ni s-a băgat pe gît o altă limbă, noi am tăcut tot în limba noastră. Mi-e martor poetul:

În aceeași limbă
Toată lumea plâng,
În aceeași limbă
Ride un pămînt.
Ci doar în limba ta
Durerea poți să-mă mîngii,
Iar bucuria
Să-preschimbi în cînt.
În limba ta
Ti-e dor de mama,
Și vinul e mai vin,
Și prințul e mai prinț.
Și doar în limba ta
Poți ride singur,
Și doar în limba ta
Te poți opri din plîns.
Iar cînd nu poți
Nici plâng și nici ride,
Cînd nu poți mîngii
Și nici cîntă,
Cu-al tău pămînt,
Cu cerul tău în față,
Tu tacî atuncă
Tot în limba ta.

(Gr. Vieru. "În limba ta")

Cînd ne-a ajuns cuțitul la os, cînd a fost pusă în pericol de moarte însăși existența noastră ca neam, noi am făcut din "veșmîntul ființei noastre" (V. Mîndicanu) flamură și armă de luptă și am pornit — la figurat, dar, cu părere de rău, și la propriu, — la Marele Război pentru Apărarea Patriei noastre — limba română. Cu aceleași sentimente mărețe de sacrificiu total ca și ale poetului avar din Daghestan Rasul Gamzatov:

Sînt unii leac ce-ști așlă cînd îl doare
În altă limbă. Nu-s din tagma lor.
și dacă mîne limba mea dispare,
Atunci eu astăzi gata să sint să mor.

Stindardul luptei de eliberare națională — căci mișcarea pentru limbă de stat și grafie latină n-a fost

decît prologul luptei pentru decolonizare, pentru smulgerea din Imperiu și obținerea unei independențe reale de acesta, al luptei pentru tricolor, stemă și imn național, pentru reîntregirea neamului — a fost arborat de cei care săn considerați pe drept conștiință a națiunii — de intelectuali și, în primul rînd, de scriitori. Tot scriitorii au fost aceia care s-au aflat în fruntea mișcării de iluminare, de trezire a conștiinței de sine și de neam a românilor din stînga Prutului și a Nistrului. Renașterea națională a fost un miracol basarabean numai pentru cei care nu cunosc activitatea ferventă desfășurată de scriitori pentru trezirea din somnul cel de moarte a omului de rînd. Părăsind masa de lucru pentru timpuri mai bune, "raznociinții" basarabeni ai timpurilor noastre au pornit în popor: la ședințele cenaclului "Alexe Mateevici" din Valea Morilor (organizate prin energia medicului Anatol Șalaru, ulterior deputat în Parlamentul Republicii Moldova), la seratele omagiale, de creație și la adunările generale de la Casa Scriitorilor, din instituții, organizații și de la întreprinderi, la mitingurile autorizate (dar și la cele neautorizate) din centrul capitalei sau de la Teatrul de vară, precum și la cele din centrele raionale și din comune, la întîlnirile cu electoratul, în componența Comisiei interdepartamentale a fostului Prezidiu al fostului Soviet Suprem al fostei R.S.S.M. pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești ("Comisia de salvare a limbii", cum fusese ea supranumită în 1988 de cei care văzuseră în ea un paladiu al graiului străbun), în componența comisiilor permanente parlamentare și a grupurilor de lucru pentru elaborarea proiectelor de legi cu privire la limbi, la Marile Adunări Naționale, iar cînd a fost nevoie de autoritatea domniilor

lor — și la demonstrațiile și mitingurile neautorizate — pentru a-i salva pe temerarii "pormiți a asalta cerul" de bastoanele de cauciuc ale milițienilor de odinioară, de gazele lacrimogene ale trupelor de interne, de senilele tancurilor sovietice care voiau să demonstreze, în cadrul unei triufulale parade militare pe care poporul nu-a mai tolerat-o, forța invincibilă a Imperiului; în tranșee și pe pozițiile de luptă ale apărătorilor integrității teritoriale a republicii de la Cocieri, Coșnița, Dubăsari. Trebuia să-i vezi în acele momente pe Gr. Vieru și Leonida Lari, pe Ion Hadârcă și Nicolae Dabija, pe Dumitru Matcovschi și pe regretatul Ion Vatamanu, pe Vladimir Beșleagă și pe Valentin Mîndicanu, pe Alexei Marinat și pe Gheorghe Vodă, pe Ion Dumeniuk și pe Ion Mocreac, pe Ion Ciocanu, pe părintele Petru Buburuz, pe Ion Conțescu și pe mulți alții, pentru a-ți da seama de unde vine îndirjirea de oșteni a acestor oameni extraordinar de blajini și de pașnici. Și-au pus în joc cariera și bunăstarea, nu rareori — libertatea și viața și secretarul de partid de pe atunci al Uniunii Scriitorilor Ion Hadârcă, și redactorul-șef de la "Literatura și Arta" Nicolae Dabija, și redactorul-șef de la revista "Nistru" (ulterior preschimbăt în titlu-simbol "Basarabia") Dumitru Matcovschi, și redactorul-șef al "Glasului Națiunii" (primele numere ale căruia au apărut în clandestinitate în Tările Baltice) Leonida Lari, această neînfricată Ioana d'Arc a Basarabiei, și distinsul poet Grigore Vieru, și temerarii lingviști Constantin Tânase și Vasile Bahnaru. Somați în repetate rânduri de procurorul de pe atunci Demidenko, puși la respect pe linie de partid la comitetul raional și la C.C. al P.C.M., acostați, apostrofați pe stradă și amenințați la telefon și prin scrisori anonime, supuși unor atentate vădit dirijate de mașina

diabolică de reprimare, ei, spre onoarea lor, nu s-au lăsat intimidați și nici cumpărați și au rămas ca adevărați bărbați ai neamului în memoria celor care i-au admirat. Chiar strivii de roțile autobuzelor trimise de satană au înviat din morți ca un Isus Hristos la ruga mulțimii îndurerate, cum s-a întîmplat cu Dumitru Matcovschi. Există deci un Dumnezeu al nostru, un Dumnezeu al dreptății! Acuzați la început de structurile de partid existente la ora aceea, ulterior — de comuniștii ce acționau în afara legii după ce P.C.M.-ul fusese interzis, de procomuniștii și de prounioniștii moscovici după prăbușirea Imperiului, de burtăverzimea partocrată de la conducerea întreprinderilor industriale și a unităților agricole, iar sub influența acestora din urmă — și de unii oameni de rînd, acuzați, zic, de toate retelele în perioada de tranziție la economia de piață, acești apostoli și martiri ai neamului s-au pomenit în rolul eroilor de la Plevna ai lui V.Alecsandri. Anume de aici își va fi luat începutul vibranta exclamație a regretatului poet Ion Vatamanu: **Ce vor scriitori?**

**Există o stea, a noastră, aici,
O lacrimă-n desfacerea florii.
Fratele meu, eu nu îi-s dușman -
Iată ce vor scriitori...**

**Dacă mai pierdem și ultimul port,
Acela matern în delta culorii, -
Fratele meu, cu morții nu merg -
Iată ce vor scriitori...**

**Un grai să nu tacă, al nostru, aici,
Trezește-l în suflul viorii, -
Fratele meu, deșteaptă-ți copiii -
Iată ce vor scriitori...**

**Pământui, izvorul își roagă stăpinul,
Întoarcerea lui la dorite podgorii, -
Fratele meu, îți cer demnitate -
Iată ce vor scriitori...**

**Aer n-ajunge pe metru pătrat,
Pe metru pătrat se-întunecă zorii, -
Fratele meu, nu-ți vine și casa -
Iată ce vor scriitori...**

Nu-i unde, nu-i unde, sănem grămadăți

În păstăia uscată-a victoriei, -
Fratele meu, deșteaptă-ți flința -
Iată ce vor scriitorii...

Pe aceste cimpuri, ale noastre, latine,
Arde veșmântul rupt al istoriei, -
Fratele meu, ne cheamă părținții -
Iată ce vor scriitorii...

Ne-am săturat de momelli și minciuni,
Astăzi țara își spulberă norii, -
Fratele meu, adevărul nu iartă -
Iată ce vor scriitorii...

Scriitorii au fost în primele rînduri. Ei au avut tactul și răbdarea să ne învețe alfabetul spiritual: cine sîntem, de unde venim, unde am ajuns, ce înseamnă memorie istorică, demnitate de om, conștiință de neam. Voi cita un exemplu edificator din Vasile Romanciuc:

Ce ne-adună-ntr-un neam
Ca pe-albine-ntr-un ram?
Ce ne ține pe verticală
Cînd e foc pe pămînt,
Cînd e jale-n curînt? -
Conștiința națională.

Dor în suflet aprins,
Foc în vatră, nestins,
O credință ce-n veci nu ne-șală.
Doină sfintă și grai,
Gură dulce de rai -
Conștiința națională.

Ce-am avut, ce avem,
Ce am fost, ce sîntem -
O-ntrebare mereu actuală.
Ce-am răspunde la ea
Dacă nu am avea
Conștiința națională?

Nu suportă minciuni
Despre grai și străbuni...
Peste răni cind se pune vopseală,
Se trezește din morții,
Bate, vie, la porți
Conștiința națională.

Fără te pocloni,
Poți de-a pururi iubi
Neamuri multe-n măsură egală,
Dacă nu î-sai pierdut,
Dacă nu î-sai vîndut
Conștiința națională.

Noi sîntem un popor,
Noi vom fi un popor
După propria noastră croială,
De nu doarme adinc,
Dacă-i trează oricînd
Conștiința națională.

Scriitorii au fost urmași de ziaristi și savanți și numai după aceea — de ceilalți intelectuali. La adunările publice, în mass-media au fost formulate răspicat revendicările, aduse argumentele de rigoare, respinse pretențiile neîntemeiate ale interfrontiștilor sovini, dezvăluite falsificările pseudosavanților. Numai o mică parte din mărturiile luptei pentru limbă, alfabet, conștiință și demnitate națională au fost înmănușcate în culegerile *Povară sau tezaur sfînt?* ("Cartea Moldovenescă", Chișinău, 1989, alcătuită — Ilie Lupan), *O luptă, o suferință și...* ("Literatura Artistică", Chișinău, 1989, îngrijirea - Boris Vieru); *Coloana infinită a graiului matern* ("Hyperion", Chișinău, 1990, autori — Ion Dumeniuk și Nicolae Măcăș); restul au rămas în periodicele timpului ("Literatura și Arta", "Basarabia", "Învățămîntul public", "Columna" ("Orizontul"), "Tinerimea Moldovei", "Moldova Socialistă"; mai apoi — "Limba Română", "Cugetul", "Patrimoniu", "Moldova Suverană" și.a.), în emisiunile radioului și televiziunii, în răscolitoarele cîntece ale Doinei și ale lui Ion Aldea-Teodorovici, ajungînd atunci în temei la cititorul și ascultătorul de rînd de limbă română, nu însă și la cel de limbă rusă din cauza sabotorilor de la periodicele rusești, care îl instigau pe acesta din urmă la luptă împotriva revendicărilor legitime ale românilor moldoveni.

Efectul activității pline de abnegare a intelectualilor s-a soldat cu trezirea conștiinței oamenilor de rînd. Lupta a fost cîștigată nu la 31 august 1989 și nici la 27 august 1991, ci, la drept vorbind, ceva mai înainte: atunci cînd oamenii simpli au lăsat coarnele plugului, ciocanul și mistria, rîndeaua și strungul și au ieșit în stradă, împresurînd piețele, parlamentul, guvernul, redacțiile, susținînd apelurile scriitorilor și ale

intellectualății în genere, scandind: "Unire, moldoveni!" Trebuia să fii martor la acel dangăt de clopot, la acea revărsare de lume, la acea fierbere de revoltă a mulțimii trezite din letargie ca să-ți dai seama de veridicitatea aprecierii făcute de Constantin Rădulescu-Motru: "Românii sînt eroi, dar cu deosebire cînd sînt în grup. În front, la război; în ceată, la revoltă; în cîrd, la vînătoare... curajul Românlui nu are pereche" (LR, nr.1, 1991, p.105, art. **Sufletul neamului nostru**). Guvernanții de atunci și cei care leau luat locul au făcut unele concesii, calificate atunci, în euforia generală în care ne aflam, drept mari izbînzi: limbă de stat, alfabet latin, recunoașterea unității de limbă, revenirea la stemă, la imnul național al tuturor românilor "Deșteaptă-te, române!", Declarația despre independență etc. Raportate la situația de azi, ele, izbînzile, au fost cu adevărat mărețe, mai ales dacă ne amintim de condițiile concret istorice în care au fost repurtate. Uneori constați cu regret că ceea ce am obținut atunci n-am fi putut să obținem astăzi; mai mult decât atîț -- începem să le pierdem astăzi.

Drept mari, chiar neverosimile victorii le-ați apreciat atunci și dvs., cei de aici, din Țară, care ați urmărit cu sufletul la gură desfășurarea evenimentelor din Basarabia, apreciindu-le ca un miracol basarabeian. Miracol pentru cei care n-au știut că basarabenii au supraviețuit numai grație faptului că au avut veșnic viu în memorie testamentul lui Ștefan cel Mare și Sfînt, idealul lui Eminescu cel Mare și Nemuritor, perspicacitatea de a se identifica în esență cu graiul și de a simți la tot pasul pericolul dispariției. Noi am făcut din Eminescu simbol, din Ștefan cel Mare — simbol, din limba română — simbol. Simboluri ale nemuririi noastre.

În starea generală de "letargie națională în care am trăit veacuri de-a rîndul pînă să căpătăm conștiința de neam", numai Ardealul, constată Constantin Noica, ar fi reprezentat dintotdeauna "starea noastră de veghe" («LR», nr.3-4, 1991, p. 30, art. **Ardealul și spiritualitatea românească**). Știută fiind comunitatea de destin al ardelenilor cu cel al basarabenilor, poate că numai absența unor expoziții de talia înflăcărăților patrioți din Ardeal l-a făcut pe marele filozof al contemporaneității să nu releve "starea de veghe a românismului" din Basarabia. Și poate că din motivul că basarabenismul nostru este mult prea impregnat de durere.

Referindu-se la ultimul volum de poezie al Leonidei Lari, **Al nouălea val**, apărut în 1993 la Chișinău, colegul D-ei din România Andrei Ciurunga face confesiunea că l-a închis "cu sentimentul că fiecare poem este un steag tricolor de care atîrnă o fișie de doliu" ("Glasul Națiunii", nr. 41, oct. 1993, p.5, recenzie intitulată **Poezia ca stare de doliu**). "De la primele versuri ale culegerii... pînă la cele de pe ultima pagină... o mare tristețe stăruie printre rînduri, se insinuează în fiecare silabă, se aşterne ca un linçoliu de-a lungul întregului conținut" (tot acolo).

S-o auzim pe poetă:

Durerile nu se mai sting sub soare
Și rănilor nu se mai strîng nicicum.
Din lupta noastră de eliberare
Nu ne-am ales decât c-un pumn de scrum.
... E beznă. Tricolorul e în bernă.
Țara în doliu. Tîrgul săvîrșit.
(L. Lari. "Vînzare de țară")

Ori:

Că rafurile-s goale-n magazine,
Că rubla cea rusească ne-a-nghițit,
Că vama de la Prut e o rușine,
De toate e poetu-nvinuit.

(L. Lari. "Poetul și puterea")

Acuzată pe nedrept de politicienii de acasă și detestată de asemenea pe nedrept de unii politicieni din Țară, omenește i-am putea înțelege decepția, dar nicidecum nu ne-o putem imagina învinsă. După cum nu se lasă înfrînt nici confratele D-ei de crez și ideal Grigore Vieru, acest Hristos răstignit pe cruce în care paginii aruncă cu pietre. După cum nu se lasă învins alt confrate al D-ei, Dumitru Matcovschi, acest Hristos al spiritualității noastre, care cu adevărat că a inviat din morți. Păcat că nu știm să ni-i apărăm pe acești martiri, de care și astăzi avem nevoie mai mult decât oricând.

Nu numai poezia Leonidei Lari, a lui Grigore Vieru, a lui Dumitru Matcovschi e o stare de doliu. Aproape tot ce s-a scris în Basarabia pe parcursul celor peste o sută cincizeci de ani de ocupație rusească, dar mai cu seamă de la război încocace, fie vers, fie proză, fie dramaturgie, fie publicistică, conține o sfîșietoare notă de durere, de la răscolitoarea Limba noastră a lui Alexe Mateevici pînă la cutremurătoarele luări de atitudine ale lui Gr. Vieru, D. Matcovschi, N. Dabija, V. Mîndicanu, L. Lari.

Azi o parte din scriitori și savanți mai stau în espectativă, în timp ce ahtiații de pămînturi străine și de privilegii încep a inunda iarăși presa de limbă rusă de la noi. Astăzi o parte din intelectuali, obosiți de hărtuielile parlamentare și de grup, s-au retras de pe linia de ofensivă. O altă parte din ei (M. Druc, A. Moșanu, I. Hadârcă, V. Nedelciuc, V. Matei) au fost cu o icsusință diabolică înlăturați de la unele pîrghii de influență directă, o a treia parte au fost cumpărați, o a patra au fost nevoiți să ia calea pribegiei (M. Druc, L. Lari, Gr. Vieru), o a cincea parte dintre luptători au trecut în lumea celor drepti (Doina și Ion Aldea-Teodorovici, Ion Dumeniuk, Ion Vatamanu, Bogdan Istru, Ion Mocreac).

Tocmai acum, cînd aproape să credem că a triumfat, în sfîrșit, democrația, dreptatea, adevărul, încrederea și solidaritatea reciprocă, unitatea, omenia, că mersul istoriei este ireversibil, că podurile de flori și de conștiință de la Prut devin o punte a întregirii neamului, pe ici pe colo își ridică, pe unde fariseic de voalat, pe unde sfidător de fățis, capul minciuna, hîtria, vrajba, trădarea, supușenia oarbă față de fostul stăpîn, ura față de frați. Nu e nevoie de cine să fie ce investigații pentru a le depista, căci faptele se află la suprafață.

La farsă judiciară de la Tiraspol care e pe sfîrșite — o sfidare a comunității internaționale — cei cinci patrioți români Ilie Ilașcu, Andrei Ivanțoc, Petru Godiac, ținuți în cuști de fier, sănt amenințați cu pedeapsa capitală numai de atîta că sănt români, că s-au încumetat să-și apere demnitatea de om, conștiința națională.

La Chișinău se pun la cale machiavelice campanii de compromitere în mass-media și pe alte căi a unor personalități inconvenabile numai pentru că manifestă simpatie față de Frontul Popular Creștin Democrat sau față de Congresul Intelectualității (cum e, bunăoară, cazul de defaimare a înflăcăratului ministru al culturii dlui Ion Ungureanu, distins regizor și actor). Ce e o Armată a 14-a rusă de ocupație, care te pomenești că după puciul de la Moscova ar putea mîne-poimîne să-și ia tălpășița spre "матушка РОССИЯ", pe lingă acea Armată a 14-a care ne-a ocupat sufletele noastre? Ba, nu vă fie cu supărare, judecînd după unele fapte concrete, se pare să fi trecut și pe malul drept al Prutului.

Ce e lupta corp la corp cu dușmanul fățis pe lîngă lovitura de grație pe care îl-o aplică pe la spate cel pe care-l consideri frate? Anume pe invidia noastră patologică, pe

Ştefan LUCHIAN. Înainte, băieți!

sugrumarea noastră fratricidă a Mizat dintotdeauna străinul, și să știi că n-a dat greș niciodată!

Alt exemplu. După ce întreaga opinie științifică de la noi, din Rusia, Ucraina, România, de pe mapamond, în definitiv, s-a pronunțat în repetate rînduri pentru recunoașterea unității de limbă moldo-române ("moldovalahe", cum îi ziceau în secolul trecut un Iacob Hinculov, Ioan Donev și alții); după ce astăzi președintele Snegur, cît și președintele Iliescu recunosc sus și tare existența, la ora actuală, a două state românești, care, ar trebui să subînțelegem, ca și domniile lor, sănt populate de români, și nu de huni sau de cumanii; după ce dl președinte Snegur, într-o serie de luări de cuvînt în public și în cîteva acte semnate de D-sa, utilizează, ca și dl P. Lucinschi, președintele Parlamentului, unicul termen științific adevarat și unanim recunoscut — acela de **limbă română** (pentru unitatea de limbă moldo-română votase chiar și vechiul Soviet Suprem la sesiunea a 13-a din 31 august 1989); după ce grupul de lucru pentru elaborarea proiectului noii Constituții propune în art. 14 formularea "Limbă oficială a Republicii Moldova este limba română", vine un V. Iacovlev sau un I. D. Ciobanu de la așa-zisa Universitate corporativă din Tiraspol, un anonim de la pretinsa "Dreptate", gazetă a Partidului Socialist (alias comunist) din Moldova (nr. 7 din mai 1993, p.p. 4-6, genericul "Unitatea lingvistică și dreptul poporului la glotonimul ales") care se fac luntre și punte să ridice mortul din groapă și să ne readucă la **limbă moldovenească**, chipurile o altă limbă romanică orientală, mai de răsărit decât română, cum se exprimă V. Stati, un alt pretins mare specialist în domeniul limbii "moldovenești". Iar grupul de deputați "Viața Satului" din Parlamentul Republicii Moldova împinge acest politonim cu hurta în

Constituție: "Limba de stat a Republicii Moldova este **limba moldovenească**".

Ziarul "Pămînt și oameni", organ al Partidului Democrat Agrar din Moldova, în nr. 29 din 11 septembrie 1993 publică o Declarație a Comitetului executiv al partidului nominalizat, în care Comisia pentru Știință și Învățămînt a Parlamentului și Ministerul Științei și Învățămîntului sănt acuzate, nici mai mult nici mai puțin, de tentativa de a reetniza pe toate căile conștiința elevilor și a studenților, ajungînduse, în ura patologică nedisimulată față de tot ce-i românesc, la enormități de felul: "Situîndu-se pe poziîile promovării active a **românilor** vehement, Ministerul Științei și Învățămîntului al Republicii Moldova s-a transformat, de fapt, într-o direcție a ministerului **unul alt stat** pentru **românizarea moldovenilor**". A cărui stat cred că se înțelege de la sine...

Este greu să polemizezi cu niște indivizi care sfidează știință și bunul simț, să-i faci a recunoaște ceea ce ei știu prea bine, și anume: că **moldovenii nu pot fi românizați** din simplul motiv că **s-au născut români**, cum nu pot fi rusificați rușii din Oriol, Tula, Arhangelsk; că o încercare de reetnizare a românilor moldoveni și a celorlalte națiuni fusese întreprinsă odinioară, cînd, pe calea rusificării forțate, erau declarati toți — români basarabeni, români transnistreni, români bucovineni și transcarpatieni, români caucazieni, români siberieni, împreună cu georgienii, armenii, estonianii, lituanienii, letonii, belorusii, ucrainenii, cazahii etc. — o nouă comunitate istorică de oameni națională (cînd: de mancurți) — **poporul sovietic**. Astăzi noi, români din Republica Moldova, revenim la memoria istorică, conștientizăm cine sănsem ("Sîntem români și punctum." M. Eminescu), de unde

venim ("De la Roma venim. Din Dacia Traiană." M.Eminescu), deci **ne românim, nu ne românizăm.**

Pe cît de greu ne întoarcem de la psihologia de homo sovieticus la rădăcini, la izvoare, pe atît de anevoieos revenim din bălăriile bilingvismului rus-român, de fapt — ale semilingvismului, cum a calificat foarte sugestiv acest fenomen lingvistul estonian Maati Hint (semilingvism — incapacitate a individului de a-și exprima clar gîndurile în vreuna dintre limbi. A se vedea dialogul dintre D-sa și Emil Mîndicanu **Semilingvismul trebuie omorît din fașă în culegerea Povară sau tezaur sfînt?**, "Cartea Moldovenească", Chișinău, 1989, p.140), în albia firească a limbii române literare. Deocamdată însă la Chișinău se mai vorbește o limbă că, vorba lui Druță, te strînge în spate. Ca să vă convingeți, dar și pentru a nu mă bănuia că inventez, am să vă citez cîteva mostre de semilingvism românesc din stînga Prutului, efect nociv asupra limbii române din partea mult trîmbițatului bilingvism "armonios" rus-național de tristă pomină, mostre spicuite din articolul dlui Sava Melega **Limbă fără logică și logică — lipsă?**, publicat în "Glasul Națiunii", nr. 40, oct. 1993, p.7.

La una din emisiunile televiziunii de la Chișinău un consilier al unui mare om de stat la întrebarea: "De ce nu ne integrăm economic cu România, doar ea e alături, pe cînd de Rusia ne desparte Ucraina?" cică ar fi răspuns: *"Nu se poate. Aiasta noi am simțit la economia noastră cu România. Si ci s-a primit? Si totuși trebuie de făcut cu orice măsură, orice mîndrie. România foarte activ face pe piața Rusiei".* "N-ăți înțeles? întrebă autorul articolului. Nici eu nu înțelesesem la început, dar mai căznindu-mă puțin, m-am dumerit". Si în continuare dl ziarist ne

răstălmăcește vorba românească a participantului la emisiune: "Deci, dl M. a vrut să spună următoarele: "Nu e posibil. Aceasta s-a simțit din relațiile noastre economice cu România. Ce a ieșit din asta? În orice acțiune trebuie să manifestăm demnitate. În momentul de față însăși România manifestă un viu interes față de piață rusă".

La o altă întrebare și anume: "Din ce considerente a fost semnată intrarea Moldovei în C.S.I.?" dl M. ar fi răspuns: *"Era ultima variantă. E foarte atent s-o examinat".* Iarăși e nevoie de "traducător". Si ziaristul explică: "Aici dl M. a vrut să spună că au fost propuse mai multe variante, dintre care aderarea la C.S.I. a fost cea mai potrivită". Iar cînd dl M. continuă că *"în acest acord sunt concentrate multe principii și trebuie să se atîrne de ele foarte atent"*, ziaristul e nevoit de asemenea să explică: "adică acest acord are la bază o serie de principii, care necesită o atitudine serioasă". Tot D-lui fixează răspunsul dlui M. la întrebarea ce avantaje vom obține din intrarea în C.S.I.: *"Să avem în vedere situația reală în care ne găsim. Crearea Uniunii Economice nu însamnă să se ocupe cu lucruri de binefacere. Merge vorba despre o piață comună cu condiții fixate"*, pentru a ni-l explică în română: "Aici dl M. ne atenționează că, înainte de a pune întrebarea, să ne gîndim în ce situație ne aflăm, deoarece comunitatea economică nu e o asociație de binefacere. Aici este vorba de o piață comună cu condiții echitabile pentru toți cei ce au aderat la ea".

Mai aduc un exemplu din comentariul ziaristului S.Melega: "Însă capac la toate a fost pus prin răspunsul la întrebarea cînd va fi introdusă valuta națională. *"Ce însamnă introducerea valutei naționale în aşa momente?"* întrebă dl M., și tot el răspunde: *"Eu aş zice*

că valuta națională este foarte discutabilă". Cu alte cuvinte, dl M. pune la îndoială necesitatea introducerii valutei naționale în condițiile de față, considerînd-o neratională".

Așa se vorbește, cu părere de rău, la Chișinău. Și vorbesc prost nu rușii și nici ucrainenii, ci români din Republica Moldova, români moldoveni din Chișinău.

Iar în unele localități, instituții și organizații nu se vorbește nici așa, adică nu se vorbește deloc românește, se vorbește în exclusivitate în limba fostului stăpîn. Nu mă refer la Transnistria și nici la Tighina, unde limba română și grafia latină sunt izgonite, cu baionetele cazacilor și ale așa-zisilor reprezentanți ai colectivelor de muncă, din grădinițe, școli, instituții extrașcolare, din toate instituțiiile de stat, de pe stradă, ci mă refer chiar la Basarabia propriu-zisă. Citești informațiile de pe loc, dările de seamă și comentariile Departamentului de Stat al Limbilor și constați cu mare durere că limba română mai e ținută la ușă în multe minister, departamente, întreprinderi, instituții și organizații de pe malul drept al Nistrului. Bunăoară, în nr. 161-162 din 21 octombrie 1993 al ziarului de limbă rusă "Независимая Молдова", p. 1, se constată că la Sindicatul raional Edineț al lucrătorilor din domeniul culturii toată documentația se întocmește în limba rusă, toată corespondența se poartă în rusește, toate ședințele și adunările au loc în limba rusă etc., etc. Parcă te-ai afla undeva la Murmansk, și nu la nordul Moldovei!

Cancelaria Guvernului insistă și astăzi că proiectele de hotărîri să fie prezentate în două limbi, română și rusă, ceea ce înseamnă că noi nu atîț vorbim românește, cit ne ținem de traduceri din rusește. Și aceasta în timp ce amendamentele la Legile cu privire la limbii adoptate în 1989 în

condiții istorice cu totul diferite de cele de astăzi, amendamente prezentate de mult timp de către Departamentul de Stat al Limbilor, nu sînt examineate ostentativ de actualul Parlament.

Este mai mult decît sigur (acest lucru ni-l dă de înțeles chiar primul ministru al Republicii în interviul acordat ziarului "Кишиневские Новости" (nr. 45 din 23 octombrie 1993, p. 2) că nici atestarea funcționarilor din instituțiile de stat privind cunoașterea limbii oficiale a statului, atestare preconizată pentru ianuarie 1994, nu va avea loc la timpul respectiv. Deci Legea cu privire la funcționarea limbilor pe teritoriul Republicii așa și nu va mai funcționa nici la cinci ani de la adoptarea ei...

Lugubră situație, veți zice. Avem motive de legitimă îngrijorare, vom zice noi, nu însă și de totală disperare.

Sperăm că, așa cum s-a exprimat cunoscutul prieten al limbii române profesorul din Sanct-Peterburg Raimund Piotrovski, printr-o masivă transfuzie de sânge din viguroasa limbă română care funcționează nestingherit în toate domeniile vieții în Țară, vom reuși să revitalizăm și să revigorăm și lîncezînda limbă română de pe mult năpăstuitele meleaguri basarabene. De această susținere, de această transfuzie are nevoie, astăzi ca și altă dată, toată suflarea românească din afara fruntarelor Țării. Știm că există o realitate istorică prea concretă și mult prea delicată, că, exprimîndu-ne în limbaj politic, conducerea României nu are pretenții teritoriale față de vecinii săi, dar am rugă să ne fie cu iertare nouă, românilor basarabeni, românilor bucovineni, românilor maramureșeni din Transcarpatia ucraineană, românilor din Banatul Sîrbesc, de pe Valea Timocului, din Vidin, din Voievodina și de pe alte meleaguri învecinate sau mai îndepărtate, pretențiile noastre spirituale față de români din Țară. Vorba ostașului transnistrean Toma

Jalbă: "Nu ne uitați, fraților!"* Oricum, noi n-am prea avut cînd ne lăsa antrenați în bătălii verbale dintre partide și grupări, în satisfacerea unor interese și ambiiții trecătoare, pentru că a trebuit să ne apărăm dreptul la existență. Din limba română am făcut zid creștinătăii și latinității, prin limba română am supraviețuit, prin limba română vom dăinui de-a pururi!

Permiteți-mi să-mi închei alocuțiunea pe această notă optimistă privind stoicismul neamului românesc — notă de asemenea caracteristică basarabenismului nostru:

Frații mei de sînge, de-am ajuns aici,
De ne este codul de-o putere-aparte,
Nu e nici o moarte care ne-ar muri,
Nu e nici o moarte.

(L. Lari)

* Atunci cînd la Congresul ostașilor moldoveni care și-a desfășurat lucrările între 20-28 octombrie 1917 fusese abordată chestiunea autonomiei politice și teritoriale a Basarabiei, Toma Jalbă a exclamat cu mîndrie, cu durere, cu înțelepciune și cu viziune poetică de țăran român: "Fiii neamului moldovenesc au sărit ca șoimii de prin munti să scape scumpa noastră Basarabie din mină vrăjămașilor, precum scoate ciobanul oaia din gura lupului.

Dar eu acum vă întreb pe d-voastră, fraților: Frații noștri și neamurile noastre, care suntem moldoveni dintr-un sînge, cui ne lăsați pe noi, moldovenii, cei ce suntem rupti din coasta Basarabiei și trăim pe celălalt mal al Nistrului? Noi rămînem ca șoareci în dintîi motanului.

Frații noștri, nu ne lăsați, nu ne uitati! Iar dacă ne veți uita, noi vom săpa malul Nistrului și vom îndrepta apa pe dincolo de pămîntul nostru, căci mai bine să-și schimbe rîul mersul decit să rămînem noi, moldovenii, despărțiti unii de alții".

(Reprodus după: Onisifor Ghibu, Pe baricadele vieții, Ed. "Universitas", Chișinău, 1992, p. 405).

Antologia "L.R."

Radu GYR

VENIM, PLECĂM

*Venim, de unde? și-ncotro ni-i pasul?
Poeți și vraci s-au urzicat în fraze,
s-au perpelit pe săbii și topaze,
să dea răspuns cu sîngele și glasul.*

*Din liziera strîmtei noastre oaze,
pe unde-un țeas ne-mpleticim popasul,
tot ne-ntrebăm cu rigla și compasul,
împunși de spini ori prăfuși de raze...*

*Sosim, purcedem iar, de ce? și unde?
Nu știm, dar parcă-n umbre și contururi
ne re-ntîlnim c-un chip ce ne răspunde...*

*Cînd ploii, cînd flori, ba mlaștini, ba azururi,
bieți germani veșnicilor fecunde,
mereu ne-ntoarcem și plecăm de-apururi.*

24.1.1968

Dr. Constantin TĂNASE

Chișinău

AGRESIVITATEA SUROGATULUI LINGVISTIC

Cu toate că limba oficială vorbită în Republica Moldova nu mai e o limbă în recesiune, ea continuă, totuși, să funcționeze într-o zonă sociolinguistică caracterizată printr-un grad înalt de nocivitate și să achiziționeze noi particularități pur "moldovenești". Funcționând într-un mediu sui-generis, mediu dominat de idiosincrasie față de standardele lingvistice românești, limba română de la noi este supusă permanent unor influențe indezirabile și agresive.

Cu altă ocazie am avertizat asupra pericolului de a bagatelize consecințele pe care le are asupra sistemului limbii declararea ei drept limba oficială a statului. Recuperarea funcțiilor sociale ale limbii române înseamnă că limba dată începe să funcționeze în acele zone social-economice în care pînă acum a funcționat o altă limbă — limba rusă. "Retragerea" limbii ruse și "dislocarea" în locul ei a limbii române nu este un act mecanic de folosire a seringilor jetabili; limba română, influențată masiv în esență ei de limba care "se retrage", vine să funcționeze într-un mediu dominat de spiritul predecesoarei sale. Purtătorii limbii române sunt încă prizonierii conștienți sau inconștienți ai limbii ruse.

Simplificînd intenționat datele problemei putem afirma următoarele: astăzi tranzităm faza în care

continuăm să gîndim rusește și încercăm să îmbrăcăm această gîndire în veșmintele românești. Tiparele gîndirii rusești se resimt nu numai la nivel fonetic sau lexical; acestea răzbat chiar și în sintaxă, zonă mai greu penetrabilă și supusă influențelor.

Care sunt zonele funcționale pe care încearcă acum să le recuperereze limba română? Am menționat mai întîi de toate următoarele domenii: administrația statului, bănci și finanțe, comerț, informatică, industrie, știință și tehnică etc. În situația politică actuală limba română revine în aceste zone prin intermediul traducerilor.

Anume traducerile sunt acel mare pericol ce pîndește și atacă cancerogenic temeiurile semantice și structurale ale limbii române vorbite în Republica Moldova.

Factorul fundamental care a dus la crearea unei asemenea situații sociolinguistice este, indubabil, cel politic.

Edificarea statalității este de neconceput fără elementul ei esențial — limba. Ajuși aici cu rationamentele, intrăm în cel mai dificil, controversat și absurd subiect de dispută pseudoștiințifică. Din rațiuni politice șovino-imperiale, la o anumită etapă a fost acreditată ideea existenței unei "limbi moldovenești", distințe de cea română. Cu toată absurditatea ei, "teoria" în cauză se transformă după declararea independenței Republicii Moldova în doctrină de stat. A recunoaște limba română drept limbă oficială a Statului moldovenesc înseamnă, în opinia ctitorilor lui, a crea un precedent periculos, care mîine-poimîine te poate împinge spre recunoașterea falsității altor postulate teoretice vizavi de binomul ideologiei comuniste: națiune română — națiune moldovenească.

Regele fiind gol, chiar și îndoctrinații cei mai înverșunați nu

pot să nu recunoască, deși într-un mod foarte cețos — existența unei aşa-zise identități de limbă moldo-române. Ideea acestei identități este însă abandonată imediat ce se trece din domeniul teoreticului în cel al concretului. Iată un exemplu concluzent: la o conferință de presă a P.D.A.M. unul din liderii lui a recunoscut franc, că agrarienii ar recunoaște fără nici o problemă glotonimul limba română, dacă ar avea garanția că mîine nu se va merge mai departe, cerîndu-se recunoașterea etnonimului popor român pentru moldovenii din Basarabia.

În virtutea obligațiilor mele de serviciu mi-a fost dat nu o dată să mă ciocnesc de cazuri, cînd factori de decizie de diferite calibre insistă ca într-un caz sau altul să nu perfectăm un document (formular) sau altul "ca în românește". Aceasta se referă evident la limbă, ceea ce înseamnă că punctul de plecare îl constituie admiterea existenței cel puțin a unor diferențe între limba vorbită aici și cea vorbită peste Prut. Deoarece la nivelul limbii literare comune asemenea diferențe nu există, iar tînărul stat moldovenesc trebuie să aibă limbă lui, diferită de a altui stat, asemenea diferențe trebuie create. Aceasta la ora actuală e o sarcină de stat și în virtutea faptului că o limbă moldovenească a națiunii moldovenești nu poate fi creată de cineva peste noapte, sarcina e pusă pe umerii zeloaselor structuri de stat.

Structurile de stat care, desigur, trebuie să funcționeze în limba statului, promovează limba română prin intermediul traducerilor. Deoarece pentru cei mai puțin avizați în problemă afirmația de mai sus este cam esoterică, îmi voi permite să fac unele precizări.

Să pornim de la adevărul axiomatic conform căruia asimilarea unui popor s-a făcut și se face prin limbă. Conștiința unui popor, care este în fond o derivată a limbii,

dispare după ce dispare limba. O limbă însă este asimilată nu prin folclorul poporului ce cucerește, ci prin administrația acestuia. Să explicăm aceste concluzii cu argumentele ce ne sunt mai familiare: anexarea Basarabiei în 1940 s-a început și a fost realizată prin instalarea administrației rusești. Limba română a plecat odată cu administrația românească, locul ei fiind preluat de limba rusă a administrației rusești. Poporul simplu continua să vorbească limba română, funcționarii vorbeau limba rusă și din impactul acestor două idiomuri nouă stăpînire a început să clădească o nouă limbă — limba moldovenească.

Mutatis mutandis.

Noul stat — Republica Moldova — funcționează actualmente cu o administrație de împrumut, edificată pe baza modelelor administrației rusești. Aceasta înseamnă că sistemul finanțiar-bancar, administrația publică, comerțul, modelele economice sunt cele rusești. Pentru a deveni naționale ele trebuie îmbrăcate în hainele limbii române. Atât timp însă cît aceste structuri și modele sunt diferite de cele românești, nici hainele limbii române nu pot fi îmbrăcate sută la sută pe structurile și modelele împrumutate ale noului stat. Dacă fosta Republică Sovietică Socialistă Moldovenească revine în spațiul politic și economic matern, atunci și problema limbii nu ar fi existat, fiindcă noul model de administrare ar fi venit cu hainele lingvistice proprii.

Aceasta nu s-a întîmplat și ca urmare noul stat funcționează în două limbi — rusă și română, dar cu precizarea de principiu — limba română tradusă.

Să luăm, de exemplu, sistemul finanțiar-bancar. Sistemul românesc respectiv este cel francez, spre deosebire de cel promovat de Republica Moldova, care, spun specialiștii, este cel anglo-saxon, dar,

precizăm noi, în varianta lui rusească. Aceasta înseamnă că formularele românești din acest domeniu sunt inoperante, nevalabile pentru sistemul implementat în Republica Moldova, ceea ce înseamnă de fapt că documentația pentru sistemul finanțier-bancar de la noi trebuie tradusă și, după cum o cer rigorile, cît mai fidel.

Facem abstracție de factorul economic (trăducerile presupun cheltuieli considerabile) și să ne preocupăm de aspectul lingvistic. În condițiile cînd lipsesc dicționare de specialitate explicative și bilingve ce ar conține întreg masivul terminologic din domeniu, cînd zilnic sănt puși în circulație termeni noi și aproape fiecare este un **termen-problemă**, trăducerea comportă riscul imminent al creației subiective de termeni. În felul acesta apar în limbă, în aceeași limbă (!), dublete terminologice — ca să ne limităm doar la un singur caz — care, fiind promovate în diferite state, duc cu timpul la crearea unui anumit specific, a unei fizionomii distincte a limbajelor profesionale practiceate în acele două țări. Cu alte cuvinte, se ajunge la crearea variantei românești a limbii române, variantă care e limba națională a statului moldovenesc. Iată doar un exemplu: una și aceeași formă de plată în buget a fost numită în Republica Moldova **impozit pe valoarea adăugată (IVA)**, în România — **taxă pe valoarea adăugată (TVA)**. De ce s-a ajuns la aceste dublete? Termenul de la noi a fost trădus din rusește (*налог на добавочную стоимость*), iar varianta din România a fost pusă în uz ceva mai tîrziu decît la noi. Exemple similare mai pot fi aduse.

Dacă e să admitem că această situație va continua, dar realitatea e anume de aşa natură, ne vom pomeni la un moment dat cînd vom putea vorbi de două variante distincte ale unuia și aceluiași sistem (subsistem)

terminologic: varianta românească și varianta moldovenească.

N-ar fi aceasta oare un argument cu pondere în favoarea recunoașterii așa-zisei "limbi moldovenești", distincte de cea română? Dacă pînă mai ieri, adeptații "limbii moldovenești", pentru a demonstra existența a două limbi operaau cu exemple din lexicul comun:

varză (rom.) — *curechi* (mold.), *porumb* (rom.) — *popușoi* (mold.); *pisică* (rom.) — *mîță* (mold.) etc, astăzi la acestea se vor adăuga și exemple excerptate din straturile terminologice.

Pericolul creării unei limbi moldovenești, cu o fizionomie tot mai distinctă, de cea română, a devenit foarte real după adoptarea legislației lingvistice în 1989. Dacă pînă la această dată limba română era folosită doar în învățămîntul mediu și parțial în cel universitar, în unele uniuni de creație și la bucătăriile băstinașilor, după decretarea limbii române drept limbă de stat s-a declanșat în plan masiv procesul de folosire a acesteia în domenii unde pînă atunci funcționa doar limba rusă. Ca urmare, trăducerile au devenit un domeniu prioritar în activitatea instituțiilor de stat, a unităților economice, a birourilor de reclame etc. Presa trădusă declanșează cele mai cumplite măceluri semantice, avortonii lexicali nou-apărăuți își revendică cu impertinență dreptul de existență într-o limbă care nu mai este limba noastră cea română.

Vom demonstra acest adevăr referindu-ne la ziarul de expresie așa-zisă română a feroviariilor din Republica Moldova. Vom enumera în continuare un sir de exemple, fără a le comenta, din simplul motiv că pentru un purtător normal al limbii române ele nu cer comentarii: *au venit cu conștiința bucuroasă; are încurajări pentru munca conștiincioasă; cremă de alimentare,*

trecerea la lichidare a spiritului; majorarea sancțiunilor de amendă; măsurător de apă; se folosește în interes de producție; se încadrează în limită datorită măsurătorului viciul pentru întreținerea lui; bani lipsiți de individualitate; blătiștii n-au frică; atelierele noastre de resort; uniformele — rechizite de stat; un omagiu instrucțiunii; tot la plăcere poate fi referit și faptul; poate să liniștească ardoarea luptei a pacienților încă înerbinați de la gară; tăblia salvatoare "Punctul medical"; transportatorii au venit; baze auto în stare muribundă; chiar de sub nas culeg profit alții; este decuplată apa caldă; dispersarea mare a stațiilor de cale ferată; automobilul trebuie trecut la scădere; n-are rost să ne liniștim de calmitatea iureșului de zăpadă; au avut noroc nu numai mișcăriștii; e greu pentru locomotivari etc, etc, etc.

Observăm că terminologia consacrată este scoasă din uz și se pun în circulație niște surogate terminologice traduse din rusește: *crema nutritivă* devine *cremă de alimentare*, *apometrul* devine *măsurător de apă*, *firma* devine *tăblie*, *mecanicul de locomotivă* devine *locomotiviar* etc. Încetătenirea unor asemenea "termeni" în limba literară va duce, indubabil, la crearea unei variante moldovenești a limbii române — idealul dintotdeauna al forțelor antiromânești.

Concluziile făcute pînă aici ar trebui, în mod normal, să se încheie cu formularea unor soluții.

Suntem conștienți de faptul că limba vorbită este o adevărată stihie și practic dezvoltarea ei nu poate fi dirijată într-o direcție sau alta de voința lingviștilor. În cazul subsistemelor lexicale speciale, cum sunt subsistemele terminologice, lingviștii își pot impune voința. Vizavi de aceste subsisteme organele abilitate să promoveze politica lingvistică în stat trebuie să adopte o poziție clară, intransigentă.

Dar aceasta e o temă de discuție aparte.

Antologia "L.R."

Radu GYR

PATRIA

*Ești stînca dîrzei Sarmisegetuze,
ești cremenea cohorticelor caste,
cerdacul rustic încrustat cu astre,
fîntîinile cu basmele pe buze.*

*Ești dornele cu loștrițe albastre,
și cîntecele doldora de spuze,
rovinele-ntrre zale și cobuze,
cununile și zapisele noastre.*

*Ieri, sulița și zimbrul și mistrețul.
Azi, dalta ce-n surîs preschimbă steiul,
mireasma lunii, grîul, băltărețul,*

*azurul și oțelul și țîțeiul.
Tu ești prezentul sfînt și Voronețul,
luceafărul și zarea și temeiul.*

17.IX.1968

Prof. Vichentie
NICOLAICIUC

Rădăuți,
Suceava

STRUCTURA ETIMOLOGICĂ A LEXICULUI DIN "MIORIȚA" ȘI "MAI AM UN SINGUR DOR" DE MIHAI EMINESCU

Motto: "Limba latină este cea mai frumoasă limbă din lume. Limba română este copilul ei. Scriu poezie să-mi explodeze creionul de frumusețe lingvistică." (Nichita STĂNESCU)

Un popor există în primul rînd prin limba pe care o vorbește. Deși cunoscute, argumentele și dovezile permanenței noastre în acest spațiu trebuie mereu actualizate și demonstrează prin noi cercetări pentru ca cei de azi și cei de mîine, de la oameni de rînd pînă la cele mai de seamă personalități, să poată susține cu demnitate necesitatea continuării existenței noastre în spațiul carpatodanubian-pontic.

Este cunoscut faptul că din punct de vedere etimologic și după modul de proveniență, vocabularul românesc contemporan este constituit din:

1. *Cuvinte moștenite*: latinești și autohtone;

2. *Cuvinte împrumutate*, care sunt vechi, mai puțin vechi, noi și recente din diferite limbi învecinate: grecești, slave, maghiare, neoromanice, turcești, germanice etc.;

3. *Cuvinte create* — vechi și noi;

4. *Cuvinte cu etimologie necunoscută*.

Lucrarea de față va prezenta statistic structura etimologică a lexicului din Miorița și Mai am un singur dor de Mihai Eminescu — opere literare fundamentale din

literatura română, dar în același timp foarte apropiate, ca mesaj și valoare artistică. Se înțelege că lucrarea prezintă în cifre și procente stadiul actual la care a ajuns cercetarea etimologiilor în lingvistica românească. Etimologii prezentate din cele două texte se bazează pe lucrări fundamentale ale lexicologiei românești actuale: DLRM și DEX.

De ce am ales aceste două opere pentru a prezenta etimologia lexicului lor? Deoarece ele au multe elemente comune:

1. Dacă Miorița "a răsărit cîndva demult în supremul moment de creație poetică al rasei daco-romane, în capul unui păstor genial din Carpați" (2, p. 3), Mai am un singur dor s-a născut în capul unui poet genial din Moldova, fiind o selectare a stilului folcloric, deoarece, după cum afirma G. Ibrăileanu, concluzie întărită mai tîrziu și de G. Călinescu, "Mai am un singur dor este Miorița lui Eminescu" (3, p. 164).

2. Atât Miorița cât și Mai am un singur dor sunt testamente poetice abordînd tema majoră și de un profund umanism, a atitudinii omului confruntat cu inexorabilul sfîrșit. Deci, amîndouă operele au ca idee centrală moartea, iar moartea este văzută ca o integrare în natură. Această integrare în natură este dorită de autori să aibă loc "La apus de soare" (în Miorița) și "în liniștea serii" (în Mai am un singur dor).

Așadar, pe lîngă multe alte asemănări de ordin semantic sau artistic există și asemănări de ordin etimologic și lexical. Balada cuprinde 123 de versuri luminoase, cu rimă împerecheată, plăcute eufonic, caracteristice creației populare, scrise în cea mai curată limbă românească, fără nici un neologism, dovedind marea ei vechime (4, p. 5).

Miorița se compune din 439 de unități lexicale, din care multe se repetă: circa 159 de cuvinte de bază și 280 de cuvinte folosite prin repetare în diferite structuri lingvistice. Proportia cuvintelor ce se repetă este

de 64,20. Etimologic, cele 159 de cuvinte de bază se prezintă astfel: 115 latinești, 1 francez (*moldovan* < fr. moldave), 14 slave, 7 albaneze (*bîrsa(nă)*, *(in)groape*, *strungă*, *mireasă*, *brad*, *briu*, *laie*), ce pot fi și de origine dacă; 8 de origine necunoscută; 1 turcesc (*cioban*); 1 neogrecesc (*lăutari*); 1 maghiar (*mohor*); 2 fără etimologie (*cel*, *vrîncean*); 8 unități lexicale create pe teritoriul limbii române: *cobor* (*i*), *plăv* (sl.) + *-iță* (rom.), *bîrs* (alb.) + *-ană* (rom.), *prin* (*pe+in*), *răz*- (rom.) + *bate* (lat.), *tinut* (*tară*), *nuntași* (*nuptiae* - lat.), *în*- (rom.) + *tilpi* (maghiar).

In concluzie, din cele 159 de cuvinte de bază ale baladei 116 sunt de origine romanică (115 lat. + 1 fr.) + 8 cuvinte create, realizându-se un total de 123 de cuvinte de origine latină, adică 77,36% sunt cuvinte de origine romanică, iar 22,64% sunt cuvinte de altă origine. Astfel lexicul baladei demonstrează clar caracterul latin al limbii române, atestă vechimea lui, iar reluarea celor 280 de unități lexicale de *n* ori în diferite structuri lingvistice — nu oricare, ci poetice — justifică "inspirația robustă a geniului popular". Poate că și datorită acestui lexic, cu prioritate moștenit de la romani și daci, și unei circulații deosebite de cuvinte, G.Ibrăileanu a afirmat că "nici un poet cult nu s-a ridicat pînă la înălțimea Mioriței, decît poate Eminescu, și acesta doar în capodoperele sale". Limba Mioriței este deci o limbă românească transformată prin geniul păstorului daco-roman într-un monument al literaturii române.

Lexicul elegiei *Mai am un singur dor* este format din 140 de unități lexicale repartizate pe strofe simetrice: strofa I din 48 de cuvinte; strofa a II-a — 45; strofa a III-a — 47.

Cercetînd etimologia unităților lexicale ale acestei elegii am constatat 95 de cuvinte de bază și 45 de cuvinte folosite prin repetare, obținându-se un procentaj al repetiției de 32,10% (în Mioriță aveam 64,20%).

Din cele 95 de unități lexicale de bază 73 sunt cuvinte de origine latină, rezultînd un procent de 76,80 de cuvinte moștenite, 15 slave, 3 neogrecești, 1 maghiar (*sicriu*), 1 albanez (*brad*, care poate fi considerat dacic), 1 fără etimologie, 1 necunoscut etimologic.

Iată cum se prezintă etimologic strofa I a elegiei:

*Mai am un singur dor
În liniștea serii
Să mă lăsați să mor
La marginea mării;
Să-mi fie somnul lin
Și codrul aproape
Pe-ninsele ape
Să am un cer senin.*

Cele două catrene, din prima strofă conțin numai cuvinte de origine latinească ca, treptat, să apară presărate cîte un cuvînt de altă origine:

*Nu-mi trebuie (sl.) flamuri (ngr.),
Nu voi sicriu (magh.) bogat (sl.)
Cî-mi impletijî (sl.) un pat (ngr.)
Din tinere ramuri" (6 cuv. împr.).*

Elegia *Mai am un singur dor*, avînd temă mioritică — contopirea prin moarte cu natura —, are și elemente lexicale comune cu **Miorița**. Exprimînd sentimente comune, sunt turnate în haine lingvistice comune.

Unități lexicale comune amînduror opere literare sunt: *mor*, *aproape*, *plîngă*, *vînt*, *luna*, *umbra*, *cu drag*, *brad*.

Aceste unități lexicale comune sunt însă ansamblate în structuri lingvistice poetice specifice fiecărei opere. Redăm mai jos structurile poetice în care se află acestea, în paralel:

să mor (lat.)

*Si de o fi să mor
În cîmp de mohor...*

*"Să mă lăsați să mor
La marginea mării"*

aproape (lat.)

*Ca să mă îngroape
Aice pe-aproape,
În strunga de ol,
Să fiu tot cu vol.*

Să-mi fie somnul lin
și codrul aproape,

plîngă (lat.)

Ș-oile s-or strînge,
Pe mîine m-or plînge
Cu lacrimî de săngel!

Si nime-n urma mea
Nu-mi pângă la creștet,
Doar toamna glas să dea
Frunzului veșted.

Vînt (lat.)

Vîntul cînd a bate
Prin ele-a răzbate

Pătrunză talanga
Al serii rece vînt,
Deasupra-mi teiul sfînt
Să-și scuture creanga.

luna (lat.)

Soarele și luna
Mi-au ținut cununa,

Pe cînd cu zgomot cad
Izvoare-ntruna,
Alunecă luna
Prin vîrfuri lungi de brad

umbra (lat.)

Dă-ți oile-ncoace
La negru zăvol
Că-i iarba de noi
Și umbră de voi.

Luceferi, ce răsar
Din umbră de cetini,
Fiindu-mi prieteni,
O să-mi zimbească iar."

cu drag (sl.)

— În două secvențe:

a. Fluieraș de fag
Mult zice cu drag!

b. Iar la cea măciucă
Să nu-i spui drăguță,
Că la nunta mea
A căzut o stea,

Cum n-oî mai fi pribieag
De-atunci înainte,
M-or troieni cu drag
Aducerii aminte.

brad (brază) (alb., dac.)

Brazi și paltinași
I-am avut nunași

Alunecă luna
Prin vîrfuri lungi de brad.

Cele 8 unități lexicale comune
ambelor opere se prezintă etimologic
astfel: 6 sunt latinești, 1 dac (după

I.I.Russu) și 1 slav. Altfel spus, 7
cuvinte sunt moștenite de la romani
și daci și numai 1 e împrumutat. Și
prin ele se demonstrează caracterul
latin a limbii române. Toate cele 8
unități lexicale comune exprimă în
structurile lingvistice specifice
aceleiasi sentimente, melancolia
îmbinată cu optimismul, dar și
legătura personajelor cu elemente din
natură și cu cele cosmice.

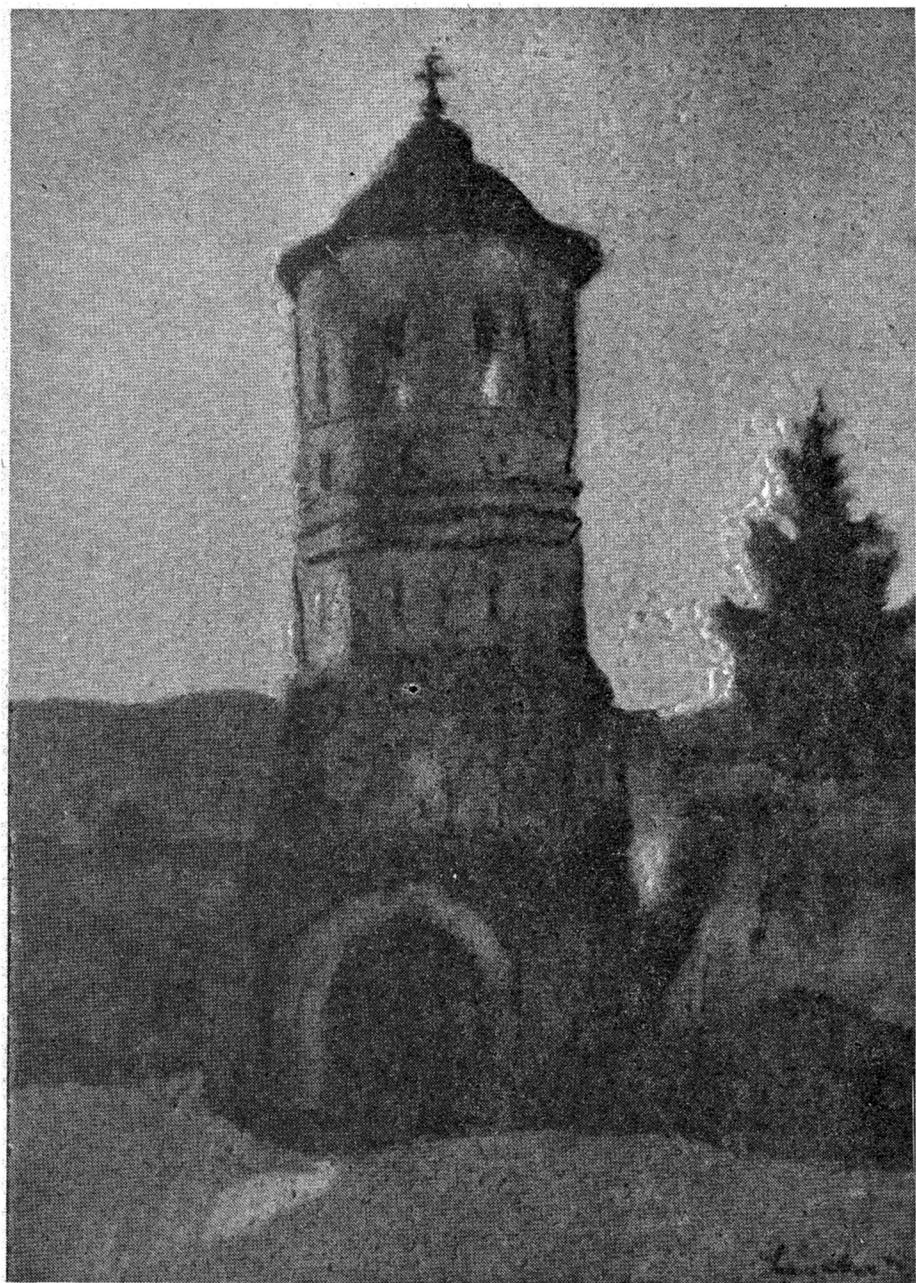
Deci și lexical cele două opere
literare sunt apropiate. Ele constituie
argumente literare de netăgăduit
privitoare la originea latină a
poporului român și continuitatea lui
pe locurile mioritice dintre Carpați,
Dunăre și Mare. S-a demonstrat că
aceleiasi idei și sentimente pot fi
transfigurate în aceleiasi cuvinte, deși
distanța dintre ele este de secole.

Și prin **Mai am un singur dor**
— dar nu numai — "Eminescu este o
sinteză a conștiinței creațoare
românești, de la spiritualitatea dacică
la acea concentrată în **Miorița** și în
Legenda Meșterului Manole, de aici
la spiritul voievodal al Evului Mediu,
la Cantemir, și apoi la spiritul de
renaștere națională al secolului al
XIX-lea" (Mihai Drăgan).

Dacă autorul Mioriței e Măria Sa
Poporul Român, Eminescu este cel
mai mare poet al românilor și poezia
modernă începe, în literatura noastră,
cu el. Fără El, limba română ar fi fost
mai săracă și noi — de asemenea.

BIBLIOGRAFIE:

1. V. Șerban, **Vocabularul românesc contemporan**, Ed. Facla, 1978.
2. G. Ibrăileanu, **Poezia populară în Scriitori români și străini**, E.L., 1968.
3. G. Călinescu, **Istoria literaturii române. Compendiu**, E.L. 1968.
4. D. Macrea, **Miorița în "România literară"**, nr. 24, 1980.
5. I.I. Russu, **Limba traco-dacilor**, Ed. a II-a, Buc., 1967.
6. I.I. Russu, **Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez**, Buc., 1970.
7. Ion Coteanu, Marius Sala, **Etimologia și limba română**, Ed. Academiei, Buc., 1987.
8. xxx **Dicționarul limbii moderne**, EA RPR, 1958 (DLRM)
9. xxx **Dicționar explicativ al limbii române**, EA RSR, Buc., 1984 (DEX).

Ştefan LUCHIAN. Turnul de la Brebu

Dr. Carmen-Gabriela
PAMFIL
Iași

ALEXANDRU I. PHILIPPIDE

1. Alexandru Philippide s-a născut la Bîrlad, la 1 mai 1859. A urmat școala în orașul natal, unde mai cu seamă la liceul "Roșca Codreanu", a avut profesori eminenți, care i-au insuflat pasiunea pentru disciplinile umaniste. În 1877 s-a înscris la Facultatea de Litere a Universității din Iași. După luarea licenței, în 1881, a lucrat la Biblioteca Centrală (actuala Bibliotecă a Universității), iar din 1884 a fost profesor de limba română la Liceul Național. Pentru a-și desăvîrși studiile filologice, în 1888 Philippide a plecat în Germania, la Halle a. S., unde a avut profesori savanți celebri ai vremii, ca Hermann Suchier, Eduard Sievers, Heinrich Keil și alții. În 1890 se reîntoarce la Iași. Pregătirea lui profesională de excepție îl impune curînd în lumea culturală ieșeană, astfel că, în 1893, la propunerea lui Titu Maiorescu, se creează, special pentru el, Catedra de filologie română la Universitatea din Iași. Din 1900 a fost membru al Academiei Române.

II.1. Este greu de cuprins în câteva pagini personalitatea lui Alexandru Philippide și, mai ales, activitatea științifică a remarcabilului savant român, concretizată în cărți, studii, articole, însumind aproape 4.000 de pagini tipărite, în cursuri universitare (aproximativ 1.500 de pagini dactilografiate, publicate numai parțial), în peste 11.000 de foi

manuscrise de redactări la *Dicționarul limbii române*, lucrări care analizează cele mai diverse probleme ale limbii și culturii românilor, abordate din perspectiva unor idei originale, multe dintre ele valabile și astăzi.

Se adaugă la aceasta o prodigioasă activitate didactică, care a creat Școala lingvistică ieșeană ce a perpetuat, prin elevii săi, o autentică pasiune pentru muncă și adevăr, o constantă preocupare pentru problemele de limbă, privite în extraordinara lor complexitate.

2. Încă de la debut, în 1881 (cînd avea 21 de ani), A.Philippide a probat, prin lucrarea *Încercare asupra stării sociale a poporului românesc în trecut* (Iași, 1881), o corectă înțelegere a faptelor și fenomenelor de cultură românească, dar, mai ales, o autentică aptitudine pentru studiu și cercetare. Într-o vreme în care nu existau la noi manuale științific alcătuite, Philippide publică *Introducere în istoria limbii și literaturii române* (Iași, 1888) și *Gramatică elementară a limbii române* (Iași, 1897). În prima lucrare menționată, pe lîngă o foarte sistematică prezentare a scrierilor vechi românești și o judicioasă evaluare a acestora, Philippide intuiște modul de formare a limbii române literare, ca rezultat al contribuției, în timp, a tuturor dialectelor literare românești, idee tot mai mult împărtășită de lingviștii actuali; în *Gramatică elementară a limbii române*, printre alte contribuții, el distinge, primul în literatura de specialitate, existența în limba română a verbelor semiauxiliare, a aspectului verbal, și definește sensurile timpurilor și modurilor verbale românești.

Se știe că A.Philippide a intenționat să elaboreze, spre sfîrșitul secolului trecut, *o istorie a limbii române*, din care a publicat însă

numai un volum, intitulat: *Istoria limbii române. Principii de istoria limbii*, Iași, 1894, cu specificarea "volumul întîi". Această lucrare, foarte originală, în ciuda faptului că a avut ca model carteala lingvistului german Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, este — cum arată G. Ivănescu (1) — "o operă de mare valoare, care și astăzi are ceva de spus lingviștilor de pretutindeni". Prin această carte, Philippide se dovedește a fi cel mai important teoretician al limbajului de la noi. Aici au fost formulate și tratate pe larg mai toate problemele de știință a limbii (lingvistică generală) din veacul trecut: distincția dintre limbă, uz și vorbirea ocasională, cauzele schimbărilor lingvistice (comoditatea, nevoia de claritate și voința), principiile care stau la baza formării limbilor literare (a așa-numitelor limbi scrise), relația dintre limbă și ortografie etc. Alături de ideile generale teoretice pe care le prezintă, *Principiile de istoria limbii* aduc și numeroase contribuții în privința etimologiei și cuprind un foarte bogat material faptic românesc spre exemplificare, corect încadrat în categoriile de schimbări ale limbii.

3. Fără îndoială, opera capitală a lui A. Philippide este *Originea românilor*, 2 volume, Iași, I 1925, II 1928.

Prezentări și aprecieri (sau evaluări) ale acestui monument de erudiție și acribie — ce a copleșit încă de la apariție lumea filologilor și istoricilor români și nu numai — au fost făcute în mai multe rânduri, mai ales de foști elevi ai lui Philippide, de I. Iordan, G. Pascu, G. Ivănescu și alții.

În primul volum, subintitulat *Ce spun izvoarele istorice*, Philippide își propune — pe baza mărturilor unor istorici antici și a mii de inscripții latinești — să delimitizeze spațiul de formare a poporului român, să stabilească durata și intensitatea

romanizării în diversele teritorii balcanice și să urmărească migrațiile etnice petrecute în timpul și după stăpînirea romană, pe tot parcursul Evului Mediu, între nordul și sudul Dunării. În urma studierii amănunțite a izvoarelor, Philippide constată că jumătatea nordică a Peninsulei Balcanice (Moesia Inferior, Moesia Superior și Dalmatia) a fost mult mai puternic romanizată decât jumătatea sudică (Tracia, Macedonia și Epirul), aflate sub influența limbii și culturii grecești. Savantul ieșean reușește totodată să corecteze așa-numita "linie Jirecek", limita teritoriului romanizat de cel grecizat în Peninsula Balcanică, realizare care reprezintă — în opinia lingviștilor de mai târziu — un lucru definitiv stabilit în cercetările asupra originii românilor.

Concluzia cercetării întreprinse de Philippide în acest prim volum al operei sale capitale este însă următoarea: "*Poporul român e format dintr-un substrat foarte amestecat, unde însă tonul unitar a fost dat de neamuri trace. El astăzi nu mai trăiește pe locurile lui de baștină decât ca colonii recent venite acolo. El trăiește astăzi ori pe teritoriul odată grecizat al Tesaliei, Epirului, Macedoniei și Albaniei, de-a stînga Dunării, unde (în Transilvania, în Banat, în Oltenia și pe malul stîng al Dunării, de la Olt începînd pînă în sudul Moldovei) existase odată populație română, dar cu vremea emigrase în mare parte de-a dreapta Dunării și se redusese la mici resturi. Acestea sunt rezultatele faptelor istorice*" (2).

Așadar, Philippide plasează formarea poporului român în sudul Dunării, admînd totodată că "oarecare populație trebuie să fi rămas în Dacia după părăsirea ei, căci altfel nu s-ar explica păstrarea numerelor topice" (3). Tot cu această ocazie, Philippide, ca urmare a unei serioase analize, respinge în totalitate

argumentația lui Robert Roesler referitoare la originea românilor, conchizînd că rezultatele la care a ajuns acesta "se pot considera ca nule" (4). De altfel, între teoria învățatului austriac și cea a lui Philippide există deosebiri fundamentale, atât în demersul științific, cît, mai ales, în formularea concluziilor cercetării; Roesler susține o migrație tîrzie a românilor din Peninsula Balcanică în nordul Dunării, anume după stabilirea ungurilor în Transilvania (secolele al XII-lea — al XIII-lea), în vreme ce Philippide vorbește despre o migrație din sud cu începere din secolul al VI-lea. Trebuie precizat și faptul, puțin cunoscut, că mai ales în prelegerile universitare despre **Originea poporului român și a limbii române**, Philippide combatea politicarea acestei probleme științifice și culturale: "*În mijlocul tuturor străduințelor unor popoare mai nouă de a ne arunca, întocmai ca pe o mince, cînd de-a dreapta, cînd de-a stînga Dunării, noi am putea invoca chiar numai acele slabe mărturii istorice..., din care se vede că de la romani pînă astăzi românii se găsesc răspîndiți ca păstori, războinici și nesupuși vreunei stăpîniri pe imensul teritoriu de la Carpații nordici pînă în Peloponez, de la Marea Adriatică pînă în mijlocul Voloniei, se găsesc răspîndiți adică pe acel teritoriu pe care ginta cea mare a tracilor, cea mai numeroasă după a indienilor, în credința lui Herodot, a fost răspîndită totdeauna*" (5).

Rezultatele cercetărilor ulterioare (mai ales arheologice) au infirmat parțial concluzia lui Philippide. Dar aşa cum astăzi nimeni nu mai poate susține că argumente convingătoare numai originea suddunăreană a românilor, tot aşa, nici obîrșia exclusiv norddunăreană nu se confirmă. De altfel, erorile lui Philippide au fost corectate în cele

mai mici detalii de discipolul său G.Ivănescu, în *Istoria limbii române* (Iași, 1980, dar și mai înainte), ca și de alți cercetători (lingviști, istorici, arheologi, etnografi). Însă munca acestora a fost înlesnită tocmai de **Originea românilor**, care a pus mai toate problemele referitoare la acest subiect dificil al istoriei românești, care a adunat și a sistematizat un volum enorm de fapte de limbă română, deschizînd astfel căile de soluționare a multor chestiuni.

Volumul al doilea al **Originii românilor** (*Ce spun limbile română și albaneză*) conține o amplă istorie a sunetelor și a formelor românești. Este urmărită evoluția fiecăruia sunet și a fiecărei forme în toate dialectele limbii noastre, începînd cu dacoromâna și sfîrșind cu istroromâna. Întreaga construcție este extrem de solidă și bine articulată. Iorgu Iordan (6) aprecia că aici lingvistul ieșean "atinge maximum de originalitate în chestiunea stabilirii valurilor de migrație a românilor". Diversele dislocări sunt urmărite de Philippide cu o precizie matematică. El se servește în acest scop de rezultatele obținute în urma cercetării comparative a sunetelor limbii române. Ca suport teoretic al acestui impunător edificiu, Philippide a folosit conceptele de *bază de articulație* și *bază psihologică* drept principale cauze de schimbare și de evoluție a limbii, concepte pe care le va prelua și G.Ivănescu în scrierile sale de istorie a limbii.

În monografia amintită, I.Iordan consideră că "opera lui Philippide despre originea poporului român este națională în cel mai înalt și mai frumos înțeles al cuvîntului" (7). Iar G.Ivănescu, în lucrarea **Alexandru Philippide. Omul și opera**, (8) aprecia că "Philippide a reușit să ne dea o operă de o importanță capitală, atât pentru cultura românească, cît și pentru istoriografia și lingvistica

secolului al XX-lea... Lucrarea e în fond o capodoperă a științei".

Însă cele aproape 2.000 de pagini ale ei sănt greu de citit. Si dacă "specialistul" român nu-și mai găsește răgaz să ostudieze, el trebuie să știe că *Originea românilor* de A.Philippide reprezintă — datorită seriozității cu care este alcătuită — o sursă bibliografică de prim rang pentru lingviști și istorici străini care cercetează sud-estul european, dar care, nefiind avertizați asupra limitelor lucrării, preiau și aspectele depășite ale acesteia. Se întimplă uneori ca, fie din neînțelegerea corectă a teoriei în ansamblul ei, fie din aceleași rațiuni politice care au întunecat, în toate timpurile, și unele minți luminate ale lumii, să fie preluate trunchiat, deformat sau tendențios numai aceste aspecte ale teoriei lui Philippide. (*Vezi, de pildă, lucrările lui Gottfrām Schramm, apărute în ultima vreme*). De aceea s-ar impune reeditarea *Originei românilor*, cu toate amendările și actualizările necesare, păstrându-se totodată stilul exhaustiv și obiectiv al autorului ei. Prin această întreprindere, extrem de dificilă, cercetătorii români ar putea oferi o probă de competență, libertate și curaj, o lectie prin care să se demonstreze că nimic nu poate fi mai secund și mai durabil ca adevărul.

4. O istorie propriu-zis a limbii române Philippide a făcut la cursurile sale de Filologie română, pe care le-a predat studenților ieșeni între 1893-1933: *Originea poporului român și a limbii române, Latina populară, Istoria sunetelor românești și Istoria formelor românești*. Între aceste cursuri universitare și *Originea românilor* există o strînsă legătură; sunt identice pasaje întregi; dar sunt și diferențe provenite, pe de o parte, din reducerea, în prelegeri, a exemplelor, iar, pe de altă parte, din completarea

cu noi capitole și, de aici, din reorganizarea materiei. Si publicarea acestor texte poate aduce mari servicii lingvisticii românești, aflate în oarecare impas, mai ales sub aspectul studiului său diacronic.

5. În noiembrie 1897, cu puțin timp înainte de a-l alege membru corespondent, Academia Română îi încredințeaază lui Philippide alcătuirea *Dicționarului limbii române*. Pentru redactarea acestuia, el a studiat marile lucrări lexicografice europene, și-a lămurit principiile de alcătuire a dicționarelor de prestigiu și a ambicionat să realizeze o operă comparabilă cu acestea. Ajutat de cîțiva colaboratori (Simion Florea Marian, Jan Urban Jarnik, G.Ibrăileanu, C.Botez și I.N.Popovici), Philippide, în numai opt ani, a întocmit bibliografia de bază a dicționarului, a adunat peste 600.000 de fișe, a elaborat normele și modelul de realizare a *Dicționarului Academiei* și a redactat 11.280 de pagini, e drept, unele dintre ele incomplete.(9) Însă, la un moment dat, între lingvistul ieșean și Comisia dicționarului a izbucnit un conflict, generat, în primul rînd, de volumul mare al lucrării și, implicit, de ritmul elaborării acestuia. Philippide cerea un timp în plus pentru finalizare (încă vreo zece ani), căci el voia, conform înțelegерii inițiale, să facă un dicționar tezaur, "un Littre" al românilor. Academia, marcată de numeroasele amînări ale lui Hasdeu pentru *Etyologicum Magnum Romaniae*, nu mai avea răbdare. De aceea i-a cerut autorului să renunțe la tratarea unor categorii de cuvinte, în special la neologisme. A urmat un lung și obositor șir de discuții.(10) Conflictul s-a agravat cînd Academia i-a cerut lui Philippide — ca soluție unică — să redacteze mai întîi rezumatul și apoi opera întreagă. Pus în fața unei asemenea anomalii logice și științifice, savantul ieșean refuză

continuarea discuției. În aceste condiții, în 1906, Academia îi retrage însărcinarea redactării dicționarului, încredințîndu-l, în același an, unui alt mare lingvist român, Sextil Pușcariu. Această măsură, izvorită, pe de o parte din veșnică grabă a românilor de a recupera neîmplinirile cauzate de istorie, grabă, cum aprecia Philippide,(11) "devenită dogmă în această țară: fie și prost numai să fie mai răpede", iar pe de altă parte, hrănita de forța devastatoare a orgoliilor și a invidiei, care a subminat adesea opera culturală a românilor — a fost fatală atât pentru Academia Română, cît și pentru Dicționarul ei, căci, iată, și astăzi, după o sută de ani, se mai lucrează încă la redactarea Tezaurului limbii române.

6. A. Philippide, ca om de cultură, a fost înzestrat cu puterea de a aprecia după cuviință lucrurile, lumea. De aici — crede Iordan — și scepticismul său față de știință: "Era conștient în tot momentul că oricât de înzestrat ar fi un om, opera pe care o poate el însăptui este relativă și, într-o măsură mai mare sau mai mică, pieritoare"(12). Firește, același scepticism se extindea și asupra propriei sale activități științifice. G.Ivănescu își amintește, de exemplu, că uneori Philippide se îndoia și asupra concluziei ultime la care se oprișe în *Originea românilor*, precizînd că "nu trebuie socotită ca ceva absolut sigur"(13). Fără a fi fost un agnostic, el avea conștiința limitelor puterii minții omenești, mai ales cînd ea se concentrează asupra domeniilor umanistice, unde concluziile, chiar cînd sunt rezultatul unui demers științific documentat și onest, cu greu pot fi considerate ca *ultime* și *nereinterpretabile*. Edificator este în acest sens următorul pasaj din *Principii...*: "Lipsa de tărmurire hotărîtă a principiilor de noi studiate nu trebuie pusă pe

socoteala vreunei nedescoperiri a adevărului care ar sta în ceva precis și lustruit ca un diamant; toate preciziile și lustrurile sunt semnele slăbiciunii minții de a pricepe adevărul, care este nebulos și încurcat, și, cînd vei auzi pe cineva hotărînd cu o dumnezeiască seninătate da îci, nu dincolo, să știi că ai a face cu o întunecată inteligență, cu un fel de val al rîului universal, care bate mai mult spre goril decît spre om".(14) Însă modestia și cumpătarea încetau în fața pretențiilor farsorilor științei. Stăpînit de obsesia maioresciană (fusese jumînist doar!) că totul trebuie recreat, luat de la capăt, Philippide a intrat în cultura românească cu hotărîrea izvorită și din nevoile sociale și culturale reale — de a contribui la edificarea unei lumi noi. În acest scop, el a intenționat chiar, prin 1892, să înființeze "o asociație de oameni de treabă", care să-i adune pe "toți cei sătui de vorbe goale, de reclame electorale, de lux calic, de scumpe, de descurajare și de alte reale care bîntuiesc țara românească".(15) Ura "încrederea oarbă și neîntemeiată pe nimic în propriile forțe, morga pe care de obicei știu s-o aibă tocmai oamenii de pseudoștiință, lipsa de spirit critic și de bun simț, farsa și opereta cu aparențe de seriozitate, mai scurt... forma fără fond."(16) Articolele *Idealuri*, *Specialistul român*, *Un specialist român la Lipsca*, Cum se apără *specialistul român*, publicate în "Converbirile literare" sau "Viața românească", reviste la care lingvistul ieșean a colaborat curent, ni-l dezvăluie pe polemistul Philippide. În aceste adevărate fizionomii, — pornind de la ideea că numai o critică obiectivă și severă poate îndrepta răul social —, el nu crucea nici pe Rege, nici Academia, nici școala și nici pe oamenii iluștri ai vremii. Că a fost uneori excesiv, se știe, dar cum ar fi

putut să ierte greșeala Philippide, care vedea în intelectual (în savant, profesor universitar sau secundar, în magistrat, doctor ori politician) o ființă ideală, energetică și înzestrată dar modestă, capabilă să revigoreze o națiune în momentele ei de criză? Față de omul simplu sau față de tînărul în formare Philippide socotea că are numai îndatoriri și obligații: de a-l lumina, de a-l emancipa, de a nu-l minți sau nedreptăți, de a nu-l dezamăgi. Pentru Philippide, viața omului de cultură constituie, în general, barometrul stării morale a unei națiuni: "Savantul român oglindește societatea românească, spunea el; Cum e țara și savantul!" (17)

De aceea consideră el că țara însăși, ce suferă și pe atunci de "boala drojdilor", trebuia refăcută. "Ce să faci? - se întreba Philippide. Să aştepți pînă se vor liniști drojdile?... Limpezirea are să vie sigur de la sine prin acțiunea lentă a milioane de voiniți. Dar tu, care ai o mai puternică voință de cheltuit în această viață, vei putea sta cu mânele în sîn? Ori vei apuca poate cu o mîna uriașă toată această comedie și o vei limpezi cu sila? Nebunească încercare!". (18) Soluția oferită de Philippide acum o sută de ani ar putea fi și astăzi salvatoare, cum a fost și atunci. Dar oare, în conștiințele noastre, mai poate avea ecou cuvîntul lui Philippide?: "Tu, oricare vei fi avînd un grăunte de iubire pentru bine, pleacă-ți capul și scutură de pe talpele picioarelor tale tot colbul prefăcătoriei și al minciunei. Umilește-te întîi și atunci vei avea destul curaj pentru a înghiți năduful batjocorei, căci tu trebuie să pui, prin exemplul tău, bazele unei mici clădiri care se va mări și va cuprinde în sine o lume mai regulată și mai bună. Si apoi, nu fi prefăcut, nici mincinos, căci de acolo purced toate nenorocirile.

Spune greșala unde o vezi, chiar de vei vedea-o la fratele tău ori la copilul tău; nu te face bogat cînd ești sărac, nici învățat cînd ești prost; nu te rușina de a spune lipsurile tale și de a întreba pe altul dacă nu știi singur. Pentru ce atîta fum, atîta parădă, atîta laudă, atîta umflare în pene, parcă te-ar fi făcut D-zeu din alt lut decît pe ceilalți oameni? Pentru ce această podoabă cu sticle false pe care vrei să le treci drept diamante, apoi acest gest nefiresc care te slujește, acești ochi prea fioroși, acest glas care țipă preatare? Nu poți să vorbești, să umbli, să privești fără strîmbături, fără gust de a da lumei cine știe ce idei grozave despre tine? O, cîntărește-ți puterile și vezi-le cît sunt de păcătoase! Motive să se îngîmfe n-are nimeni, cu atît mai puțin tu. Pentru aceea nici nu lua sarcini pe care nu le vei putea duce în spinare, oricîte foloase, oricîte ademeniri și s-ar primbla pe dinaintea ochilor. Nebun că ești au să-ți zică poate, prost te vor numi desigur, dar ce-ți pasă cînd tu-ți vei petrece viața pentru adevăr, pentru cel mai nobil scop, pentru cel mai frumos ideal; și cum ai îndrăzni să tinzi la acest adevăr, cînd tu singur ai fi o minciună de sus pînă jos, cînd de la început și-ai tăia calea care conduce la dinsul, închizîndu-te într-o îngîmfare fără margini, într-un exclusivism stupid și într-o iubire nebunească de clică, orb asupra defectelor prietenilor tăi, orb asupra calităților dușmanilor tăi? Ce-ți pasă că vei trece drept nebun cînd vei vedea — și sigur vei vedea, căci numai această muncă este folositoare societății și oricare lucru folositor prosperează — înmulțindu-se numărul acelor oameni, care nu pentru fumul trecător al favoarei unei clice, nici pentru foloasele scurte și scump plătite ale unei politici echilibriste, ci pentru răspîndirea iubirei de adevăr lucrează și pentru

Mari filologi români

formarea unei opinii publice, unde valoarea individului să fie prețuită după folosul adus tuturor. În afară de adevăr nu există folos.

Deci, tu, oriunde te-ar împinge gustul, spre muncă liniștită ori spre zguduire violentă, spre aflarea vechiului adevăr ori spre punerea în practică a vreunor principii nerealizate pînă astăzi, spre negoț, spre lucrarea pămîntului, spre răsfoirea migăloasă a filelor îngălbene, să știi că toată munca ta, toată silința ta, este în vînt zvîrlită, cîtă vreme minciuna, gustul de a te arăta mai mult decît ești într-adevăr și-ar întuneca mintea cu negurele sale. Umilește-te, prin urmare, nu fi prefăcut, nici mincinos — iată ţinta la care trebuie să te îndrepți mai înainte de toate!"(19)

NOTE:

1. Vezi *Prefața ediției Alexandru Philippide, Opere alese* (îngrijită de G.Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil), București, 1984, p. VI.

2. Vezi *Originea românilor*, vol. I, p. 658.

3. *Ibidem*, p. 706, cf. 755-756.

4. *Ibidem*, p. 694-695.

5. *Originea poporului român și a limbii române* ms. (caieți studențesc).

6. În monografia *Alexandru I. Philippide*, București, 1965, p. 100.

7. *Ibidem*, p. 109.

8. Manuscris păstrat la Filiala Iași a Academiei Române, f. 251-252.

9. Din fericire, pentru noi toși, manuscrisul dicționarului lui Philippide nu s-a pierdut — cum s-a crezut o vreme —, ci el există și se află la Biblioteca Filialei Iași a Academiei Române.

10. Pentru amănunte, vezi *Scriitori către Ioan Bianu* (ediție îngrijită de Marieta și Petre Croicu), vol. III, București, 1976, p. 259-350 și *Carmen-Gabriela Pamfil, Alexandru Philippide și Dicționarul limbii române al Academiei*, în "Limba română" (București, XXX, 1981, p. 487-497).

11. Vezi *Specialistul român*, în "Viața românească", IV, 1907, p. 429-430.

12. În broșura *Comemorarea lui Alexandru I. Philippide*, Iași, 1934, p. 16.

13. În *monografia citată*, f. 304.
14. *Principii de istoria limbii*, în *Opere alese*, p. 200.
15. Vezi *Alexandru Philippide în dialog cu contemporanii* (ediție îngrijită de Gh.Oprisan), București, 1984, vol. I, p. 81.
16. Vezi I. Iordan, *Comemorarea...*, p. 17.
17. Vezi *Specialistul român*, p. 237.
18. Vezi *Idealuri*, în "Convorbiri literare", XXV, 1893, p. 319. 19. *Ibidem*, p. 319-320.

Reflexe ale eternității

"Să păianjenul țese, dar cu pînza lui nu se fac haine", spune un proverb de-al nostru. Vorbim și noi, dar nu ne îmbrăcăm cu adevărat gîndul, de vreme ce vorbim fără înțelesul mai adînc și mișcător al cuvintelor. Poate adesea nici nu ne gîndim cu adevărat gîndul.

Constantin NOICA

Dr. Alexei PALII
Chișinău

CE 'FOLOSIM' ȘI CE NU 'FOLOSIM'?

În ultimul timp verbul **a folosi** e utilizat foarte des, cu sensuri improprii întrînd în unele îmbinări nefirești limbii române. Bunăoară, de multe ori putem auzi că cineva folosește alcool. De regulă, acest mod de a spune aparține intelectualilor, în special medicilor, polițiștilor și altor specialiști care, în virtutea funcțiilor de serviciu, vin în contact cu consumatorii de alcool. Expresia *a folosi alcool* e calchiată după modelul rusesc *употреблять алкоголь* (*спиртное*). În mod normal, în românește se spune **a consuma alcool** sau **a face abuz de alcool**.

Îmbinarea **a folosi alcool** poate totuși fi corectă, dar numai atunci cînd ea numește cazurile în care alcoolul este într-adevăr folosit aşa cum folosim un lucru, un instrument, un material. De exemplu, **pentru curățirea utilajelor tehnicienii folosesc alcool**. Sau alt exemplu: **Președintele Ceaușescu folosea alcool pentru dezinfecțarea mîinilor**.

În celelalte cazuri, după cum am mai arătat, vom spune **a consuma alcool** sau **a face abuz de alcool**. În popor pentru denumirea acțiunii de a consuma alcool (vin, rachiu, țuică) se utilizează foarte multe cuvinte, sensul lor metaforic, uneori chiar poetizat, vorbind despre prezența permanentă a alcoolului, mai ales a vinului, în viața moldoveanului și despre firea

poetică a poporului nostru. Formula neutră și cea mai frecventă este **a bea** (**un pahar de vin**). Alte formule poartă o coloratură stilistică, exprimînd nu numai acțiunea "pură" de a bea, ci și alte acțiuni, fenomene, stări din contextul general în care se consumă alcool. De exemplu: expresia **a încinta un pahar de vin** exprimă nu numai ideea de a bea, ci și ideea de manifestare a respectului.

O altă expresie, și mai frecventă, este **a cinsti un pahar de vin**, care de asemenea are o încărcătură semantică suplimentară, exprimînd raporturile morale, de cinste, între oameni. Despre un om care a consumat mai mult alcool decît ar fi fost normal se zice că este... **cinstit, închinat sau aghezruit**.

Terminologia care exprimă pasiunile moldovenilor pentru vin și rolul vinului în viața noastră (cel pozitiv, dar și cel negativ) poate constitui subiectul unui studiu special. Or, în cazul de față am amintit doar câteva posibilități de exprimare a ideii de a bea alcool, care i-ar ajuta pe vorbitori să evite utilizarea neadecvată a verbului **a folosi**.

Acest verb — **a folosi** — îl mai întîlnim și în alte situații nepotrivate, generate de influența limbii ruse. În limba rusă e normal să se spună, de pildă, *пользуемся успехом, уважением, положением, слuchаем* etc. și tocmai acest fapt a făcut ca unii vorbitori de limbă română să imite modelele rusești, ajungînd la expresii de tipul *a se folosi de succes, de respect, de situație, de ocazie* etc. Aceste îmbinări sunt străine firii limbii române, pentru că succesul, respectul etc. nu sunt obiecte materiale de care ne putem folosi. Românește vom spune corect **a avea succes, a se bucura de respect, a profita (a beneficia) de situație, de ocazie**.

CUM 'NE INTEGRĂM'?

În ultimul timp a devenit o modă să vorbim cu diferite ocazii despre integrarea noastră în economia europeană, în cultura europeană etc. Nu ne vom referi la acest subiect, lăsându-l pe seama specialiștilor, mai ales că pericolul unei adevărate integrări nu ne prea paște.

Vom reflecta doar asupra modului în care funcționează verbul **a se integra** și în special asupra regimului acestuia. Vorba e că în prezent atestăm în uz tocmai patru tipuri de recțiune a verbului **a se integra**. De exemplu: **a se integra în economia Europei; a se integra la economia Europei și a se integra economiei Europei.**

După cum vedem, din aceste tipuri de îmbinări trei sunt prepoziționale. Spre deosebire de alte părți de vorbire, prepozițiile exprimă raporturi. Numărul de prepoziții într-o limbă este incomparabil mai mic decât numărul tipurilor de raporturi din realitate, de aceea e normal ca o prepoziție să exprime mai multe tipuri de raporturi. Observați în acest sens prepoziția **la**: *merg la școală, stau la masă, la cîntatul cucoșilor* etc. Alteori constatăm o situație inversă, adică mai multe prepoziții exprimă același raport. De exemplu: **a cumpăra pe prețuri negociabile; a cumpăra la prețuri negociabile; a cumpăra cu prețuri negociabile.**

Această comportare a prepoziției face ca ea să aibă sensuri abstrakte, uneori fără contururi clare, și de aceea ușor confundabile. Fenomenul se extinde și asupra verbelor cu recțiune prepozițională, făcînd ca utilizarea acestora să suscite dificultăți. Aceasta este și situația verbului **a se integra**.

Care din cele patru tipuri de recțiune enumerate mai sus ar fi recomandabil?

Firește, folosim cuvîntul **a (se) integra** doar atunci când avem de a face cu două sau mai multe obiecte care trebuie să formeze o integrare.

Formula **a se integra în** am putea să-o utilizăm în cazul în care un obiect este încorporat (introdus, implantat) în alt obiect. Evident, în acest caz obiectul care încorporează trebuie să fie mai mare, mai important decât obiectul încorporat. Bunăoară, ar fi normal să spunem că noi ne **integrăm în economia Europei**, în **economia României** etc. Și, dimpotrivă, ar fi greșit să afirmăm că **economia Franței s-a integrat în economia Republicii Moldova**. Pentru că dimensiunile primei sunt mai mari decât dimensiunile celei de a doua.

Formula **a se integra cu** am putea să-o utilizăm în cazul în care obiectele sunt aproximativ egale ca mărime sau importanță. De exemplu: **țara (ministerul, școala) cutare și-a integrat activitatea (economia, cultura) cu țara cutare.** Îmbinarea **a se integra cu** se înscrie perfect în seria sistematică de tipul **a se asocia cu, a se întovărăși cu** etc.

Îmbinarea **a se integra plus un nume** în dativ (de exemplu, **a se integra culturii, economiei** etc.) e mai puțin răspîndită, fiind marginalizată de celelalte două, fapt care ne face să credem că are mai puține şanse de a supraviețui.

Construcția **a se integra la**, care a apărut probabil prin analogie cu **a se alinia la**, ni se pare aberantă și de prisos.

Deci, să fim atenți la modul cum "ne integrăm", că Europa ne așteaptă.

**Dr. Anatol
EREMIA***

Chișinău

REGLEMENTAREA ONOMASTICII NAȚIONALE

Legislația lingvistică în vigoare cuprinde și norme privind onomastica națională, ortografierea și transcrierea numelor proprii geografice și de persoane. Legiferarea scrierii toponimelor și antroponimelor în formele lor tradiționale și corecte constituie o realizare marcantă în condițiile actuale locale.

Se știe că politica celor două limbi, precum și teoria bilingvismului, promovate cu impertinență pînă odinioară în republică, și-au lăsat amprentele nefaste și în domeniul onomasticii. Toponimele, numele noastre de locuri și localități, au fost în mare parte denaturate pînă la imposibilitatea de a mai fi recunoscute. Pînă astăzi încă numele de persoane sunt notate în pașapoarte și în celealte acte personale cu forme străine, adaptate, mutilate.

Legile limbii prevăd reglementarea și ocrotirea fondului onomastic național, dar, cu părere de rău, aceste legi nu sănt totdeauna și pestotlocul respectate. De aceea în anul 1993, printr-o dispozitie a Guvernului Republicii Moldova, a fost instituită Comisia Republicană pentru Reglementarea și Ocrotirea Onomasticii Naționale, sub președinția academicianului Silviu Berejan. Comisia în cauză e chemată să supravegheze și să asigure, în măsura posibilităților, transpunerea în viață a

legilor limbii, avînd ca funcții principale coordonarea activității științifice cu caracter practic-aplicativ, efectuarea lucrărilor de expertiză și consultații în domeniul onomasticii.

În cursul anului trecut Comisia a examinat și a adoptat mai multe recomandări și decizii, precum și unele documente și demersuri ce au fost expediate factorilor de decizie. Președintelui Parlamentului Republicii Moldova i-a fost adresat un memoriu, prin care era informat despre starea de lucruri în domeniul respectiv, solicitîndu-se o colaborare a Comisiei cu structurile departamentale ale Guvernului în problemele reglementării onomasticii. În documentul respectiv s-au făcut recomandări în ceea ce privește unele remanieri în actuala nomenclatură topică a republiei. S-a propus între altele:

1) Pentru o serie de localități cu nume străine limbii și tradițiilor toponimice locale să li se substitue denumirile în corespondere cu legislația lingvistică în vigoare. Se are în vedere renominarea unor localități de tipul **Comisarovca, Crasnîi Octeabri, Crasnăia Bessarabia, Iantarnoe, Ilcilovca, Ivanovca, Rassvet, Solnecinoe, Ulutnoe, Zviodocică**. Nume banale, perimate, odioase.

2) Pentru localitățile renominate în perioada sovietică să se revină la numele lor tradițional-istorice: **Balanu Vechi** pentru Malinovscoe, **Cîrlăneni** pentru Cotovscoe, **Crihana Nouă** pentru Lebedenco, **Cuza-Vodă** pentru Dimitrova, **Geamăna** pentru Crasnoarmeiscoe, **Ghica-Vodă** pentru Miciurino, **Mihai Bravul** pentru Mihailovca etc.

3) Pentru unele nume de localități să se precizeze formele lor autentice funcționale. E vorba de toponimele cu mai multe forme de circulație în limbajul populației locale: **Gvozdova** sau **Gvozdu**, **Hligeni** sau **Hlingen**, **Pîrlîta** sau **Pîrlîti**, **Pohoarna** sau **Pohoarne**, **Sverida** sau **Svirida**, **Vîșiniovca** sau **Vîșinești**.

Modificările și precizările respective își vor găsi reflectare în **Indicatorul**

* Vicepreședinte al comisiei Republicane pentru Reglementarea și Ocrotirea Onomasticii Naționale

numelor de localități, care se află acum în curs de elaborare și care va sta la baza noii diviziuni teritorial-administrative după principiul organizării spațiului republicii în comune și județe.

De asemenea, au fost aprobată cîteva circulare ulterior trimise executivelor locale (comunale) chemate să inițieze și să dirijeze acțiunile în vederea reglementării toponimiei în planul celor trei aspecte menționate. Profităm de ocazie și ne adresăm primarilor și președintilor consiliilor raionale să contribuie eficient la desfășurarea activității în scopul restabilirii și reglementării onomasticii românești. Documentația în problema dată (demersul și decizia primăriei, aprobarea executivului raional) se va expedia pe adresa Parlamentului republicii.

S-a discutat și problema corectitudinii numelor de persoane, în special chestiunea cu privire la notarea numelor și prenumelor în actele personale ale cetățenilor republicii (certificate de naștere, pașapoarte etc.). O problemă deosebit de importantă în momentul de față, cînd se intenționează a se pune în circulație noile pașapoarte. Se cere făcută remarcă aici, de altfel și lucru deja cunoscut, că formula de nominalizare personală va include nu trei termeni (numele de familie, prenumele și prenumele tatălui), ci **doar două componente — numele** (de familie) și **prenumele**. Toate celelalte informații referitoare la persoana dată vor fi imprimate pe o fișă aparte anexată la pașaport.

Important este ca numele noastre de persoane să fie noteate în actele oficiale cu formele lor tradiționale și corecte, firești limbii române, și nicidem cu forme adaptate, denaturate. În acest scop vor fi consultate îndreptările și îndrumările metodice respective.

Comisia de Onomastică în colaborare cu Departamentul de Stat al Limbilor și Centrul Național pentru Standarde de Limbă au examinat și aprobat și o serie de alte recomandări și dispoziții, pe care le dăm aici publicitatea. În cursul anului 1993 au fost examineate și adoptate "Instrucțiunea privind ortografierea numelor de persoane românești și transliterarea din rusește a numelor

neromânești ale reprezentanților altor etnii" ("Moldova Suverană", noiembrie 1993), "Recomandări cu privire la ortografierea și transcrierea în limba română a numelor proprii de persoane" ("Materna", aprilie 1993). O misiune de mare răspundere le revine aici specialiștilor antroponimiști, precum și inspectorilor locali în probleme de limbă, învățătorilor, funcționarilor de la birourile de pașapoarte și evidență a populației, care vor efectua o muncă intensă și anevoiasă de lămurire și de informare a cetățenilor asupra corectitudinii și formelor recomandate ale numelor de persoane.

Se stie de pe acum că unii cetățeni vor insista asupra variantelor antroponimice nerecomandabile, dialectale, locale, arhaice sau de-a dreptul greșite: **Andronatii, Ceban, Cebotari, Decusari, Plașinda, Rotari, Vasiliti, Zosean** etc. În aceste cazuri cetățenii vor fi informați și consultați în ceea ce privește corectitudinea antroponimelor. Persoanele respective trebuie să fie conștiente de alegerea făcută, doleanța lor confirmind-o documentar (printr-o declarație sau cerere). și în această problemă a fost adoptată o hotărîre, prin care se propune ministerelor și departamentele să supravegheze perfectarea actelor respective sub aspectul ortografierii și transcrierii în limba română a numelor de persoane.

DECIZII NECESARE

Pe parcursul anilor 1993-1994 Departamentul de Stat al Limbilor, Comisia Republicană pentru Reglementarea și Ocrotirea Onomasticii Naționale și Centrul Național pentru Standarde de Limbă au adoptat o serie de hotărîri menite să contribuie la restabilirea și reglementarea onomasticii naționale.

Cu privire la structura și modul de aplicare a formulei oficiale de nominalizare personală în limba română

Ortografierea numelor proprii de persoane este o problemă de mare actualitate, mai cu seamă în prezent,

cînd se întocmesc listele viitorilor posesori de Bonuri Patrimoniale, se perfectează textul unor documente și acte de tip nou (pașapoarte, certificate de privatizare etc.). Mult discutată în Republica Moldova rămîne structura și modul de aplicare a formulei oficiale de nominație personală. Departamentul de Stat pentru Privatizare a fost informat la timp asupra chestiunii în cauză. Unele disensiuni în acest plan totuși mai apar.

Aducem la cunoștință organelor administrației publice, conducătorilor de întreprinderi, instituții și organizații următoarele:

1. Antroponimia românească actuală dispune de o singură formulă oficială de nominație personală, alcătuită din **două elemente componente: nume de familie + prenume**. De ex.: **Bejenaru Ion, Oprea Serafim, Măgureanu Ana** etc. (A se vedea și art. 26 al Legii "Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova".)

2. Formula oficială de nominație personală se aplică în toate documentele și actele oficiale ale cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor de alte naționalități, care au adoptat cetățenia Republicii Moldova. De ex.: **Potapov Ivan, Stefanic Vasili, Abasidze Grigol**.

3. În anumite cazuri prenumele poate anticipa numele de familie: **Ion Bejenaru, Serafim Oprea, Ana Măgureanu, Ivan Potapov, Vasili Stefanic** etc.

10.11.93

Cu privire la transcrierea în limba română a unor nume geografice de circulație internațională

În presa periodică și în alte publicații de limbă română se constată divergențe în ceea ce privește transcrierea numelor geografice de circulație internațională.

Pentru a nu complica comunicarea și a nu deruța cititorii, e necesar să se aplice principiul unic de transcriere a numelor proprii geografice. Normele actuale prevăd în acest sens redarea numelor topice respective sub formele lor originare, în conformitate cu grafia

limbilor din care au fost preluate, înindu-se cont totodată și de particularitățile de scriere din limba noastră.

Deoarece înmiuirea consoanelor finale nu reprezintă în fenomen specific limbii române, grafemul **b** (semnul moale) nu va fi redat la transcrierea numelor geografice slave. În denumirea țării **Bielarus**, de exemplu, nu se va transcrie grafemul **b**, dar se va păstra în scris semivocală **i** din silaba inițială. Deci, se va scrie și se va rosti **Bielarus**. Fără î final se scriu și alte denumiri cu structura fonetică similară: **Anadir, Astrahan, Kazan, Reazan, Iampol, Iaroslavl, Ovidiopol, Simferopol, Stavropol, Ternopol** și a.

O problemă de grafie ridică și notarea **c** (ce) și respectiv **k** (kapa) în numele geografice străine. Normele actuale recomandă:

— cu **c** (ce) se scriu denumirile din limbile care folosesc grafia latină, dacă conțin acest grafem: **Canada, Columbia, Congo, Costa Rica, Cuba**;

- cu **k** (kapa) se scriu denumirile din limbile care folosesc scrisul chirilic precum și cele din limbile cu grafie lată, dacă astfel sunt notate în idiomurile de origine: **Karaganda, Karakum, Kiev, Kursk, Kalahari, Kenia** și a. Excepție fac numele geografice străine cu scriere tradițională în limba română, care se notează cu **c** (nu cu **k**): **Cracovia, Crimea, Moscova**.

15.11.93

Cu privire la utilizarea pe teritoriul Republicii Moldova a formelor oficiale unice ale toponimelor Chișinău, Bălți, Cahul, Dubăsari, Orhei, Soroca

În documentele oficiale, în presa periodică și în alte publicații se constată unele erori și inconsecvențe în transcrierea numelor topice românești. Astfel, denumirile orașelor **Chișinău, Bălți, Cahul, Dubăsari, Orhei, Soroca** sunt redate în limba rusă ca și mai înainte în formele lor adaptate și denaturate. Or, acest lucru generează confuzii și neînțelegeri, derutează cititorul, complică

Onomastică

comunicarea. Fără a mai vorbi de faptul că prin aceasta se neglijea z legisația lingvistică, în special articolul 24 din Legea "Cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova", conform căruia localitățile și alte obiecte geografice au o singură denumire sub forma ei corectă din limba română.

Redarea adecvată în forma originară, unificarea și standardizarea numelor constituie unul din principiile de bază ale normelor internaționale de transcriere dintr-o limbă în alta. E necesar, prin urmare, ca pe teritoriul Republicii Moldova, în toate limbile populațiilor conlocuitoare, să se utilizeze o singură formă oficială a denumirii orașului Chișinău ca și ale altor orașe din republică, transcrise fiind în celelalte limbi cu mijloacele grafice proprii:

Chișinău — rus. Кишинэу, ucr. Кишинеу, bulg. Кишинъу, găg. Кишинăу.

Pentru celelalte orașe menționate recomandăm următoarele forme de transcriere:

Bălți — rus. Бэлць, ucr. Белць, bulg. Бълць, găg. Băltî;

Cahul — rus. Кахул, ucr. Кахул, bulg. Кахул, găg. Kahul;

Dubăsari — rus. Дубэсарь, ucr. Дубесарь, bulg. Дубъсарь, găg. Dubăsari;

Orhei — rus. Орхей, ucr. Орхей, bulg. Орхей, găg. Orhey;

Soroca — rus. Сорока, ucr. Сорока, bulg. Сорока, găg. Soroka.

20.XII.93

Cu privire la transcrierea în limbile populațiilor conlocuitoare pe teritoriul Republicii Moldova a numelor geografice din România

În conformitate cu normele internaționale privind transcrierea numelor geografice dintr-o limbă în alta și în scopul reglementării scrierii în limba română a numelor topice se emite următoarea DISPOZIȚIE

1. Numele geografice din România se ortografiază în limba oficială a Republicii Moldova, conform normelor ortografice în vigoare. De exemplu: **Aiud, Alba-Iulia,**

Argeș, Bacău, Băia Mare, Bistrița-Năsăud, Botoșani, București, Buzău, Cîmpulung, Curtea de Argeș, Drobeta-Turnu-Severin, Focșani, Galați, Iași, Lugoj, Medgidia, Ocna-Mureș, Oradea, Orăștie, Pașcani, Piatra-Neamț, Poiana-Brașov, Rădăuți, Rîmnicu-Vilcea, Satu Mare, Sîngeorz-Băi, Slănic-Moldova, Tîrgu-Mureș, Tîrgul Secuiesc, Turnu-Măgurele, Valea Albă, Vălenii de Munte, Zimnicea și.

2. În limbile populațiilor conlocuitoare pe teritoriul Republicii Moldova numele geografice respective se transcriu cu ajutorul mijloacelor grafice proprii, la bază fiind puse formele lor originare și corecte din limba română. De exemplu:

AIUD — rus. Аюд, ucr. Аюд, bulg. Аюд, găg. Aud

ARGEŞ — rus. Арджеш, ucr. Арджеш, bulg. Арджеш, găg. Arceş

BACĂU — rus. Бакэу, ucr. Бакеу, bulg. Бакъу, găg. Bakău

BUCUREŞTI — rus. Букурешть, ucr. Букурешть, bulg. Букурешть, găg. Bükureşti

GALĂȚI — rus. Галаць, ucr. Галаць, bulg. Галаць, găg. Galați

IAȘI — rus. Яшь, ucr. Яшь, bulg. Яшь, găg. Yași

PAŞCANI — rus. Пашкань, ucr. Пашкань, bulg. Пашкань, găg. Pașcani

SÎNGEORZ-BĂI — rus. Сынджорз-Бэй, ucr. Сынджорз-Бей, bulg. Сынджорз-Бъй, găg. Sîncorzh-Băy

VALEA ALBĂ — rus. Валеа Албэ, ucr. Валеа Албэ bulg. Валеа Албъ, găg. Vală Albă

ZIMNICEA — rus. Зимничя, ucr. Зимнічя, bulg. Зимничя, găg. Zimnica

10.1.94

Cu privire la scrierea în limba română cu "c" și "k" a numelor de persoane

Normele ortografice în vigoare sunt neglijate uneori în publicațiile actuale prin scrierea nediferențiată a grafemelor "c" și "k" în numele proprii de persoane. Problema aceasta apare mai cu seamă

la notarea antroponimelor în documentele oficiale și actele de identitate personală (pașapoarte, bonuri patrimoniale, legitimații etc.). În scopul reglementării scrierii numelor de persoane în limba română se emite următoarea DISPOZIȚIE

1. Cu "c" (ce) se ortografiază în limba română toate numele de persoane (prenumele, numele de familie), indiferent de proveniența lor lingvistică și de apartenența națională a posesorilor, aici fiind aplicat ca principiu de bază cetățenia persoanelor, dreptul lor juridic de a fi cetățeni ai Republicii Moldova. Exemple: **Constantin Cărpineanu, Claudia Cazacu, Victor Carpov, Ecaterina Covaliov, Micol Colosenco, Lucheria Covalciuc, Nicolai Caminschi, Carmen Mazurchevici, Nicon Culacsiz, Domnica Capacă etc.**

2. Cu "k" (kapa) se scriu numele cetățenilor străini, din țările în care se utilizează scrisul chirilic, precum și din cele unde se folosește grafia latină (dacă numele respective conțin acest grafem). Exemple: rus. D. Kabalevski, N. Leskov, S. Mihalkov, N. Nekrasov, A. Pușkin; ucr. I. Kotlearevski, G. Skovoroda, T. Șevcenko; bulg. Gh. Karaslavov, V. Kolarov, Șt. Kostov; pol. J. Kurylowicz, A. Mickiewicz; ceh. J. Sládek; germ. G. Keller, J. Kepler; ung. G. Klapka, G. Lukacs; engl. H. Krebs, J. Skelton etc.

NOTĂ: Se scriu cu "k" și unele nume de persoane românești conform unor tradiții grafice mai vechi: M. Kogălniceanu, N. Kretzulescu.

Cu privire la utilizarea în limba română a denumirii orașului Tighina și transcrierea acestui nume topic în alte limbi

În presa periodică, în alte publicații pentru orașul Tighina se utilizează uneori denumirea străină **Bender**. Informăm organele administrației publice, editurile, instituțiile mass-media că recomandabilă din punct de vedere normativ și în plan național-istoric este denumirea **Tighina**. Toponimicul apare menționat la

6 octombrie 1408, localitatea și numele topic ca atare fiind însă mult mai vechi. O hartă de la 1339 consemnează în acest loc o stațiune vamală. Aici, la trecerea peste Nistru, a existat și o mică fortificație. Denumirea reprezintă un nume topic preistoric, de origine geto-dacă.

Numele **Bender**, de proveniență turcă, a fost impus uzului local de autoritățile țăriste în sec.XIX, procedindu-se la aceasta în scopuri propagandistice, întru imortalizarea unor evenimente din istoria militară a Imperiului Rus. În conștiința neamului nostru s-a păstrat memorabilă peste veacuri și a funcționat neîntrerupt în graiul viu al poporului denumirea **Tighina**.

În limbile populațiilor conlocuitoare pe teritoriul Republicii Moldova toponimul se va transcrie cu ajutorul mijloacelor grafice proprii, la bază fiind pusă forma autentică și corectă din limba română: **Tighina** — rus. **Тигина**, bulg. **Тигина**, ucr. **Тігіна**, găg. **Tigina**.

Cu privire la reglementarea scrierii numelor de stații ale căii ferate din Republica Moldova

În publicațiile periodice și hărți, în informațiile audiovizuale se constată inconsecvențe și erori de scriere și rostire a numelor de stații ale căii ferate din Republica Moldova. În scopul reglementării toponimiei naționale, întru unificarea scrierii numelor topice respective se stabilesc următoarele forme ortografice și de transcriere:

1. În limba română numele stațiilor de cale ferată se scriu conform normelor ortografice în vigoare: **Abacia, Alexandreni, Bahmut, Basarabeasca, Bălți, Brătușeni, Buciumeni, Bucovăț, Bulboaca, Cahul, Calfa, Camenca, Catranic, Căinari, Călărași, Cărbuna, Căușeni, Ceadîr-Lunga, Chircăiești, Chișinău, Cimișlia, Cioc Maidan, Ciuflești, Cobasna, Cobîlnea, Comrat, Cornești, Corten, Criva, Cuhurești, Culmea, Dondușeni, Drochia, Etulia, Fălești, Fântânița, Florești,**

Onomastica

Gherşunovca, Ghindeşti, Greceni, Grinăuţi, Hagimus, Iargara, Joltai, Lipcani, Lipceni, Mateuţi, Mărăndeni, Mărculeşti, Medveja, Mereni, Naslavcea, Novosavițcaia, Ocniţa, Pelinia, Petreşti, Pîrliţa, Pohoarna, Prut (Cania), Răuţel, Rediu Mare, Revaca, Rîbniţa, Rogojeni, Scumpia, Sipoteni, Socoleni, Sofia, Stolniceni, Străşeni, Şoldăneşti, Taraclia, Tighina (Bender), Tiraspol, Tîrnova, Tîra, Unchiteşti, Ungheni, Varniţa, Vatra (Ghidighici), Vălcineşti, Vărâncău, Visterniceni, Vulcăneşti, Zaim, Zloti.

2. În limbile populațiilor conlocuitoare pe teritoriul Republicii Moldova numele stațiilor menționate se transcriu, fiind utilizate mijloacele grafice proprii. Pentru limba rusă, de exemplu, se recomandă următoarele forme de transcriere: Абаклия, Александренъ, Басарабъска, Бахмут, Брэтушень, Буковэц Булбоака, Бучумень, Бэлцъ, Варница, Ватра (Гидигич), Вистерничень, Вулкнешть, Вэлчинец, Вэрэнкэу, Гершуновка, Гиндешть, Гречень, Гринэуцъ, Дондущень, Дрокия, Етулия, Жолтай, Займ, Злоцъ, Калфа, Каменка, Катранык, Каҳул, Киркешть, Кишинэу, Кобасна, Кобылня, Комрат, Корнешть, Кортен, Крива, Кулмя, Кухурешть, Кэинарь, Кэлэрашь, Кэрбuna, Кэушень, Липкань, Липченъ, Матеуцъ, Медвежа, Мерень, Мэркулешть, Мэрэнденъ, Наславчя, Новосавицкая, Окница, Пелиния, Петрешть, Похарна, Прут (Кания), Пырлица, Ревака, Редиул Маре, Рогожень, Рыбница, Рэуцел, Сипотень, Скумпия, Соколень, София, Столничень, Стрэшень, Тараклия, Тигина (Бендер), Тираспол, Тырнова, Унгень, Ункитешть, Флорешть, Фынтыница, Фэлешть, Хаджимус, Цыра, Чадыр-Лунга, Чимишлия, Чок Майдан, Чуфлешть, Шолдэнешть, Яргара.

20.02. 94

Antologia "L.R."

Radu GYR

MARELE CÎNTEC

*Aruncă-n foc caietele, maestre,
viori și harfe, una câte una.
Ascultă-arcușul umbrelor pe struna
lăuntrelor și tainelor silvestre.*

*Auzi și oda porții. Apoi luna
cu flăute de fildeș la ferestre,
albastrele fintinilor orchestre
și goarnele genunilor: furtuna,*

*și clopotele mărilor în spume
cu mii de limbi și sute de pedale...
Dar cel mai mare cîntec de pe lume*

*irumpe-n imnul vieții triufulale,
ce nu începe-n strofe și volume
și nici în orgi profunde și chimvale.*

Alexandru
GROMOV
Chișinău

BOMBONICA DE DUPĂ GRILAJ

Nu știu, poate că în ultimul timp s-o fi descoperit fosta mea colegă de acel cuvîntel, — deși slabă nădejde...

Și cînd te gîndești că avea patru clase de liceu! Dar după ele, ca și atîția alții, își îndreptase naivii pași spre Facultatea Valorilor Prohibite, căci aşa o poreclisem. Facultate de la catedrele căreia se declara sus și tare că aici la noi, în R.S.S.M., nu există și nici nu poate exista limba română, iar cea de peste Prut e și ea de origine slavă. Prin urmare, erau interzise cuvinte și expresii, scriitori și savanți, epoci întregi din istoria culturii. Printre substantivele prohibite figura și inofensivul (ba pe atunci chiar și fidelul aliat!) "chinez", înlocuit fără drept de apel cu *chitaian*. Au trecut ani, lucram împreună la editură, obediенții *chitaieni* se transformaseră în dușmani de moarte ai Kremelinului, dar colega, sărmâna, nu putea să scape de ei pentru nimica în lume. Poate o fi avînd leac năravul din născare, dar nu și cel modelat în înaltele școli...

Să nu credeți cumva că facultatea cu pricina ocupa vreo două etaje și vreo cîteva săli de clasă.

Numit în serviciu la Durlești, în toamnă lui 1947, m-am umplut de groază: tinerii de vîrstă mea, și nu numai dînșii, adoptaseră un soi de limbă păsărească, în care se înțelegeau de minune și cu

nacealnicii pripășîti cine știe de pe unde, de prin toate Siberile și Reazançinele, dar și între ei. Păi bine, parcă făcuseră cu toții școala primară românească, unii și cea complementară, erau doar vreo trei ani de atunci! Se dusese pe apa simbetei tot ce învățaseră, toată străduința dascălilor. O casă părăsită devenise *broșunî*, meserile pe care le aveau "în tîrg" se numeau *storos* și *istovnic*, closetul, pardon, se prefăcuse în *obornî*, iar cînd ne-am înțeles să jucăm pentru prima oară volei, era căutat un *sudiac*! Ce să mai vorbim de terminologia tehnică. Se extindea și se diversifica, dar fără un singur cuvînt românesc. Mi-amintesc, a venit la redația raională, cu o falcă-n cer și alta-n pămînt, un tractorist să se plîngă pe brigadier și mecanic pentru că nu-l aprovisioneaază cu piese de schimb, ne cere să intervenim urgent, și în primul rînd să î se aducă un *puscaci*. M-am pricpeut că trebuie să fie dispozitiv de pornire a tractorului și l-am asigurat că anume aşa am să și scriu. La care omuleanul s-a înfuriat și mai tare: "Mie *puscaci* îmi trebuie, ai înțeles?! Si nu-mi umbla mie cu nu ș'ce!" Clar lucru, odată ce tractorul era rusesc, cum altfel să-i numești piesele? Că nici rusa nu era rusă, ci un argou schilodit și împrumutat, asta nu mai deranja pe nimeni. Dirijat cu abilitate, procesul de "internaționalizare a limbilor naționale sovietice" înregistra astfel o nouă și strălucită izbîndă.

"Linia generală", promovată cu consecvență și inversunare, deși disimulată pînă la o vreme prin demagogie leîtină, nu lăsa nici cea mai mică îndoială: sub masca "înfrățirii", statul totalitar -ideocratic programa "înflorirea și apropierea" națiunilor colonializate prin inocularea exclusivă a culturii ruse și eliminarea, la început treptată, apoi din ce în ce mai energetică a limbilor materne. Iar odată ce ca scop final era proclamată

"constituirea unei noi comunități umane", se înțelege de la sine ce unică limbă era menită să-o deservească.

Dar în anii primului **puscaci**, **guseniță** și **solearcă**, de unde puteam să ști ce planuri secrete se urzesc în cancelariile imperiale? Oficial republica era decretată "egală printre egale", își avea stema, drapelul și imnul, exista și o limbă "moldovenească". Dar, inevitabil, urma întrebarea: ce fel de limbă fără terminologie? Un lexicon politehnics-ar fi cuvenit să conțină pe atunci, la vreo 50 de mii de termeni, însă căci dintre ei se aflau în circulație? Ce fel de manivelă, manșă, manetă, cînd pentru ele toate se rotea **rucica**?

Dar să vedeți ce răspuns machiavelic avea gata pregătită șefimea atunci cînd, în rarele clipe de "dezghet", ne permitea, milostiv, să-i punem și căte o întrebare. "Terminologie ziceți că vă trebuie? Românească, adică? Dar cine să v-o înțeleagă? La noi tot norodul vorbește moldovenește!" Cu alte cuvinte, terminologia rusească era dată drept națională, iar cea națională drept... străină! Și, ca atare, interzisă.

Nu era la mijloc numai tipica ideologie imperială. Cu ea se lua de mină cea mai crasă ignoranță. Îmi amintesc ce săpuneală ne-a tras un demnitar (în ale culturii, bineînțeles!) pentru faptul că pușeștem în uz cuvîntul "satelit": "Lumea întreagă îi spune sputnikului **sputnik**, iar **gramoteii** (păstrează vorbirea originală) noștri ia uite ce-au născocit! Știi voi ce-i "satelit"? E un stat care ascultă de altul, un rob..." Ce nobilă indignare din partea unui veritabil satelit al Centrului!

Altul, pe atunci procuror al republiei, se tăvălea de rîs cînd dintr-o informație: "Avionul a violat spațiul aerian al țării vecine". Drept argument, deschise **Codul penal** la pagina respectivă și ne lămuri cu

multă răbdare (și cu nu mai puțin umor cazon) ce fel de acțiune se înțelege prin "viol": "Ha-ha-ha, va să zică, a violat țara... în zbor!"

De fapt, îl puteai înțelege. Făcuse școala primară pe timpul cînd în republică autonomă ministerul de externe se numea (ca să înțeleagă norodul) "cel cu tredile din afără". Un splendid punct de pornire pentru ulterioara perfecționare a vocabularului juridico-administrativ în viitoarea republică unională!..

2

Pe cît de comice, pe atît de triste, aceste amintiri, la o adică, ar putea să constituie fundalul unei schițe de moravuri ale epocii. Însă în cazul dat, ele nu-și propun decât să sugereze dimensiunile aceluia dezastru, aceluia **infern terminologic** în care eram azvîrliți. În țările avansate se constituau bănci de terminologie, se unificau neologisme, pe scară largă lula ființă Banca de Termini Internaționali. La noi, o cultură ce se pretindea națională în formă se priva cu bună știință de un adevărat univers lexicografic.

Dar să pătrundem îm miezul problemei și să ne întrebăm: procedînd în modul acesta, aparent irațional, stupid, avea de pierdut regimul sau de cîștigat? Răspunsul nu sună atît de paradoxal precum s-ar părea la prima vedere: recunoașterea terminologiei și înglobarea ei în lexicul oficial ar fi echivalat cu recunoașterea identității lingvisticii moldo-române. Atîta le mai lipsea zbirilor ideologici. Ducă-se pe urlătoare terminologia, am dus-o pînă acum fără dînsa, o să ducem și mai departe!

Între timp, cel puțin șaptezeci de terminologii de branșă își revendicau imperios intrarea în vocabular. Cum să le croiești cale? Din cînd în cînd, oamenilor de știință li se mai permitea să editeze căte un dicționar. Dar și scriitorii le făceau destul singe rău

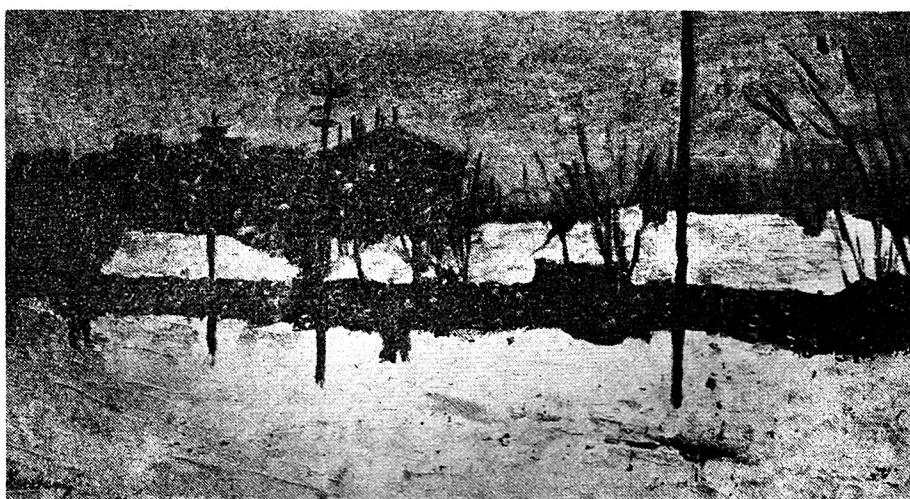
potențaților. Subsemnatul, de pildă, s-a apucat să profesese literatura de anticipație. Cu cîță voluptate puneam în circulație temeni de cosmonautică și cosmologie, electronică și telecomunicații, automatică, cibernetică... Bănuiam ce cadou îi făceam de fiecare dată cenzurii. Prin redactor, cenzorul (figură de domeniul mitologiei, invizibilă, fără nume și statut legal în structurile socialismului) mă obliga să dau explicație de unde am luat cutare sau cutare învenție: să indic sursa, autorul, numărul, data.... "Păi cum așa, răspundeam, chiar eu am inventat-o, doar scriu fantastică și nu tratează științifice". Replica nu întîrzie: "Nu, asta nu se permite. Ori indici sursa, ori nu-ți vezi niciodată cartea!" În culmea disperării, mi-am plecat urechea la sfatul unui șugubăt: fă referință la vreo revistă mai academică, cu tot cu număr și dată, cine să te mai controleze? Așa a făcut fantastica prima breșă în zidul izolării, prin ea a și pornit să se infiltreze terminologia modernă (a se citi românească).

Un merit deosebit îi revine în această privință regretatului Ion Vatamanu. Catalizate de

temperamentul poetic, cunoștințele lui fundamentale în materie de chimie și fizică și-au găsit în "Aventurile lui Atomică" o inedită expresie, îmbinînd elementul de basm cu cognitivul practic și lansînd, bineînțeles, o întreagă garnitură terminologică. Ceva mai tîrziu, pe lîngă redacția revistei "Moldova", tinerii amatori de fantastică s-au grupat în clubul "Solaris", cîștigîndu-și un prim cerc de cititori; concomitent, editura "Literatura artistică" a inițiat colecțiile "Aelita" și "Romanticii". Iar dacă întregim lista cu manualele de specialitate pentru instituțiile de învățămînt superior, am putea considera definitiv depășite lacunele noastre terminologice.

Așa să fie oare?

Citesc pe o cutie: "**Grilaj în ciocolată**". Probabil, o greșeală de tipar — în primul cuvînt s-a strecurat un i în plus, corect ar suna "grilaj". Și atunci ce iese? O împrejmuire, o îngrăditură făcută din ciocolată? Sau niște bomboane de ciocolată ascunse după un grilaj? Și ambalate într-o cutie?.. Curată neghiobie, deși fabrică în cauză pretinde să se numească "Bucuria".

Ştefan LUCHIAN. Iarna în Filantropia

Infern terminologic

De fapt, neghiobia se trage din maimuțăreală: în Rusia, în nomenclatura produselor de cofetărie există prin tradiție sus-pomenitul "Grilaj" — termen de proveniență franceză, **grillage** (de la verbul **griller** — a prăji) semnificînd nuci prăjite după ce au fost tăvălite prin zahăr. Iar noi, bun bucuroși (de, de la "Bucuria" sătem!), cum procedăm? Transcriem denumirea rusească în grafie latină și considerăm că ne-am făcut datoria: poftiți, produs al Republicii Moldova, suverane și independente! Cu alte ocazii, oferim consumatorului bomboane "Clubnica so slivcami", "Moldodiojnii", cîte și mai cîte... Poate e cazul să felicităm întreaga merceologie rusă cu trecerea la grafia latină?

Nu numai cofetarii exceleză în această privință. Acelorași reguli aberante li se supune nomenclatura produselor făinoase și lactate ("Reajenka"), a mezelurilor ("Cîrnăț Liubitelskaia"), brînzeturilor ("Sîr ăstonskii"). Ca și cum n-ar putea fi aplicat modelul brînzei de Olanda, al cașcavalului de Dobrogea sau de Penteleu. Păi nu, odată ce pe rusește-i cu **skii și skaia**, cum să le ieșim noi din voie?

Am toate motivele să pun în discuție anume această fațetă a problemei: recent, respectivul departament statal a anunțat introducerea standardelor de stat în limba română, evident, în toate domeniile economiei naționale — în astfel de cazuri, orice bilingvism e absolut exclus. Lăudabilă și foarte necesară intenție! Orice întîrziere n-ar fi agravat decît și mai mult situația existentă: contînuarea corespondenței administrativ-comerciale în limba rusă, ședințele ținute în aceeași limbă prin forța împrejurărilor, întrucît era limba întregii documentații tehnice, inclusiv a standardelor, în sfîrșit, anecdoticele etichete mai sus citate. Abia acum încep să cred că

forurile de resort și-au dat seama ce ravagii s-au produs în infernul nostru terminologic și că, în fine, s-a trasat un program de ieșire din criză. Dar mă întreb totodată: își dau seama domniile lor că, pentru a-l realiza, vom fi nevoiți să pornim de la cota zero? Cîți specialiști de verigă medie săn familiarizați cu lexicul terminologic în sfera respectivă? Cîți dintre ei pot deveni promotori activi ai terminologiei corecte, aduse la zi? Iar în cadrul ministerelor, deci la nivel superior, oare totul e gata pentru a efectua o operație de asemenea anvergură?

Tinînd seama de exemplele zdrobitoare citate din sfera comerțului, e clar că se impune o alfabetizare energetică și urgentă a întregului efectiv tehnic, merceologic, administrativ etc. Orice încercare de a implementa standardele sărind peste această etapă inițială poate duce numai și numai la formalism, la o acțiune de ochii lumii, pe cît de costisitoare, pe atît de pagubităre. Repet: s-o începem cu alfabetul.

În notițele anterior inserate la această rubrică, am adus, pare-mi-se, destule exemple de total agramatism terminologic. Iată încă unul, de ediție mai veche, dar perfect valabil și azi. În prezența unui ziarist, prealuminatul veterinar-filosof, expert în toate artele și, bineînțeles, în lingvistică, îl chestionează pe un tractorist: "Așa-i că iasta se cheamă **vozduhooxicistitel**? Da asta — **toplivnîi nasos**?" Adică, norodul le știe pe toate, da voi îi sucîți mintile!...

Astăzi, știe oare omuleanul ce e filtrul de aer?

Dr. Stelian
DUMISTRĂCEL
Iași*

CAESAR SUPRA GRAMMATICOS?

În etape gradate succesiv ca intensitate, al căror scop a fost instaurarea și agravarea unei stări de spirit ostile normelor ortografice ale limbii române adoptate în anul 1953 (cu revenirea din 1965 referitoare la scrierea cu ă / din a/ a cuvîntului român, a familiei sale și, optional, a numelor proprii), mobil ce a antrenat în pledoariile "convertiților" o suită de inadvertențe, exagerări și neadevăruri îndrăznețe, iar, apoi, în spirit "militant", acuzarea de "trădare" a celor care au încercat să afle și să înfățișeze adevărul, conducerea Academiei Române de pînă în februarie 1994 a reușit să semene și să cultive o adevărată derută psihologică. (Am schițat un tablou general al "evenimentelor" de pînă în primăvara anului trecut în vol. *Lupta în jurul literel ă și demnitatea Academiei Române. Imperativele integrării culturale a tuturor românilor*, Iași, 1993).

S-ar putea spune că, acum, acest înalt for, ce nu trebuie numai decit confundat cu dirigitorii lui vremelnici, se află în situația de a culege roadele. Acestea sunt dualismul ortografic în cărțile și publicațiile periodice din țară și din ariile românofone de la nord și de la est de Prut și de Nistru, unde scrierea cu alfabetul latin se află la începuturi,

și, de asemenea, oscilațiile din rîndul cadrelor didactice, cu răsfrîngeri imediate asupra studenților și elevilor din toate școlile românești, de vreme ce profesorii de toate gradele sunt nevoiți să ia parte la o dispută sterilă din punct de vedere științific, însă generatoare de suspiciuni și tensiune.

Este aproape imposibilă, în acest cadru, reluarea, punct cu punct, a tuturor problemelor lingvistice și extralingvistice puse în discuție, ca și a tuturor argumentelor prin care lingviștii de la București, de la Iași și Cluj-Napoca — în primul rînd — ca și cei de la Chișinău, secondați de români din întreaga Europă, printre care ne face placere să-l amintim pe marele savant de origine română Eugen Coșeriu, au relevat și au demonstrat temeinic nonsensul revenirii (parțiale!) la normele din mai 1932, puse acum, impropriu, dar nu nevinovat, sub eticheta "normele Pușcariu". Două ultime analize competente, semnate de Gh. Chivu (*Pe marginea propunerilor de modificare a ortografiei*) și de Elena Dragoș (*Ortografia și perspectiva semiotică*) au fost publicate în revista "Limba română" de la București (în nr. 5 și, respectiv, 6/1993). În aceste articole, se remarcă, printre altele, că actuala situație din scrisul românesc se datorează oportunismului și conformismului, că eficiența rămîne principala virtute a ortografiei, asupra ansamblului problemei trebuind să se pronunțe, conform tradiției culturale, o Comisie ortografică, ce ar urma să se constituie în cadrul Academiei Române (și din care nu pot lipsi nici reprezentanți ai Academiei de Științe a Republicii Moldova, cel puțin). Înem să subliniem un aspect semnificativ: revista citată, ca și alte numeroase publicații și ca multe edituri din țară, nu și-a schimbat ortografia!

* Institutul de Filologie Română "Al. Philippide"

Dar, nu este mai puțin adevărat, cei care doresc să-și formuleze opțiunea pe baza unei analize trebuie să aibă la dispoziție, în continuare, date care să-i ajute să cunoască adevărul. De aceea, în rândurile de față, vrem să aducem la cunoștința cititorilor cîteva informații, trecute involuntar cu vederea în discuțiile purtate în ultimii doi ani, în ceea ce privește netemeinicia a două afirmații ce au contribuit, pentru mulți, la "condamnarea" utilizării generalizate, pusă în practică în 1953, a grafiei î (din î) și a formei etimologice sănt, susținîndu-se că aceste grafii ar fi rezultatul direct al politicii, dacă nu chiar "creația" regimului comunist din România, de inspirație (ocultă?) sovietică!

1. Amintind numai în treacăt că î apare în scrierea românească de pe la 1840, că la Iași și București au scris și publicat numai cu î savanți de talia lui A. Philippide și Ov. Densusianu (și asta de la sfîrșitul secolului trecut), că filologii români, în 1925, 1926 și 1927, la congresele lor, și, apoi, în 1932, au optat pentru simplificarea rațională și pragmatică a ortografiei limbii române și considerînd că nu mai este nevoie să afirmăm că nimeni nu le poate imputa învățașilor cîtați anterior, sau lui Pușcariu, Procopovici, Drăganu și altora că ar fi fost în necunoștință de cauză ori "antilatiniști", să vedem, mai întîi, de cînd datează o *legiferare* privind utilizarea unei singure litere, î, pentru scrierea sunetului /î/.

Introducerea scrierii cu litere latine în Principatele Unite a cunoscut cîteva etape semnificative: această grafie a fost folosită în decretele domnești din august 1859, iar, în octombrie 1859, Consiliul de Miniștri hotărăște uniformizarea pe acest teren, pentru ca din ianuarie 1860 "Monitorul Oficial" să se tipărească integral cu alfabet latin. În luna februarie a aceluiași an se publică, în

"Monitor", hotărîrea de introducere a acestui alfabet în actele din administrația publică. Momentul a fost pe larg discutat de către D. Macrea, într-un articol apărut în "Cercetări lingvistice" (Cluj, nr. 1-2/ 1959, p. 7 - 29). Autorul citat se oprește asupra faptului că în epocă, pentru scrierea sunetului /î/, Comisia Eforie Instrucțiunii Publice din București propusese trei litere, â, ê și î (prima fiind destinată chiar și pentru redarea lui î sub accent!), iar o comisie cu o însărcinare similară, de la Iași, recomandase și un al patrulea semn (û). În fața acestei complicații, extrem de nefavorabile pentru eficiența scrișului curent, scriitorul Ion Ghica, ministru de interne, decide o "prescurtare ortografică", optînd pentru o singură literă, î, mărul discordie de mai tîrziu, grafem devenit, în mod straniu, un etalon al antipatriotismului pentru inițiatorii "revenirii" ortografice recente. Ordinul ministerial, repetat în cinci numere ale "Monitorului Oficial" din februarie 1860, sublinia caracterul de obligativitate a normelor simplificate, atrăgînd atenția că "cel ce va neglijă a se deprinde și cu aceste puține reguli, ca netrebuincios în serviciu se va depărta" (apud Macrea, op.cit.).

Iată, aşadar, că în numele executivului, Ion Ghica a intervenit în legiferarea scrierii, tăind nodul gordian al inerției gramaticilor, cu efecte salutare. Aceasta este, în fond, actul ce se află la originea scrierii generalizate cu î, aplicată apoi în școli și utilizată de Philippide, Densusianu (care și-a făcut studiile liceale și universitare la Iași), ca și de alții numeroși filologi și publiciști români, din toate provinciile țării.

Și, atunci, cum le putem imputa lingviștilor ce au patronat științific formularea normelor ortografice din 1953 că au introdus litere "străine" în scrierea românească? Putem oare, după moda ultimelor cinci decenii, să

ne "confeționăm" o istorie afectiv- "partinică", ștergînd cu buretele segmente ale trecutului, ori de câte ori cuiva, capabil să influențeze opinia publică, i se năzare să pozeze în (pseudo-) tradiționalist? Și aceasta mai ales cînd în discuție ar putea fi adusă tentația de exorcizare, față de un trecut deloc îndepărtat!?

2. Din inventarul de argumentoide politice, nefondate, împotriva normelor ortografice, raționale, din 1953, face parte și invocarea dezacordului unanim al emigrației române, care ar fi respins legiferarea de atunci. Este drept, presa românească din străinătate și mulți scriitori (mai ales la început) nu au aplicat ortografia "de la București" (dar nu și cei care scriau cu î/din î și sînt încă de cînd se aflau în țară!). Specialiștii aflați peste hotare nu s-au lăsat însă înșelați de aparențele conjuncturale, schimbările "revoluționare" clamate de regimul comunist fiind reduse la adevărata lor pondere și semnificație. Am citat deja, în volumul publicat în 1993, considerațiile romanistului Eugen Lozovan, care sublinia că modificările *reale* apărute în 1953 au fost puțin numeroase, ceea ce nici nu era de mirare, dat fiind că era vorba de "una din cele mai raționale ortografii ale unei limbi romanice"; ortografia românească avînd la bază principiul fonetic-fonologic, printre "inovații" s-a aflat *generalizarea* lui î, "acolo unde, printr-una din rarele concesii făcute principiului etimologic, se scria â" (normă despre care știm că, de fapt, nu a fost respectată decît parțial).

O apreciere cu mult mai aproape de esența lucrurilor, în diacronie, o datorăm lui Sever Pop, ce se afla din 1941 la Roma, care din 1948 a fost profesor la Louvain (Belgia) și care în *Bol'saja Sovetskaja Enciklopedija* avea să fie enumerat printre reprezentanții lingvisticii...

reacționare din România! Scriind chiar în 1952 despre (pretinsa) "ortografie nouă a românei" (în "La Nation Roumaine", Paris, 1 octombrie 1952), marele dialectolog, unul dintre autorii monumentalului *Atlas lingvistic român*, deși considera schimbarea (așa cum se prezenta în proiectul inițial) drept o ofensă ("vexation") adusă poporului român, sublinia faptul că cele mai multe dintre propunerile reluaau, uneori amplificat, alteori prescurtat, rezultate ale vechilor reforme, în pofida declarațiilor sfărăitoare cu privire la o "revoluție științifică" în folosul maselor! Negăsind, în cazurile ce ne interesează aici, nici o "invenție" a momentului, Sever Pop reamintea, în legătură cu eliminarea din scriere a literei â, în favoarea lui î, că "această schimbare a fost aprobată în 1926 de către lingviștii români reuniți la Cluj — cu excepția cuvîntului român, ce trebuia să conserve semnul â". Tot așa, în ceea ce privește formele sînt, sîntem, sînteti, el atrăgea atenția că acestea "se regăsesc în proiectul lui Densusianu, votat de Academie pe data de 6 februarie 1932".

Și, atunci, iarăși, cum îi putem culpabiliza pe specialiștii de astăzi pentru faptul că, fiind la curent cu istoricul disciplinei pe care o servesc, nu s-au lăsat ademeniți în "condamnări" nefondate, de asemenea sfărăitoare, provocate și promovate pasional?

Dacă în 1860, Ion Ghica, spirit eminent de rațional și pozitivist, a simplificat scrierea românească (*Caesar ante grammaticos!*) devansînd rezultatele finale la care aveau să ajungă lingviștii români, unii membri ai Academiei, în februarie 1932, acești pași înainte au fost anulați de academicienii nespecialiști în mai 1932. Iar dacă în 1953, e adevărat, în condițiile unei atmosfere viciate de un proletcultism sui-generis, ceea ce poate chiar explica

faptul că opțiunile înaintașilor nu au fost invocate, filologii au revenit, în ceea ce privește scrierea sunetului /i/ și a formelor verbale **sînt, sîntem, sînteți**, la proiectul *aprobat* de Academia Română în februarie 1932, trebuie oare ca acum, din nou, nespecialiști animați de ambiții politice ori pur și simplu induși în eroare, dar și profitori ai momentului, să impună o abdicare de la principiul fundamental al ortografiei limbii române, ale cărui repere au fost marcate, succesiv, de reformele din 1881 și 1904?

Cei care își asumă, impasibili se pare, represențația acestei grave erori nu au reușit pentru moment decât să instituie dualismul ortografic, mai mult sau mai puțin tacit, întrucât nici puterea executivă și nici legislativul nu au promulgat / nu au sancționat aplicarea modificărilor ortografice propuse recent de Academia Română, pe care majoritatea covîrșitoare a specialiștilor (și nu numai din România) le-au respins și refuză să le pună în practică. Putem vedea, credem, în această "neimplicare" o recunoaștere instinctivă a adevărului din dictoul **Caesar non supra grammaticos**. Dar Academia Română, ai cărei membri lingviști din februarie 1993 au votat unul împotriva hotărîrii în cauză, iar celălalt s-a abținut (demonstrativ?) de la vot, nu poate face abstracție de **gramatici** — în sens larg — și înalțul lor nu trebuie să se considere nici el mai presus de aceștia, prevalându-se de o simplă numărătoare de voturi formale și — ne pare rău că trebuie să spunem și acest lucru — măcar conformiste, dacă nu de-a dreptul extorcate.

Răul cel mare s-a produs, dar poate că nu este mult prea tîrziu ca urmările, ce ne provoacă îngrijorarea, să fie stopate. Deoarece scrierea nu este un exercițiu de lux al (mai mult sau mai puțin) învătașilor cu veleități

umaniste, ci a devenit, chiar la noi de mai bine de un secol, unul dintre principalele instrumente de comunicare și de instruire, un atu al competitivității sociale, se cuvine să fie ascultat punctul de vedere al specialiștilor, al tuturor filologilor, printre care un loc important îl dețin profesorii și învățătorii, ca și acela al publiciștilor avizați.

Iar participanții la al V-lea Congres al Filologilor Români, ce va avea loc între 6 - 9 iunie 1994 la Iași și Chișinău, unde vor fi prezenți și colegii noștri de la Cernăuți, au datoria morală, pe care le-o impune statutul profesional, să intervină și să afle căile de a se face ascultați. Nu poate fi vorba, slavă Domnului, de o superficială și complice unanimitate, cu atât mai mult cu cât în ortografia limbii române mai sunt numeroase probleme *reale* ce trebuie analizate și soluționate. Dar este nevoie de o discuție adevărată, în cunoștință de cauză și purtată cu bună credință, într-o perspectivă social-culturală responsabilă și fără frica de fantome.

Reflexe ale eternității

Limba noastră, una dintre cele care nu au luat de-a gata cuvintele, ci le-a făcut și prefăcut cu greu singură, ne ajută să dăm formă informului. E frumoasă.

Constantin NOICA

Luminița
FASSEL
Tubingen

**STELIAN
DUMISTRĂCEL:
"LUPTA ÎN JURUL
LITEREI 'Â' ȘI
DEMNITATEA
ACADEMIEI ROMÂNE"**

O enormă risipă de timp (p.77) și un enorm consum de hârtie — dacă ar fi singurele neajunsuri — a stîrnit Academia Română de la București în octombrie 1991, prin "hotărîrea" unei modificări ortografice (parțial și ortoepice), privind redarea grafică a sunetului /î/, precum și norma pentru unele forme de la indicativ prezent ale verbului **a fi**. Pe lîngă inopportunitatea momentului pentru o schimbare a scrierii (atât din motive economice, dar și din cele de politică culturală, în conjunctura eforturilor de reintegrare spirituală a Basarabiei), măsura, sprînjinită diletant pe rațiuni ideologice, nu are nici o motivație filologică și nici de tradiție de cultură națională.

Întreaga desfășurare a "ortografiei" actuale este ținta unei ascuțite atenții a unuia din cei mai reprezentativi dialectologi români de azi, Stelian Dumistrăcel. Cartea d-sale, la care ne-am referit la începutul acestor rînduri, poartă titlul **Lupta în jurul literelor 'â' și demnitatea Academiei Române** (Iași, 1993, 94 p.) și este o discuție aparent umoristică pe o temă gravă, purtată într-un stil ironic de o deosebită savoare. Apariția editorială ieșeană este aparte în publicistica actuală românească - de o productivitate amețitoare, cu toată criza de hârtie din România! — căci Stelian Dumistrăcel se arată un redutabil atacant, departe însă de neacademismul care domină scrierile polemice. El intervine nu numai cu competența necesară, ci și cu o remarcabilă onestitate profesională. Căci, în afara articolelor din revista "Academica" (organ al Academiei Române), la care se referă

autorul, am întîlnit și noi, tot aici (în Germania), articole sau simple scrisori de adeziune la noile măsuri ortografice, semnate fie de persoane care nu au nici un fel de calitate profesională să-și spună părerea despre ortografia română **într-un astfel de cadru** (a se remarcă sublinierea), fie de filologi români care, după ce au părăsit țara (mă refer la cei care au trezit stupoarea tuturor, atât de bine le mergea), cintă și azi în struna formăției diriguitoare de la București, din motive pe care le ignorăm.

În ceea ce privește atitudinea față de grotesca măsură ortografică din 1991, orice intervenție, ca să fie o intervenție în adevăratul înțeles al termenului, cere împlinirea a două condiții: 1) o condiție de aspect profesional, adică o calificare adecvată a oponentului și 2) o condiție de aspect etic, garanția integrității de caracter a acestuia. Ambele condiții sunt perfect întrunite de luarea de poziție a lui Stelian Dumistrăcel, care, în diferite împrejurări a avut curajul opiniei față de mai marii zilei și anterior lui 1989, fără ca azi să-și declare dreptul la medalia de disidență.

Că ortografia din 1953 nu a adus, în fond, niciun lucru pe care l-au ignorat cu bună știință cei care au comandat schimbarea de atunci; că această ignoranță persistă cu obstinație la cei care, din nou, vor schimbări nu poate decât să ducă la concluzia unei reale intenții. În 1953, filologii care au stabilit normele ortografice și care sînt contestați de către dl Mihai Drăgănescu, actualul președinte al Academiei de la București și inginer de profesie, rămîn, vrea sau nu vrea Președintele, nume care nu pot fi ocolite în istoria filologiei române, indiferent de gradul în care aceștia au făcut compromisuri cu conducerea timpului. Pe bună dreptate se vorbește, aşadar, azi de ortopolitică actualei Academii, cuvînt în care greutatea semantică se află în partea a doua.

Argumentele adunate în cartea lui Stelian Dumistrăcel în procesul actual sunt cunoscute, deci, specialiștilor, excluși azi de la dreptul de decizie, căci, de la cel al cuvîntului, Academia nu mai poate, din fericire, dispune în România de acum. Chiar și numai acest fapt arată că ceva s-a schimbat în această țară și că autocratismul Președintelui Academiei este un anacronism.

Peste toate argumentele politice, juridice și economice, argumentul filologic ajunge singur pentru a afirma inerția modificării ortografice din 1991. În seria flexionară și derivativă a hotărî, hotărîm, hotărînd, hotărîre etc., scrierea cu

grafeme diferite a acelaiași fonem nu are nici un fel de justificare de istorie a limbii. Apelul la franceză, sau la alte ortografii etimologice este ridicol și el trădează doar ignoranța unora, referitoare la legile de evoluție fonetică a unei limbi anume. Nu putem compara dubla grafie românească, impusă azi, a hotărî/hotărâm, sau însușil/dânsul, cu, să spunem, cea franceză mere/maire etc. Și dacă dl. Drăgănescu și adeptii săi vor să audă de ortografie fonetică românească, pe care o consideră mai departe tot de sorginte "comunistă" — facind concluzia unor planuri asupra cărora li s-a atras atenția — atunci să scriem măcar corect etimologic: **mâine**, **câine**, dar **rîu**, **vent**, **gond** etc., etc. De altfel, este greu să mai aducem un plus de argumente, față de cele adunate de Stelian Dumistrăcel și cu care ne afirmăm deplinul acord colegial. O ortografie care "violentează istoria limbii", afiră autorul (p.44) și care pune în lumină, ca și în perioada revistei "Cum vorbim" (din care Stelian Dumistrăcel vine cu citate și interpretări copioase de texte), agresivitatea ignoranței, atunci cînd ea dispune și de putere.

În 1985-1986, semnatara acestor rînduri a răspuns la rugămintea unor părinți originari din România și a ținut, la Freiburg, în cadrul Bibliotecii române, cursuri de limba română pentru copii. Părinții au fost cei care au optat pentru ortografia oficială a statului român, diferită de aceea a unor publicații ale exilului românesc, care o foloseau pe cea din 1932. După cîteva luni de bună funcționare, a fost preferată privarea elevilor de un cadru de predare (de fapt, cu stagiu îndelung în învățămîntul filologic universitar și în munca de cercetare). Agresivitatea intervențiilor pe care le-am trăit atunci au o stranie similitudine cu agresivitatea care se manifestă azi în România la cei care au deținut și dețin puterea.

În încheierea argumentării sale, Stelian Dumistrăcel informează încă o dată asupra luării de poziție publică împotriva schimbărilor ortografice făcute de Academia Română de către 47 de participanți (printre care și semnatara acestor rînduri) la Colocviul Internațional "Rumanisch: Typologie, Klassifikation, Sprachkarakteristik" (Tutzing, 30 martie — 2 aprilie 1993). Deși unele scrisori din revista "Academica" recurg la ambiguități, ținînd punerea într-o lumină îndoieșnică a acestei întruniri, colocviul a fost organizat de Institut fur Romanische Philologie der Universität München și de Sudosteuropa-Gesellschaft, tot din acest centru universitar, nici componența participanților nu pare, după atitudinea

unor critici din revista citată — să se poată ridică la înălțimea de la care vorbesc cei la care ne referim. Problema râmine, aşadar, deschisă și nu pentru că ea este greu de înțeles. Iar pentru didactica limbii române în afara granițelor țării, se complică inutil ceea ce, în sfîrșit, părea o stabilitate.

Ce ortografie folosim noi, cei care predăm limba română la Universitățile din exteriorul României? Personal, cum nu am fost împuñnică de București cu un lectorat la Universitatea din Tübingen — nu am făcut parte din cei care au beneficiat de contracte în străinătate — și deci nu reprezint oficial România, am dreptul juridic să optez pentru ortografia păstrată pînă nu demult de Academia de la Chișinău, tot de limbă română, față de care Academia bucureșteană a arătat — în problema ortografică — o atitudine de loc lăudabilă. Am făcut studiile și am predat peste 20 de ani la Universitatea din Iași, în clădirea căreia două amfiteatre poartă și azi numele lui Philippide și Ibrăileanu, la școală cărora ne-am format generații întregi de filologi și pentru care am avut și avem acele sentimente de pioșenie, ca în fața unor înaintași iluștri (știau ei că vor fi scris într-o ortografie "comunistă"?).

Cind Moldova de peste Prut a revenit la această vatră culturală comună, oficializînd limba română și scriind din nou cu alfabet latin, am trăit momente unice. Academia de la Chișinău cîștigase și ea, o mare bătălie pe planul etnicitatii. Nedumerirea noastră în fața aroganței pe care o afișează Academia de la București față de cea de la Chișinău poate fi pusă doar ca întrebare retorică. Totuși, Stelian Dumistrăcel ia taurul de coarne și dă un răspuns detaliat. **Mottoul**, din Sextil Pușcariu, pe care autorul îl așează în fața volumului (repetat și la p.71) ar părea o reflecție special inventată pentru momentul de față: "Se citează ca un exemplu tipic de inconștiență faptul că savanții bizantini erau atât de preocupati de discuții asupra unor chestiuni de ortografie la mijlocul secolului al XV-lea, încît nu băgară de seamă că turcii împresurau Constantinopolul." Rezumată, problema în ansamblul ei, este lămurită tot de Stelian Dumistrăcel, la aforismul căruia nu se mai poate adăuga nimic: "Țara arde, iar "grafonomii" piaptă ortografia!".

16 octombrie 1993

Ştefan LUCHIAN. Anemone

Prof. dr.
Constantin
CIOPRAGA
Univ. "Al.I.Cuza"
Iași

UN URMAS AL LUI PARMENIDE: ION BARBU

Frondeur, intransigent, petulant, retractând subit elogiu pentru a-l înlături cu blamul, Ion Barbu, matematicianul-poet, nu trece fără să forțeze curiozitatea; franc pînă la duritate, grunzuros, gata să apostrofeze indignat pe oricine, balansând între gestul prezumțios și neîncrederea în sine, la sfîrșit masca lui e a unui Clemenceau dunărean: mustață abundantă marcând un facies dominator, sprîncene stufoase, un aer energetic, prob, intransigent, aproape provocator. Fixat definitiv în deciziile sale, el nu admite altrnative, de unde tranșantul "așa vreau!" — substituit argumentării. Egotist la extrem, sociabil totuși în modul lui particular, poetul frecventeaază curent cafeneaua, întreține dialoguri — nu lipsite de toane —, răspunde la interviuri, se explică succint, ba chiar, urmînd exemplul lui Valery (din *Lettre à un ami*) și al lui Rilke (cu ale lui Scrisori către un finărt), redacta în 1941 un Cuvînt către poeți, destinat efemerei reviste "Pan". Personalitate-unicat, fremătătoare fizic și intelectual, atras de "fulguranță" unor destine incandescente (Pascal, Rimbaud) -el își aplică, nu fără ostentație, etichete voit sfidătoare considerîndu-se: "natură absolut plebeiană, "niebelung" și "valah"!... Familiarul

marilor nume literare, nu numai europene, citînd printre cei dintîi la noi pe Kafka, sedus de "noctambulismul prin hale" al lui Moreas și al "Crailor" mateini, vede în dinamism și nepreget "singura viață" esențială, "singura sănătate", stări pregătind "liniștea dincololuminătoare a sufletului..." Tudor Vianu, apropiat poetului încă din anii liceului, nu mai întîlnise "un exemplar omenesc atât de original și atât de interesant"; vîrtoșenia, "marea lui inaptitudine pentru melancolie", vocea profundă, baritonala (*Jurnal*) frapează imediat. La celălalt pol, poezia lui Bacovia, "depresivă", (aliaj de "spovedanie și atmosferă (...) nu conține nici un principiu liberator" — zice Barbu; remarcabile prin simbul "rar al desenului", texte din Plumb țin de o epocă "revolută"... (Interviu în "Ultima oră", 28 sept. 1929). Bacovia e un retractil; — Barbu un exploziv, un inflamabil...

Trei ani înainte de Joc secund, reticențele abundă: "*Mă stimez mai mult ca practicant al matematicelor și prea puțin ca poet, și numai atât cît poezia amintește de geometrie...*" In "domeniul înalt" al acesteia din urmă există "undeava" un "loc luminos" în care geometria se întîlnește cu poezia. Atâtă timp cât contemporanii lui Einstein îl "concurează" pe Euclid, imaginînd noi universuri abstractive, poeții se cade să procedeze analog, făcînd "concurență demisurgului în imaginarea unor lumi probabile". Pe scurt — aflăm dintr-un interviu în "Viața literară", 5 febr. 1927 —, poezia va prelua din geometrie modul generalizator: "*o anumită simbolică pentru reprezentarea formelor posibile de existență...*" Tîrziu, după al doilea război mondial, scepticismul, agravat, transpare din

suită de calificative autoacuzatoare: "cel mai demodat poet", "ceva mai mult, un rătăcit, un intrus în ușoara și înaripata gintă..." Elogiile merg exclusiv spre disciplina profesată de Dan Barbilian (Ion Barbu) la Universitate: *"Pot ajunge la cunoașterea neîntuitoare, nu pe calea poeziei, interzisă mie și alor mei, dar pe calea rampantă a științei, pentru care mă simt în adevăr făcut..."* (Fragment dintr-o scrisoare). Când însă Platon observa în *Timaios* că "numărul e sufletul armoniei", filozoful avea în vedere completemtaritatea domeniilor. În Paul Valéry, un comentator avea să vadă pe "maestrul înaltelor matematici de cuvinte" (Paul Valéry vivant, 1946, p.171). Poezia? — "nu e și ea o știință a numerelor?" — se întreabă Robert Desnos, după ce Ortega y Gasset o definește ca "algebra metaforelor..."

NEOCLASICISM ȘI "UMOR BALCANIC". — Dincolo de modurile poetice succesive, schimbate de la o etapă la alta, barbismul e o încordată, perpetuă căutare a unui vers esențial. Nu în punctarea detaliului parnasian, antonpannesc sau ermetic rezidă aşadar fenomenul Barbu; pluri-dimensional, acesta propune, în plină febră suprarealistă, orizonturi sintetizatoare, de la Pindar și "divinul Platon" până la Poe și Blaga. Renegate apoi și omise din sumarul Jocului secund, ca "decurgind dintr-un principiu poetic elementar", primele lui versuri, între ele câteva sonete, nu sînt deloc neglijabile. La Heredia și Leconte de Lisle, ca modele, trimit toți comentatorii, începînd cu E. Lovinescu; o confirmare în plus vine de la Barbu însuși, temperament coleric, inadecvat rigorilor de atelier, poleirilor parnasiene la rece. Nici o

consonanță aşadar, între un Mihai Codreanu, sonetistul din *Statul*, și debutantul de la "Sburătorul", "subțiratic, tip oriental smolit, cu ochi vegetali de plante acvatice, cu pasul precipitat și decis" — cum îi apărea în 1919-1920 lui E. Lovinescu. Freneticul la care criticul remarcă de la cele dintîi texte "mobilitatea și impetuozitatea caracterului", "voința fermă de a-și transporta poezia în dezordinea vieții", fraze "dure, lapidare" (*Memorii*, II), își construiește fizionomia cotidiană în funcție de structura proprie, intens-posesivă. Nici în antichitățile fără nerv ale frigidului Laconte de Lisle, nici în Grecia "academică" a eruditului Louis Ménard ("singuraticul și ciudatul" magistru de la Sorbona) nu descoperă el spiritul demiurgic elin în splendorile lui pluriforme. Numele lui Menard — poet helenizant, arheolog și istoric, pictor de asemenea — fusese pomenit la noi de clasizantul George Murnu, care tălmăcise din versurile lui; de amintit, ulterior, un concurs de traduceri anunțat de *Jurnalul literar* al lui G. Călinescu (1939, nr. 52), concurs ce urma să înceapă cu un sonet de Menard, *Stolcisme*.

Săptămînalul de la Iași și-a încetat însă, chiar cu acel număr, apariția.

Atunci cînd Barbu consulta doctele tomuri ale lui Ménard — *Histoire des anciens peuples de l'Orient*, *Histoire des Grecs*, *Symbolique des religions anciennes et modernes* — publicate în intervalul 1883-1896, ele nu reprezentau demult ultimul cuvînt în materie. Inițierea studentului în matematici Dan Barbilian în spiritualitatea Heladei s-a produs prin intermediul lui Nietzsche, a cărui demonie psihosenzuală imprima celebrului său ese din 1872, *Die Geburt der Tragedie aus dem*

Geiste dēr Musik (Nașterea tragediei din spiritul muzicii) o vivacitate cuceritoare, un aer vizionar-sintetizator, cu lungi reverberații în fantezie. Actiona acolo un ingenios captator de reliefuri, un ochi delirant, cu care senzualitatea intelectului barbian s-a găsit imediat în acord. Potrivit propriei confesiuni, debutantului în poezie i se revela brusc o Heladă trează, scăpitoare, impacientă, neliniștită, un elan molipsitor "cuteierind dinamic ființele și ridicînd extatic un cer platonician..." Semnificativ — cel dintii text al debutantului, *Flința*, publicat în 1918 în "Literatorul" (nr. 14), era reprodus, anul următor, în "Sburătorul" (nr. 34), sub titlul *Elan*. Circula în epocă sintagma bergsoniană *elan vital* — teoretizată în *L'Evolution créatrice* —, un complex de forțe fizice și psihice obscure, irepresibile, multiform generatoare de viață și creație.

A destabiliza clișeele pentru a regăsi lucrurile în esențialitatea lor echivalează, la poetul din acest stadiu, cu un febril romantism al acțiunii, fapt sugerat de titluri derivate din infinitive — *Cucerire, Convertire, Umanizare* —, cu valoare subliniat durativă. Unui Nietzsche "dur și aprig cuceritor de zări", călăuz inspirat spre "abisul numenal" și descoperitor de "sensuri" în cercul "Eternei reîntoarceri", îi va consacra, la douăzeci și cinci de ani, un poem encomiastic. Exaltările, convulsiile, tumulturile, "risul uriaș" din textele barbiene ale momentului, văpăile, "tipsile de jar" și celelalte, acestea presupun relații cu ardenta retorică nietzscheană; ele aparțin, oricum, unui Barbu volitiv, cvasidionisiac la care energetismul (aproape expresionistic) se manifestă divers — în viziune, în limbaj, în temperatură înaltă a descărcărilor. O Heladă scăpitoare fiziologic, vibrînd la chemări de menade, reinstituită plastic, tărîm cu

"dumbrăvi" și "fîntîni adînci de viață", "iederă brumată", se proiectează panoramic pe ecrane mitice. Dacă în prima parte din *Dionisiac* se succed secvențe oarecum impersonale, copiate parcă de pe vechi amfore, prezența comentatorului capătă puls în final, într-un fortissimo unificator, sub semnul pasionalității înflăcărate:

Mulțimi prinse-n viitoarea esfuiilor calde
O, voi înfioră noroade, la pămînt!
Zdrobiți centura ființei, topiți-vă cu glia;
Iar peste lutul umed și trupul vostru frînt,
Enorm și furtunatec să fireamăte Orgia!

Practic, mitologicele barbiene — Geea, Andromeda, Ixion, Ofir, Dedal, Astarte, hierofanții, centaurii, driadele — repetă recuzita lui Leconte de Lisle din *Poèmes antiques*. De seva proprie țin notele amplifiante, tablourile vizînd colosalul, munții cosmici arzînd, banchizele plutitoare; forfota nebună a materiei ia dimensiuni epopeice, sugerînd *vitala histerie* a începuturilor; spațiul acesta spămos cumulează "iaduri vegetale" și "minereu de nourî". Poetul încurajat de E. Lovinescu e un exaltat, un vizual retoric, la care compozitiile se organizează în suprafețe ample, fără insistență parnasiană asupra reliefurilor; un vizual care și exteriorizează emoția prin interjecții și apostrofe, prin gestica teatral-declamatoare, savurînd urieșenia, forfota, verticalitatea. Simbol hiperbolizant al materiei oprimate, *Lava* are nostalgiei celeste:

De-atunci, spre-o altă lume fluidă-ți formă tinde...
Cu slavă-întrevăzută un dor fără de sațiu
Ar vrea să te-mpreune... și, ca s-o poți cuprinde,
Tentacule lichide îți adîncști în spațiu.

Titlul ultimului volum de poeme al lui Emil Botta, *Un dor fără sațiu* (1976) e, cum se vede, barbian în totul. Sugerînd un "spasm îcremenit", Munții, odinioară magmă răzvrătită, devin motiv de parabolă: "Demult, cînd dorul lor nebiruit / îi logodi cu

vasta strălucire, / Un braț semet au
repezit spre fire..." Tentăția înaltului
leagă intențional piatră și copac,
acesta "hipnotizat de-adîncă și
limpedea lumină / a bolților..." Între
verticalitatea arborilor și "poziția
verticală a genului uman", Gilbert
Durand va găsi analogii cu suport
gravitațional comun (Structurile
antropologice ale imaginariului). E
ceea ce anticipă, la modul metaforic,
Copacul lui Ion Barbu. În Pantelism,
E.Lovinescu vedea ca "posibilă"
influența expresionistului R.Dehmel,
al cărui nume apare de altfel în
dezvăluirile poetului însuși. Textul
citat, de departe ori mai caracteristic
pentru etapa în cauză, îndreptățește o
transcriere integrală:

Voi merge spre fierbințea, frenetica viață,
Spre sinul ei puternic, cioplit în dur bazalt.
Uitat să fie visul și zborul lui înalt,
Uitată, plăsmuirea cu aripe de ceată!
Voi coborî spre calda, impudica Cybelă
Pe care flori de fildes ori umed putregai
Își înfrâtea de-a valma teluricul lor trai,
Și vom cuprinde coapsa fecundă, de femelă,
Smulgindu-ne din cercul puterilor latente,
Vieții universale, adinci, ne vom reda;
Iar nervii noștri, hidre cu mii de guri, vor bea
Interioroara-i mare de flăcări violente.
Și peste tot în trupuri, în roci fierbinți, orgie
De ritmuri noi, de lavă, de freamăt infinit,
Cutremurînd vertebra de silex ori granit,
Va hohoti, imensă, Vitala Histerie...

"Coborîrea" e aici o formă de anamnesis, amintire a vitalismului orgiastic dezlănțuit, simbolizat de Cybale, mama tuturor zeilor —: Magna Mater; focul, lava, spectaculoasele puteri chtoniene în totul conferă acestei *descensio* un sens resurrecțional, revigorator, prin implementare în materia fierbințe a începuturilor. Un ritm vibrator mai aşezat, o mișcare oarecum lentă, lăsând loc "întrebărilor cunoașterii", urmăză aparent fervorii din Pantelism. Pluralului *noi* i se suprapune în Elan (titlu inițial: *Ființă*) un Eu totalizant, entitate

vitală, fluidă participînd la mobilitatea universală:

Sunt numai o verigă din marea îndoire,
Fragilă, unitatea mi-e pieritoare; dar
Un roi de existențe din moartea mea răsar,
Și-adevărul nume ce port e: unduire.

În alte poeme, un limbaj meditativ-jelitor punînd frîne retoricii înalte, dezvăluie dimensiunea blîndamară a poetului. Melancolia unui dionisiac e totdeauna seducătoare... Se profilează un Barbu aproape extatic, purificat prin contemplarea empireului, un observator încetinit, deschis jocului de-a nemărginitul, dar în fondul lui, oracular, se simte tristețea metafizică. O toamnă lină, desfășurare "somptuoasă de purpură și nacru", face ca "soarele potolit" să decline, anunțînd "Marea Noapte" subpămînteancă. Confesiune patetică, *sotto voce*, în lunecare catifelată de melopee, Pentru Marile Eleusinii e, în fond, Marea trecere a lui Barbu; — nu plîns, nu revoltă, ci reculegere în fața rotației vieții și morții. Trimiterea din titlu la misterele eleusine din Attica nu e decît un mod de a sublinia metaforic misterele existenței, aceleași în perpetuitate:

În toamna unde seara încheagă tonuri vii,
Prin surda picurare a orelor tîrzii
Îți vei purta tristețea, încet, pe Drumul Sacru.
Nocturne bolți vor ninge, din slăvi, misterul lor,
Ți s-o răsfringe-n suflet tăria-ngîndurată
Iar sfînta ta durere va trece legănată
În ritmuri largi și grave, de corul sferelor.

Pein "vastele păduri" din Peisagiu retrospectiv reverberează sonuri eminescieni de o melancolie temperată (posibil text eminescian declanșator: Dorință), punctînd constatări elegiace "în fața toamnei și-a tristeții..." Nimic retrospectiv, în fapt, întreg discursul lîric orientînd spre viitor:

De-a lungul tristelor răzoare
Pe care vîntul grămadă

Atitea crengi rătăcitoare,
Mingietoare vei veni? (...)
Miraj fluid, formă fugară
Străbate soarele poteci
Serpuitoare și coboară
În toamna vînturilor reci.
Dorința mea își va aprinde
Ardori ce nu se pot grăbi
Și-n ciuda umbrei ce se-ntinde
Ne vom iubi, ne vom iubi...

Presiunea exercitată de Eminescu se vede, alteori (*Cînd va veni declinul...* e un exemplu), în desenul frazei și nu o dată în senzația constrictivă de frig, premergătoare planării postume prin *"sure și înalte pustiuri de eter..."* Frigurosul "castel" al Gîndirii și Nordul ghețos, iată simboluri opozitive la antipodul vieții calde vibrînd "în sunet, în linie, culoare..." Mediteraneanul din **Umanizare** — uimitoare de philippidian ca limbaj — vine cu un credo estetic fortifiant, anticipator (în parte) al viitoarelor lui interviuri și confesiuni:

Castelul tău de gheăță l-am cunoscut, Gindire:
Sub tristele-i arcate mult timp am rătăcit,
De noi răsfringeri domic, dar nici o oglindire
În stinsele cristale ce-asunzi, nu mi-a vorbit;
Am părăsit în urmă grandoarea ta polară
Și-am mers, și-am mers spre caldul pămînt de
miazăzi,
Și sub un pîlc de arbori stufoși, în fapt de seară,
Căarea mea, surprinsă de umbră, se opri.
Sub acel pîlc de arbori sălbateci, în amurg
Mi-ai apărut - sub chipuri necunoscute mie,
Cum nu erai acela, în frigurosul bung,
Tu, muzică a formei în zbor, Euritmie!

Este oare Barbu un poet al splendorilor lumii? Metafora plasticizantă din **Luntrea**, despre "somptuosul crin al formei", nu angajează, practic. Nici o aparență picturală pentru culori vii! Pe cerul nopții clipesc simbolic astre gălbului. Galben, părul iubitei din **Convertire** e un "eter de miere". Ca la Moreas, la care fascinează eterul propriu-zis, acesta — supremă dematerializare — traduce puritatea, nostalgia platoniciană a Frumosului preexistent, constituent celestului.

Dacă în **Pentru Marile Eleusini**, ori bunăoară în **Luntrea**, se înfiripă unul din miturile barbiene fundamentale — cel al *nunții* — în **Pytagora**, o dată cu ideea de Număr, sublimind "multipla aparență și vecinica schimbare", se întrevede subiacent mirajul purismului estetic. Spre "Acordul-Pur" duce însă, la rîndul lui, somnul, nu mult diferit de Eminescu. Schițată întîi în ceremoniosul *Ti-am impletit*, starea hipnotică, eliberatoare de servitațile logicii curente, e invocată iarăși în **Cucerire**:

Un somn năuc ne-o duce pe drumul mort, îngust,
Dar ființa noastră pură desprinsă de gindire
Va asculta cum sparge a orei îngădire,
Cum urcă din adîncuri un mare imn august.

Disprețul arătat autorilor de imitații folclorice, rămași în litera modelelor ca atare, e ireductibil, poetul — asemenea unui Brâncuși, în alt domeniu — fiind interesat de reelaborări și eseșe, urmărind sensuri noi, inducțoare în universal. Cuvîntul devenit "Unduire infinită" (Solie) să sună inedit... Teoria, Barbu și-o construiește singur: ori *folclor* curat, necontrafăcut, ori *poezie violent individuală* — nu ceva intermediar, căci, numai "la aceste extreme se plasează inventiunea și accentul veridic" (Salut în Novalis). Cînd în localuri bucureștene de periferie lăutarii evocă isprăvile lui Jianu, poetul, privitor mișcat, plînge, dar în postură de creator el vrea altceva. La Argezi, preluînd pigmenți din folclor, distribuția "principalelor motive se face conform unei estetici mecanice", de unde calificativul ce se vrea zdrobitor: "estetică de covoare oltenesti"! Nici o sclipire, aşadar, în geometria acestui contemporan "fără mesagiu, respins de Idee", devenit "pe alocurea un semănătorist-poporanist reușit..." (*Poetica domnului Argezi*). Atacul în cauză, în care Tudor Vianu va vedea ironic-ambigu o "frumoasă

injustiție", rămîne, în materie de anecdotică literară, un moment de bizară incomprehensiune. Simpatie î se arată lui Blaga, care, precum Brâncuși, cultivă "geometria înaltă și sfîntă" — sintagmă de găsit într-un poem blagian dedicat celebrului sculptor. Cînd însă autorul **Laudei somnului** încetează, o clipă, să enunțe "raporturi universale", cînd el scrie: "Cocoșii apocaliptici tot strigă, / Tot strigă din sate românești" — apar rezerve, procedeul fiind dezavuat, ca "inutil", "fără ecou și demn de alți poeți ai Ardealului". În genere, prea "multe motive de folclor românesc" la confratele transilvănean, cînd la alții "porțile țărănești, iile, balaurii, fetiții-frumoși, mozaicurile bizantine conduc poezia la un stil pastiș ori pestriț" (**Legenda și somnul în poezia lui Blaga**).

Nu tradiționalismul în totul trebuia cenzurat, ci "numai tradiționalismul timid", de unde respingerea continuității cu Alecsandri și alții. Cît despre poznașul Anton Pann ori despre Matei I. Caragiale (acesta obiect de venerație), ei sunt revelatori ai unei lumi îngropate, dar al cărei rîs nu s-a stins. Căutările lui Barbu vizează în subtext "suvenirea unei umanități clare: a Greciei", iar în "pitorescul și umorul balcanic" transpare o ultimă Grecie, concepută — cum declara la 15 octombrie 1927, la o anchetă în "Viața literară" — ca "simplă ipoteză morală". În tărîm stagnant, obosit, triumfă *moartea și somnul* (teme fundamentale — zice poetul), în contrast cu viziunile aprinse ale debutului. Din fragmente care se numesc *Nastratin Hogaș la Isarlîk, Domnisoara Hus, Cîntec de rușine, Răsturnica* ori altfel, se constituie, unitar, ciclul numit de către autor *balcanic*, iar de Tudor Vianu *baladic*

și *oriental* — o frescă dintre cele mai relevant-barbiene.

Despre poemul **După melci**, Tudor Vianu îi scria în 1921 lui G. Ibrăileanu, recomandîndu-i pe autor ("prieten excelent") în termeni elogioși: *"Nu știu dacă v-au căzut în mină unele din bucătile sale. A început să publice acum doi ani și a provocat oarecare surpriză în cercurile din București. Aș fi încîntat ca inclinarea mea pentru eposul acestui faun-copil, și român, care evoluează într-un cadru larg de natură, să se verifice în judecata Dvs. Poate că atunci, După melci va putea figura cu cinste în paginile "Vieții românești"..."* Deși pozitive, opiniile criticului de la Iași despre "eposul" în cauză, comunicate epistolar prin G. Topîrceanu, redactor al revistei, implicau sugestii pentru mici remanieri. De la Gottingen, unde se găsea atunci pentru studii matematice, Barbu — considerînd "cele opt puncte de acuzare, cît mai desfăcut de biata vanitate de autor" — recunoștea, în parte, nevoit, necesitatea unor rectificări. Variante înlocuitoare pentru versurile incriminate parvin curînd redacției *"Vieții românești"*, drept care poemul apărea în numărul din mai 1921. E posibil ca **După melci** să fi fost rezultatul unui pariu al poetului cu sine însuși, un mod de a-și verifica imaginația, excedată de solicitări de cu totul alt gen. Nu dăduse Lewis Carroll, matematicianul de la Oxford, dovada unei fantezii extraordinare? Nu impusese el, cu Alice în țara minunilor, un limbaj pe măsura ingenuității copiilor? La Barbu, scurta aventură a "hoinarului" prin crîng se proiectează pe frâgezimi de primăvară timpurie, cînd "înci ursuzi, / desculți și uzi" pornesc după "ierburi noi, crăie, melci..." Baladescul presupune

ideea de anecdota, însă și aici, și în alte texte, ea e pusă între paranteze, voalată, estompată. După melci fiind o delicioasă introducere în universul infantil: un episod la intersecția concretului cu imaginariul. În Dumbrava minunată sadoveniană încintă memorabila fuziune de feeric, de magic și misterios; — în poemul barbian, tranzițiile de la candoare și uimire la luciditate. Neînsemnatul, micul melc, "prost, încetinel și blind", o "mogîldeață", e un simbol al regenerării, vestitor al unei dimineți renăscute. — "Vreau să-l văd cum iar învie / Somnoros din colivie" — gîndește poetul, un *homo ludens*, în numele copilului.

Descîntecul șoptit, cu pigmenți folclorici, nu are aici știutul sens limitat, acela de jos, el implicind, subtextual, o chemare la geneza universală. Transpare în el nostalgia începuturilor vieții, de unde prioritatea notațiilor de ordin senzorial:

Lasă noaptea din găoace,
Melc năting, și fă-te-ncoace;
Nu e bine să te-ascunzi
Sub părejii grei și scunzi;
Printre vreascuri ceme soare,
Colți de iarbă pe răzoare
Au zvînuit iar muguri noi,
Pun pe ramură altoi...

La niveluri diferite, Copil și Melc sunt simbolizări ale primului anotimp, dar și forele Dochiei clatină brusc liniile. Copilul reacționează potrivit vîrstei, jocul luînd o turnură patetică:

— Melc, melc, ce-ai făcut
Din somn cum te-ai desfăcut?
Ai crezut în vorba mea.
Prefăcută... Ea glumea!
Ai crezut că plouă soare,
C-a dat iarbă pe răzoare,
Că alunu-i, tot, un cîntec...
Astea-s vorbe de descîntec!
Trebui să dormi, ca ieri,
Surd la cînt și imbieri,
Să tragi alt oblon de var
Între trup și ce-i afar'...

Radu GYR

DAMNAȚII

*Ev negru cu sutanele posace.
În lanțuri timpul, astrele, cerceli
și giuvaerele Casiopeii
și tainele extrase din găoace.*

*Damnații sori pe ruguri ca steli,
eretice soiștii sub gîrbace
și, pe butucul sabiei vorace,
grumăjii Lunii, goi sîni ai Geii...*

*Spre stele tot mai aspră-i cavalcada
și juzii s-au lungit înalți cît domnul.
Planetele cu glugă și-nhață prada,*

*stă în sutană roșie stomul
ca un strigoi trimis de Torquemada,
iar sus, pe rug, lumina arde omul.*

Dr. Ion
CIOCANU
Chișinău

ANDREI LUPAN ȘI LIMITELE SALE

Dintre scriitorii de dincoace de Prut, care și-au început activitatea literară pînă la 1940, Andrei Lupan constituie exemplul cel mai concludent al creatorului pentru care încadrarea în timp și în ideologie a fost — și nu poate să nu fie și acum — atîț o expresie a demnității civice și artistice, cît și una a reversului acesteia.

Am știut, ba chiar am scris încă în timpul vieții scriitorului (m. 1992), că pînă la faimoasa "eliberare" din 28 iunie 1940 Andrei Lupan a publicat literalmente 5-6 poezii și tot atîțea schițe publicistice, supranumite peici colo eseuri. Putem repeta, fără teamă de a greși, spusele unui coleg de breaslă că în anii 30 scriitorul a dat publicității "poeziile Tată, Țară, Satul ciudat, Noi și părcănenii, articolele de publicistică Realitate studențești, Facultatea de agronomie și studenții ei, Eroism și lașitate, O manevră și altele" (Haralambie Corbu, *Letopisēt al timpului*, Studiu monografic despre creația literară a lui Andrei Lupan, Chișinău, Ed. Literatura artistică, 1982, p. 65). Dar care o fi fiind "altele", este imposibil să stabilim, deoarece acestea pur și simplu n-au existat. Am putea, desigur, admite că anumite lucrări au fost scrise pînă la 1940, dar nefiind publicate nu pot fi luate drept semne ale activității de atunci a scriitorului. Șirul de poezii

tipărite abia în anii 60 urmează să fie considerate cel mult ca opere de sertar, ca și mai toată publicistica sa tipărită după război, dar conținînd impresii și referințe la anii 30. E ușor să-ți faci biografie literară în timpul cînd un regim nou așteaptă cu nerăbdare să-l "distrugă" pe cel vechi. În orice caz mai ușor decît dacă ai fi scris și, mai ales, publicat poezii și opere publicistice îndrăznețe, pur șiнд — ca autor — răspunderea cuvenită și supordind consecințele firești în atare cazuri. Or, Andrei Lupan a recunoscut că poezia sa *Olimp disprețuit* de exemplu, despre care am știut aproape trei decenii că ar fi fost scrisă în 1937, a fost plăsmuită — de fapt — în 1947. Putem lesne admite că nici în primii ani postbelici n-ar fi îndrăznit nimeni — dar absolut nimeni! — să crîcnească o silabă împotriva politicii statului sovietic și că, prin urmare, Andrei Lupan n-ar fi avut posibilitatea să spună adevărul despre foamea organizată în 1946 — 1947. Din acest punct de vedere datarea poeziei *Olimp disprețuit* cu 1937, chipurile aceasta fusese creată pînă la 1940 și se referă la un regim sălbatnic, burghezo-moșieresc, ba încă și român pe deasupra, exemplifică o motivare exterioară ingenioasă, poate unică datorită căreia poezia scrisă în 1947 despre realitatea anului 1947 ar fi putut fi publicată în chiar 1947.

Scriitorul însuși a mărturisit istoria creării și datării cunoscutei sale poezii. Transcriem în întregime această mărturisire: *"Răiäceam prin satele Moldovei în iarna de coșmar a anului 1947. Știam cu toții dezmnățul foamelei de atunci. Degeaba aş cerca să-l invoc astăzi. S-a întîmplat că eu cutreieram prin satele de sud. Soseau de acum transporturi cu mijloacele cunoscute de ajutorare. Lucrau improvizate cantine de salvare.*

Dar se arătau grimase locale care erau mai hîde decît noaptea. Produsele se descărcau mai ales pe

Fuziune și redimensionare

la gări, iar satele în majoritate erau la distanță de 10-15 și chiar 30 de kilometri de calea ferată. Republica toată era sub troian, transportul local îl constituiau 2-3 sau 4 sănii cu caii slabii, hămesiți. Am văzut oameni disperați, întorși de la jumătate de cale, tîrind caii ca să-i salveze, pentru că răspundeau de ei. Oamenii care mai erau în stare trebuiau să plece pe jos cu sacii, să aducă prin troiene jalnicul ajutor. Era un mijloc de salvare sub dictatul disperării. Si ne zbăteam ca înciumați în ghearele nepuținței. Si nu vedeam ieșire din prăpăd.

Eram condamnat la neagra solidaritate a tragediei. Altceva ceai fi putut face?

In Cimișlia am fost de față la o înmormântare. Doi copii în două sicrie erau duși cu preot și cu cruci la locul de veci. Poate că erau dintr-o familie mai deosebită, pentru că lume se adunase destul de multă. Si se împlineau tradițiile consfințite ale ritualului, erau steaguri și icoane și băsmăli curate și chiar modeste prosoape. Dar, ce era mai de necrezut, copiii purtau crengute de copacei împodobite cu turte, covrigi, bomboane și chiar cu mici colaci împletiti, bunătăți zugrăvite în culori vii și luminoase. Albi colacii, rumeni covrigii și toate celelalte ademeneau parcă înflorite în roșu, în galben, în alb, în verde. Demult nu mai văzuseră așa ceva hămesitii locului. Si totul era sub semnul pierzaniei. Știam pînă atunci tragedia în nenumărate arătări zilnice. Dar prohodul acela smulgea parcă din oameni inima cu puterea lor de a înțelege. Nimeni nu putea gîndi: măcar ce-i de făcut?

Mi-am dat seama că tot ritualul funebru cu darurile înflorite era doar din zugrăviri. Colaci de lut, covrigi de lut, turte și bomboane de lut, totul vopsit în roșu, alb, galben, cu otrăvită jele a celor vii.

Mai mult ce puteau face? Puteai să te bați cu capul de pereți, să te

întrebi și tu același lucru. Întrebarea era groaznică pentru scriitori. Pentru mocirla zbaterii lor, în blestemata nepuțință. Ce-i de făcut?

*Așa a fost scrisă poezia **Olimp disprețuit**. Trebuie să spun că saptul mă privea direct pe mine, dar în aceeași măsură pe toți ceilalți. Cine o citește cu minimă atenție descoperă aceasta în fiecare vers. Pentru relațiile vremii era un atentat criminal, antipatriotic. Dar am vrut să public acest material, neapărat, ca un gest de apărare a conștiinței.*

De aceea i-am pus data — 1937. Poezia a fost stâruiitor comentată și susținută ca o demascare a poetilor înstrăinați, afundați în lirica apolitică, estetică, contemplativă. Oricine ar fi recunoscut adresa eroului în realitățile de față, la noi în Moldova, în zilele de atunci. Vreau să îndrept acum lucrurile și să prezint bucata încadrată în adevărul cronologic — 1947.

Deși aceasta nu mai poate schimba nimic ("Basarabia", 1992, nr. 11, pag. 155).

Să stăm acum strîmb și să judecăm drept: cît de onest este totuși gestul scriitorului de a fi datat cu 1937 poezia în cauză, scrisă după război?

*Apoi încă: este **Olimp disprețuit** unica poezie scrisă după război, dar plasată — în cartea **Frate al pămîntului** — printre cele ce au fost create, chipurile, pînă în 1940?*

Este prima problemă foarte serioasă pe care o reclamă cercetarea creației scriitorului, drept că astăzi imposibil de rezolvat. Un lucru e cert: tot ce s-a spus — în articole, studii, monografii — despre creația lupaniană de pînă la 1940 se aseamănă cu un castel înălțat pe... nisip. De exemplu: "Pentru literatura moldovenească contemporană, pentru cititorul sovietic de astăzi opera poetică și publicistică de pînă la 1940 a lui A. Lupan reprezintă o pagină revelatoare și emoționantă, rămasă mult timp nevalorificată și deci

rămasă fără răsunet și influență în epocă, a scrisului nostru combatant, un document autentic, ce reflectă zbuciumul de foc al acelor ani" (H.Corbu, Op.cit., p. 92).

O fi fiind "revelatoare" creația lupaniană de pînă la 1940, dar numai sub aspectul publicării acesteia abia după război, cînd nici autorul, nici editorul ei nu mai purtau vreo răspundere în fața nimănui și încercau — cu întîrziere groaznică — să "compună" o "biografie" practic inexistentă.

"Rămasă mult timp nevalorificată" e spus corect, dar cum ar fi putut fi "valorificată" o poezie (și o publicistică) de care — iară practic — nu știa nimeni în afară de autor?

Și atunci despre ce fel de "răsunet și influență în epocă" ar mai putea fi vorba?

Iar în concluzie: de unde dreptul de a considera scris combatant și document autentic ceea ce n-a existat practic?

Așa-zisa "pagină" a creației de pînă la 1940 a lui Andrei Lupań este... goală și a vorbi despre ea în termenii pe care i-a folosit H.Corbu, iar de altfel nu numai acest cercetător, înseamnă a fi complice la o mistificare evidentă, cu atît mai regretabilă. Pînă la 1940 Andrei Lupań n-are "biografia" pe care î-o atribuie criticul.

Spunem toate acestea nu pentru a bate cuiva obrazul, ci numai și numai pentru a da cercetătorilor literari imboldul cuvenit de a înceta să "analyzeze" ceea ce n-a fost tipărit în epocă și, prin urmare, nu poate fi considerat ca atare. Tipărirea acestei literaturi "clandestine" o vedem posibilă în exclusivitate în ediții științifice, de interes îngust profesional, în scopuri propriu-zis științifice (poate și etice), în orice caz nu ca pe o literatură a anilor 30.

A doua problemă complicată (și delicată) prilejuită de creația scriitorului este aceea a lucrărilor

întemeiate pe motive suprasaturate cu element politic: *Sat uitat*, *Lumina*, *Există un asemenea partid!*, *Cetatea păcăli* etc. Putem admite — și în acest caz — că scriitorul a crezut sincer în perspectivele inaugurate de "eliberarea" din 1940 și s-a bucurat din toată inima pentru ziua de mîine a satului basarabean antebelic etc., dar astăzi, după ce cunoaștem (și recunoaștem) cu toții că în 1940 n-a avut loc o eliberare, ci o ocupare forțată de către Rusia a acestei părți de pămînt românesc, eventuala lectură a așa-numitului poem *Sat uitat* devine o simplă, curată și diabolică bătaie de joc.

Dar colectivizarea forțată a agriculturii, desfărăñizarea satelor, cu toate consecințele lor?

Nu intenționăm să politizăm cu orice preț aceste rînduri, dar cînd știm că anume sub conducerea partidului comunist au fost săvîrșite toate fărădelegile fără de asemănă, începînd — dacă vreți — cu însăși răsturnarea de guvern din 1917, cui i s-o mai fi întorcînd limba în gură să rostească cel puțin titlul "poeziei", atît de prețuită odinioară, *Există un asemenea partid!*

Apoi cîte alte opere similare trec astăzi (nu pot să nu treacă) drept minciuni sfruntate, mai mult sau mai puțin abil versificate?

Și atunci?

Ce rămîne din creația scriitorului? se poate întreba un cititor exigent, eventual un confrate de breaslă tînăr, nutrit cu lecturi din poezia modernă, poate chiar modernistă, atît de blamată odinioară în necuprinsa țară a sovietelor.

Rămîne ceea ce a fost simțit adînc, înțeles just și exprimat cu talent și inspirație, i-am răspunde, în povida tuturor celor întîmplate cu țara și cu scriitorul. Ba chiar cu Scriitorul, am zice.

Cu Scriitorul, pus astăzi în fața Destinului.

Așa cum s-a pomenit în fața unui extrem de neașteptat, complicat și pînă la urmă poate nedorit — nu numai de scriitorul în cauză, ci de nimeni pe lume — destin Pavlo Ticina (din literatura ucraineană și, mai larg, sovietică). Pomenim de Ticina, sub influența unui foarte înțelept eseul al lui Ivan Draci, publicat în "Literaturnaia gazeta" din 13 februarie 1991. "Poăt stanovitsea poătom-akademikom, kogdă prodaiot dușu vlasti, ili vseο āto vraki i vseo zavisit ot urovnea celoveceskoi zavisimosti? Nikto tak vísoko ne vzletal v nebo ukrainskoi poázii, no i nikto tak nizko ne...".

Ei da, e clar: ne padal...

În literatura noastră avem cîteva cazuri similară: Emilian Bucov, Bogdan Istru și — ați intuit! — Andrei Lupan. Tustrei înzestrați de la natură cu talent, ca și Nicolai Costenco, Líviu Deleanu, George Meniuc și Paul Mihnea din aceeași generație, dar — spre deosebire de aceștia — aflați din 1940 și pînă mai ieri într-o apropiere atât de apreciată atunci și atât de defăimată acum față de... putere (vlasti).

Aici este locul să amintim că toți scriitorii noștri care și-au început activitatea "în condițiile regimului burgheso-moșieresc", după cum le-a plăcut și lor însăși să spună, au avut o atitudine de compasiune pentru omul muncii și una de opozitie față de... putere, după cum și mai mult le-a plăcut lor însăși să se spună (și creația fiecărui în parte o confirmă cu prisosință). Consecința a fost că ei toți au scris o poezie dură și, în mare, durabilă.

După 1940 ei au îmbrățișat cu trup și suflet noua putere, cea comunistă, și rezultatul nu este greu să-l ghicească chiar și acei care n-au citit nici Lumina lui Andrei Lupan, nici Țara mea a lui Emilian Bucov, nici Pohoarnele lui Bogdan Istru.

Ne dăm seama dureros de bine ce a fost la mijloc — anume în cazul

scriitorilor pomeniți aici — și cum s-au desfășurat lucrurile. Astfel încît îi putem înțelege.

Dar, înțelegîndu-i omenește, totuși nu-i putem recomanda cititorului de azi tot ce s-a ținut prea aproape — și, prin urmare, prea păgubos — de politica acelor timpuri pe care nu le dorim întoarse nici măcar cu numele.

Și atunci unde li-i talentul? va întreba, poate zeflemitor, cititorul exigent.

Este, răspundem. El n-a putut să nu se afirme în operele cu un puternic substrat general-uman, care, chiar depinzînd într-o măsură de elementul concret-istoric, îl depășește pe acesta și se afirmă ca ceva permanent. Politicul și general-umanul se situează în același raport unul față de celălalt precum efemerul și durabilul.

Și deci, mai concret, unde-i talentul lui Andrei Lupan? În poeziile publicate de autor pînă la 1940, poezii pe cît de sincere, pe atît de dureroase, în sensul că te pătrund pînă la inimă și te îndeamnă la atitudine, chiar atunci cînd opera se constituie doar dintr-o consemnare a unui episod din viața omului sărman (*Biografie*) ori ia forma unei parabole, cu motto din Ion Barbu (*Noi și părcănenii*). În această ordine de idei nu ne rămîne decît să regretăm că Andrei Lupan n-a încredințat tiparului mai multe poezii pe care le-o fi scris totuși pînă la 1940 și în felul acesta nu poate fi considerat un participant activ la procesul literar al timpului.

Dar de atunci și pînă în 1973, cît a publicat versuri, scriitorul a contribuit în mare măsură la dezvoltarea poeziei noastre, cărți ca cele intitulate *Poezii* (1947), *Intrare în baladă* (1954), *Meșter faur* (1958), *Frate al pămîntului* (1962), *Legea găzduirii* (1969) și *Gromovnic* (1973) impunîndu-se atenției criticii literare și cititorului și formînd, în mare, atmosfera întregii literaturi din partea stîngă a Prutului.

Inegale și acestea, întâi de toate pentru că autorul a plătit în continuare tribut ideologiei comuniste, "cîntînd", partidul și Rusia, "eliberările" de tot soiul și alte asemenea teme, cărțile enumerate cuprind și o seamă de opere cinstite, scrise cu căldură și cu talent.

Coborîtor din țărani de la coarnele plugului, Andrei Lupal și-a însușit de la bun început un statut psihologic, intelectual și moral pe potriva înaintașilor, timpului și locului unde a văzut lumina zilei. Spre deosebire de Emilian Bucov și Liviu Deleanu, care pînă la 1940 au activat la București, fiind încadrați în chip magistral în mișcarea literară, avînd posibilitatea să publice și să editeze, apoi spre deosebire de George Meniuc, Alexandru Robot, Teodor Nencev, Nicolai Costenco și Bogdan Istru, care, deși au abordat tematica basarabeană și și-au publicat unele opere la Chișinău, au avut totuși acces și la editurile bucureștene, cunoscînd prețuirea din partea unor personalități artistice marcante ale timpului (Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, George Călinescu etc.), Andrei Lupal a fost, în temei, un autodidact. În puținele sale poezii tipărite pînă la 1940 găsim, mai ușor decît în creația confrăților de generație, un ecou direct la problemele aflate pe atunci la ordinea zilei; preocupările de ordin formal se pare că lipsesc; coborîrea în intimitatea personajului liric, tendința spre metaforizare și spre simbolizare, persistente la Bucov sau la Meniuc, îi săn străine; ecouri din Baudelaire, ca în poezia lui Costenco, la Lupal săn de neînchipuit. El s-a inspirat în mod nemijlocit din grijile, necazurile, bucuriile oamenilor nevoiași. De aici caracterul autohton al poezilor sale, mai autohton (dacă ni-i permis să ne exprimăm aşa) decît al creației oricărui confrate. Iar dacă luăm în considerație și faptul că vorbele de duh, proverbele și zicalele, unele credințe populare săn frecvente

în Noi și părcănenii, Tată, Satul ciudat, putem vorbi nu numai despre elementul autohton al tematicii, dar și despre natura pronunțat autohtonă a mijloacelor de realizare a acesteia. Ștefan Grosul din Noi și părcănenii, bunăoară, e "ca păstaia de chircit, / cu sucii ochi la slănină / și făină", părcănenii erau "bulbuci și clăpăugi, / cu ciomege-n laba groasă, / spumegau pojar cu gura...".

După 1940, începînd din anii războiului, Lupal manifestă aceeași predilecție pentru fondul autohton al inspirației sale, după cum se vede clar în poezile *Strajă, Dolna, Trecucigașii, Intrare în baladă* etc.

După război nu atât poezile pitorești, nutrite de seve folclorice, La coasă și Tărăboi au determinat față scriitorului, cît poemul *Hat în hat și față-n față*, care mult timp n-a avut vreun concurent puternic în ceea ce privește profunzimea și claritatea exprimării psihologiei țăranului la ora cînd acesta a fost pus în față colectivizării agriculturii (abia pe la 1957 s-a născut concurrentul: povestirea *Frunze de dor* de Ion Druță).

În anii 60 poezia lupaniană sloboade noi rădăcini viguroase în realitatea meleagului natal, talentul scriitorului afirmîndu-se în opere ca *Fîntîna lui Pahoma*, *Ion Agache*, *Filimon*, *Isop* și altele izvorînd de-a dreptul din țărîna strămoșească. Mai tîrziu li s-au adăugat antologica poezie *Legea găzduirîlî*, parțial cea intitulată *Lăutarească* și cîteva alte opere.

Aici este cazul să spunem că nu numai și nu atât fondul etic al inspirației decide în poezie, ca și în întreaga literatură. În centrul orișicărei opere de artă, mai cu seamă în centrul poeziei, se află — într-un fel sau altul — autorul. Din acest motiv o premisă, poate principală, a caracterului autohton al poeziei o constituie măsura în care poetul însuși este un exponent reprezentativ al

Fuziune și redimensionare

baștinei, al oamenilor dintre care a ieșit și între care s-a format ca scriitor. Într-un șir întreg de poezii Andrei Lupan se dovedește anume un atare exponent al oamenilor din partea locului. De aceea la lectura operelor pe care le avem în vedere simțim dezlănțuirea stihiei lăuntrice a țăranului chinuit de pe dealurile noastre cu vii și livezi, a gospodarului dăruit cu vorba și cu felul de a fi al omului trecut prin ciur și dîrmoi. (Childurile, pătăriile, glumele, aforismele și alte comori folclorice săn că se poate de frecvențe în creația sa.)

Bine, bine, pare să nu se ogoiască acel cititor exigent sau acel confrate de breaslă mai finăr, pe care l-am avut în vedere mai înainte, dar cum rămîne cu relația dintre artă și... putere, la care se referează Ivan Draci în eseul despre Pavlo Ticina?

Andrei Lupan a ținut cu puterea în sensul că a crezut sincer în victoria socialismului. În condițiile pluralității de opinii n-am avut dreptul de a-l lipsi de acest... drept. Mai cu seamă că el a fost, de-a lungul vieții, un luptător cu totul aprig împotriva nomenclaturii comuniste, de cele mai multe ori retrogradă și reacționară. Să ne imaginăm, de exemplu, cât curaj i-a trebuit lui Lupan, iar de altfel și lui Bucov, Istru etc., ca să-i convingă pe alde Cernenko, Postovoi, Medvedev și chiar pe Brejnev, ajuns într-un timp în fruntea conducerii de partid a republicii, că Mihai Eminescu, Ion Creangă, Vasile Alecsandri și ceilalți clasici nu săn numai ai românilor de peste Prut, sau că limba noastră nu este cea de dincolo de Nistru. Iar în ceea ce-i privește pe Serdiuk și Bodiu, nimeni din toată republica nu le-a dat atât de întemeiate replici cite le-a spus Andrei Lupan, dovedind o îndrăzneală pe care să dea domnul să-o avem și noi dacă cumva ni se va cere vreodată.

De aceea Andrei Lupan, ca și Pavlo Ticina, ca și Rasul Gamzatov, ca și alții scriitori sovietici ai epocii, necesită o înțelegere dreaptă și o apreciere pe potriva agoniselii de o viață, subiectiv pusă pe altarul literaturii noastre naționale. Subiectiv! Dar avem a cerne și discerne cu multă migală și răspundere operele rămase de la scriitor, pentru a ne convinge care dintre ele se pretează în mod obiectiv incluzerii în sanctuarul culturii noastre și care se situează iremediabil și pentru totdeauna în afara acesteia.

Reflexe ale eternității

Cele mai vechi religii, cele mai înțelepte legi, cele mai însemnatore civilizații, toate săn datoare poeților. Ei mergeau înaintea tuturor noroadelor lumii întregi cu lira în mână pe deosebite drumuri ce au umblat. Poeții singuri au dat pricină și au împins înainte spre sporire toate înțelegările.

Ion ELIADĂ-RĂDULESCU

Prof. Monica
SOCEA

Piatra Șoimului,
județul Neamț

NICOLAE DABIJA, "ZIDITORUL DE POEME"

Născut la marginea de sus a Bugeacului, Nicolae Dabija pare a fi predestinat poeziei prin însăși apartenența sa la acest spațiu spiritual legat de amintirea lui Alexe Mateevici. De altfel, în spiritul legăturii indestructibile cu pământul care l-a zămislit, poetul își definește cu claritate crezul său artistic încă din 1985, anul apariției eseului *Necesitatea poeziei*:

"Poetul contribuie la bunăstarea patriei sale prin ceea ce a scris. Așa cum un arbore are nevoie de sol pentru a se prinde cu rădăcinile-n el, ca să nu-l ia vîntul, un poet n-ar putea supraviețui fără aerul unei Patrii concrete. Turnul de fildeș în care se închideau condeierii odinioară a devenit un anacronism în acest secol zbuciumat; poetul poate exista numai în raport cu celelalte lucruri din jurul său, numai avînd tainice legături cu tot ce-l înconjoară (...). Poezia e o realitate mai reală decît realitatea însăși. Cu ajutorul ei deprindem a visa, a scruta timpul pînă-n străfunduri; nu zadarnic autorul anonim își identifică viața cu cîntecul și cîntecul cu viața, exclamînd în acel membrabil poem într-un vers și cu o cascadă de rime interioare: "Cu cînt, cu-atî mai sînt...".

Cele mai grăitoare dovezi de consecvență cu acest crez le aduc

principalele sale volume de versuri — *Ochiul al treilea*, *Apă neîncepută*, *Zugravul anonim*, *Arîpă sub cămașă* —, relevînd un creator în sensul elevat al cuvîntului, care subordonează eticul principiului estetic dominant. Monologurile sale pe tema creației, în general, și a poeziei, în special, vădesc o preocupare permanentă pentru înțelegerea rosturilor celor mai înalte ale artei și artisticului. Uneori poetului îi pare că poezia e "o pasare captivă ce-a crescut / încît n-o mai începe colivia" (*Elegia tristeții din prea multă iubire*), alteori și-o imaginează "Precum un cerc cu centrul în afara sa, / precum o secundă în care începe vecia, / precum un cer născîndu-și propria stea...", de fiecare dată fiind exprimată metaforic ideea de transcedere prin opera de artă a limitelor spațiale și temporale. Cunoașterea poetică nu poate crește decît din profunzime și nelimitare în spațiu; spațiul redus la dimensiuni neîncăpătoare (colivia, cercul) și limitarea convențională a timpului (secunda) sănătățile constrîngeri pentru manifestarea artistică.

Încrezător în puterea purificatoare a artei, poetul Nicolae Dabija speră, în spiritul cunoscutei profeții dostoievskiene, că, dacă frumusețea nu va salva lumea, măcar o va face mai bună: "Rugă-cîntec, rugă-plînsel, rugă-blestem / (naivă, credulă, nebună) / de aed care speră cu un poem / c-ar putea face lumea mai bună" (*Rugă*). Jalonînd căi de salvare, opunînd efemerului eternitatea, făcînd din cîntec trepte spre absolut, poezia este expresia idealității iubirii și a visului spre perfecționare, în concepția artistică a lui Nicolae Dabija.

Drama oricărui creator de frumos și, implicit, a poetului constă în imposibilitatea atingerii acestei perfecționi, pentru care ar consimți și la sacrificiul suprem (idee exprimată în poemul *Vîrstă de trecere* (cu aluzie la Iisus)): "Am, Doamne, treizeci și trei de ani / și-s

numai bun de răstignit / și-s numai bun de pus pe crucea poemului desăvîrșit...".

Într-un superb **Bocet pentru Meșterul Manole**, ziditorul de poeme, visând să înalte "o mănăstire de iubire", își asumă chiar jertfa proprie: "Eu cînd văd că ea nu vine, / prind să mă zidesc pe mine".

Cel care domină din înalt această lume a creatorilor, fiind însăși întruchiparea geniului creator, este, firește, marele nostru poet național, simbol al nemuririi și universalității noastre: "Nu obosește niciodată să răsără / Luceafărul — steaua noastră polară! / Steauă care — dacă ar cădea — / Ar trage cerul întreg după ea" (**Luceafărul**).

Așa de covîrșitoare a fost influența spiritului eminescian asupra spațiului nostru național, încît s-ar părea că el a avut puterea de a hotărî nașterea sa în acest loc: "Cînd mă gîndesc / cît de mult / ne iubise / izvoarele, / și codrii / și doinele / ce au fost a-l cunoaște — / îmi vine să cred / că poeții mari / își aleg / popoarele / în mijlocul căror / au / a se naște" (Eminescu). Aceste versuri ne amintesc cuvintele lui Mircea Eliade despre proiectarea în eternitate a neamului românesc prin versurile marelui poet. Dorul de Eminescu este o stare permanentă la Nicolae Dabija, ca, de altfel, la toți poeții basarabeni reprezentativi.

Sub semnul benefic al eminescianismului s-au născut și au creat atîtea generații de poeți, dar niciunde nu se vădește și nu se recunoaște mai mult influența geniului său tutelar ca în Moldova de peste Prut. Aici, Eminescu a devenit unul dintre sfintele repere ale existenței și perenității naționale, întruchipînd însăși speranța întru supraviețuirea neamului: "Cît Luceafărul răsare / și în cer e sărbătoare, / și e pace pe pămînt, / Mai există ceva sfînt", iar "Cît mai avem ceva sfînt — / Vom trăi pe acest pămînt" (**Baladă**), spune poetul Nicolae Dabija, ducîndu-ne cu gîndul

spre un timp sacru al națiunii, reinvestit cu semnificații noi.

În numele aceleiași salvări a existenței neamului se face și sacrificarea artistului din **Zugravul anonim**, poem dedicat "ctitorilor de frumuseți nepieritoare" ai acestui pămînt. Semnificațiile poemului converg spre mitul creației și se convertesc în ideea că orice operă durabilă presupune jertfă de sine: "La Căușeni, la Țipova sub piatră, / la Căpriana poate-n țintirim / pe subt Moldova undeva, de veacuri, / doarme, uitat, Zugravul Anonim. // Istoria miroase a vopsele; / zugravii au lăsat demult pictatul, / dar pînă astăzi universul încă / de la acești-a-nvață anonimatul...". Anecdota despre pedepsirea zugravului de către sultan ("Mîzgălitorului acesta de biserici — / să i se taie brațele-amîndouă!!!") se transformă în legendă: "Mai singără amurgulndurerat.. / Si azi prin sate povestesc părinții / de un zugrav ce, fără mîini, lucra / și pensula o mînuia cu dintii...". Pe aceeași idee de ascenză sănătății și poemele **Sufleurul** și **Creatorul de tablouri**. Iese în evidență, în aceste poeme, o etică a anonimatului specifică poporului nostru, teoretizată de Lucian Blaga în **Stiluri fundamentale**, prin care individualitatea se jertfește pe sine, punîndu-se în slujba unei forțe mai presus de ea.

Răspunzînd aceleiași etici a anonimatului, care vine din istorie, poetul scrie cu privirea întoarsă spre trecut, despre eroii anonimi care "au împins Istoria înainte" cu sacrificiul lor, fiind atîț de modești în măreția lor, încît nu pretind nici măcar dreptul la "înarea noastră de minte" (Eroii).

Dintre figurile legendare ale trecutului se individualizează cele ale marilor noștri cronicari, care au luminat prin slova lor plină de înțelepciune bezna timpurilor vechi, plătind adesea cu viața curajul de a spune adevarul. Portretele lor, atîț de concise, dar și atîț de relevante, ne amintesc versurile din **Epigoni**, doar

că la Dabija antiteza cu prezentul este subtextuală: "Ion Neculce, cel care a stat / în strana graiului numă-n genunchi; / Miron Costin, cu creștetul lăsat / pe gravele cuvinte ca pe-un trunchi (...)".

Refacerea legăturilor cu trecutul are loc și prin rememorarea legendelor, fără de care orice țară ar fi "condamnată să moară de frig" (*Legendele*). O figură legendară omniprezentă este cea a lui Ștefan cel Mare și Sfint, un alt simbol al dăinuirii neamului românesc: "În Lipnic dorm copiii îmbrăcați, / și bezna pe cîmpii se tătărește,— / dar Ștefan cînd pe zare se arată / izvoarele îngînă românește!". Duhul său sălașluieste nu numai la Lipnic, ci și la Cetatea Albă, și la Soroca, acolo unde el a ctitorit cetăți, și în toate locurile sfinte ale țării care sîngerează încă de amintirea luptelor purtate de strămoși. Astfel, la Căpriana, vechea mănăstire stă martoră de veacuri năvălirilor barbare și suferințelor care s-au abătut asupra acestui pămînt: "Un clopoate de lemn cu buza ruptă / din veacuri vechi deasupra porții și... / Tătarii-n vremuri cînd intrau în țară / de Căpriana se izbeau întîi" (*Căpriana*).

Martor viu al existenței milenare a poporului și al rezistenței sale în fața vicisitudinilor istoriei este și graiul strămoșesc, căruia poetul i se încină cu smerenie ca unei divinități ce ne-a binecuvîntat existența: "Graiule sfint și fără de moarte, / o rugă-avem: nu ne uita". Evocîndu-i frumusețea nepieritoare, vechimea, armonia, expresivitatea, generozitatea, Nicolae Dabija evoluează în spiritul poeziiilor închinat limbii de A. Mateevici, N. Costenco, L. Damian, G. Vieru, aducînd în plus acea pioșenie ce-i este caracteristică în fața lucrurilor sfinte: "Iertat ne fie, Doamne, acest grai / și frumusețea lui care încearcă / să-ntrăeacă lucrurile ce le ai / fost izvodit, tot pentru dînsul parcă" (*Cronicarilii*) sau "Grai vechi și sfint, fără cuvinte -aproape: / Cu dînsul au tăcut martirii, / și au vorbit de patrie poeții, / și-au lăcrimat de bucurie mirii" (*Grai*).

Graiul, Plaiul și Istoria reprezintă pilonii identității naționale redefinind noțiunea și sentimentul de patrie. Descoperim în poeziile pe această temă, alături de atmosfera solemnă, și accente dramatice, poetul trăindu-și "cu durere în fiecare vers drama timpului său, aceea a existenței de neam", căci pentru Nicolae Dabija "rostul rîndului scris este acela întru salvarea existenței, întru salvarea valorilor noastre spirituale, morale". (1)

"Nu-i pentru mine poezia pură, / nici stilul cu miros de levănică; / voi pendula-ntrę dragoste și ură, / dar n-oi iubi pe nimenea de frică", declară el, fără echivoc, în *Veac timid*, condamnînd minciuna, lașitatea, cinismul, conformismul și barbaria specifice acestul secol, cu o vehemență ce amintește de marele poet de origine basarabeană, care este Adrian Păunescu: "Voi scrie-n vers de spaimă arături, / c-avem trecut, că ne-au mintit prelații / chiar de-a risca-n istoria literaturii / să fiu mereu pus la capitolul "și altii". // Cîntecile noastre ne-au tot fost furate, / cît rușinatu-ne-am să le cîntăm în glas... / Unde ne sănătățile curate? / Din codrii seculari ce-a mai rămas?".

În aceste timpuri nevrednice, cînd "zburătorii" trec printre noi "cu-aripile ascunse sub cămașă", poetul nu poate fi decît un luptător: "Poetu-n lupta astă-i mitralior, ce trage / din cîteva mitraliere odată. / E unicul ostaș dintr-o armată / care de mii de ani se tot retrage" (*Veac timid*). Sînt versuri care întregesc crezul artistic al poetului, acesta apărînd ca un răzvrătit, "tribun și vizionar", încrezător în destinul neamului său.

La nivelul expresiei, tonul înalt dus spre baladesc și rapsodic, jalea și mîhnirea se convertesc în invectivă și revoltă, lamentația în blestem, solemnitatea în patetism. Poetul este un magician al cuvîntului, un Midas căruia damnarea de a metamorfoza tactil obiectele în aur i-a fost mutată în plan estetic. Nicolae Dabija face cuvintele să cînte, să plîngă, să mîngîie, să înalte, să învie, să strige

Fuziune și redimensionare

sau să tacă, investindu-le cu o expresivitate rar întâlnită, dar fiind conștient de forța ce sălășluiește în ele: "Îmblînzi-voi cuvintele oare?! / Cu-același pietre și același mortar - / poți să înalți un altar / sau o închisoare" (*Scrisoare către cititor*).

citindu-i poeziile, ne convingem că poetul le-a folosit doar pentru ridicarea de altare. Vocabularul său poetic, presărat cu arhaisme lexicale, fonetice și morfologice (caznă, țintirim, zugrav, colb, orbie, hodină, a sloveni, a zingăni, talant, spovadă, au fost a-l cunoaște, au a se naște, leai fost izvodit), vădește vechimea limbii în care scrie, iar preferința pentru speciile literare specifice folclorului nostru (balada, doina, colinda, basmul) și pentru autohtonismul mijloacelor de expresie sugerează implantarea — și pe această cale — într-un orizont etnic propriu.

Poetul înalță altare dragostei de patrie, de neam și de limbă, dar și sentimentului sfînt al iubirii, prin care se dezvăluie latura sa romantică într-o "poezie de șoapte și rememorări care s-ar vrea citită sau rostită în acompaniament de harpe și flaute, în lumini catifelate". (2) "În materie de erotică — apreciază criticul Constantin Ciopraga — Nicolae Dabija evoluează în prelungirea cîntului eminescian, nu însă în latura aprinsă a acestuia, ci înaintînd pe suavități; sacralizînd și spiritualizînd, în căutarea sublimului". (3)

Poetul își cheamă iubita în atmosfera sacră de la străvechea mănăstire Căpriana pentru ca declararea sentimentului său de dragoste să capete pecetea unui jurămînt sfînt: "Haidem, iubito, iar la Căpriana— / acuma cînd salcimii înfloresc, / iar cerurile par și mai albastre / și-acolo să îți spun cît te iubesc" (*Căpriana*).

Pentru poet iubirea este o stare nepămîntească, ceva impalpabil care poate fi doar sugerat: "Ca și cum ar ninge cu fluturi / peste ruguri și-acesta

s-ar stinge. / Ca și cum n-ai putea să te bucuri / decît atunci cînd ai plînge (...) // Ca și cum m-ai iubi, / Ca și cum te-ăș iubi. // Ca și cum, ca și cum... " (*Ca și cum*). Aripa ineabilului atinge și veritabila bijuterie lirică, poezia. De dragoste, cu accent pe sentimentul dorului neostoit de sfîntă iubită: "Frunza se destramă. Ceruri cad pe ape, / Dor îmi e de tine, chiar cînd ești aproape. // Oare și atuncea, după ce-o să mor, / tot așa de tine o să-mi fie dor?!".

Învăluit în sensibilități elegiacе, poetul murmură cu un suris melancolic *Elegia tristeții din prea multă iubire*: "De nu te-ăș fi iubit așa fierbinte / Din clipa sfîntă-n care te văzum, / m-ăș fi retras, prea poate, -ntre cuvinte / să mă îmbăt cu vechiul lor parfum". Există o tristețe chiar și în starea de fericire ("... fericirea mi-i ca o căință"), după cum există o Tristețe a sărbătorilor, care capătă accente bacoviene.

Poet al trăirilor multiple și al unor disponibilități sufletești inepuizabile, Nicolae Dabija trece de la o stare la alta cu o naturalețe pe care numai marile talente o au. De la fericire la durere nu e decît un pas, iar de la viață la moarte e doar o alunecare, un balans.

Neliniștilor legate de dispariția definitivă poetul le opune însă elanurile sale vitale, realizînd un echilibru permanent: "O beznă flămîndă mă caută, sire, / și mările toate-s de ceată. / Și-am să mor din prea multă iubire / de viață..." (*O beznă flămîndă*). Accentele dramatice sunt domolite prin repetiție, pauzele și tacerile duc la contrabalansarea sensului tragic al existenței. Trecerea în neființă apare și în frumoasa *Baladă cu Toma Alimoș*, de astă dată privită din perspectivă metaforică: "Iar în cer era devreme, / moartea mi-a zis nu te teme. / Moartea mi-a zis nu te teme, / că în cer încă-i devreme. // Luna cind ieși din rîu, / ea-mi ținea calul de frîu, / Să pot trece-n ceea parte / departe, foarte departe... // Departe, însă nu

foarte...", iar din poemul **Marie, Magdalînă** transpare ideea de purificare prin moarte: "Există o lumină, / există sus o stea — / doar mort o poți vedea, — / Marie, Magdalînă...".

Tot în purificare, dar de altă natură, se face și prin întoarcerea în lumea ingenuă a copilăriei, convertind accentele grave în joc și imaginea infantilă. Nicolae Dabija se poate copilări într-adins, astă o demonstrează nu numai poezile aparute în cele două cărți despre Păsărel, special adresate micilor cititori, dar și unele poezii din volumele pentru maturi. Într-un "poem fantezist pentru canarul meu trist" el revine în orizontul primei vîrste și, proiectând realul în fabulos, reface un miraj uitat al copilăriei, cel al "calului cu aripi", care "căzuse din cer / (se încîlcise, se spune, / în sîrmele de înaltă tensiune) / și semăna cu un salcîm înflorit / în glod prăvălit". Fantezia și ironia, întoarcerea lucrurilor pe dos, pseudo-ingenuitatea, persiflarea și abaterea atenției sănt modalități expresive care scot în evidență o altă față a lui Nicolae Dabija: cea zeflemitoare, întîlnită în **Conferința de presă a marelui inventator** (visând să inventeze "un burete care ar absorbi toate / prostiile lumii"), în **Memorii** (stigmatizând birocratismul — care asaltează pînă și lumea artiștilor: "Nevîndeați de poezie, / imbolnăviți de veșnicie / (...) V-am rugă să eliberați chitanțe / și pentru speranțe"), în **Lăsați salcîmul** (pledînd pentru neîmpiedicare cursului firesc al vieții), precum și o față invectiv-satirică, în **Poetul de curte** (despre "viersuitatea caracudă").

Cu fiecare rînd parcurs, întîlnim noi și noi ipostaze ale poetului Nicolae Dabija, cel care a reușit să-și construiască un univers artistic propriu, făcînd din poezie "o realitate mai reală decît realitatea însăși", dar prin asumarea cu maximă exigență a responsabilității cuvîntului scris, căci

"poetii nu au dreptul la eroare, / cum ei depozitează adevărul" (**Dreptul la eroare**). Numai dintr-o atîț de înaltă conștiință a actului artistic pot veni îndoiala, teama și întrebările care îl rod uneori pe poet, exprimate cu o sinceritate totală în confesiunile **Mi-i teamă de o carte și Scrisoare către cititor** ("Izbuti-voi să zic ce te doare, / cu un cuvînt către tine aparte? / Fiece poem este ca o scrisoare / pe care îi-o trimît de departe").

Identificîndu-și "viața cu cîntecul și cîntecul cu viață", "legat prin mii de fire de fenomenul basarabean în complexitatea lui, tribun, rapsod și evocator, Nicolae Dabija continuă, alături de alții, cîntul atîț de repede întrerupt al lui Alexe Mateevici. Continuitate la nivelul altui timp și cu alte mijloace, dar o continuitate sui-generis, ca început perpetuu". (4)

* (1) Anatol Ciocanu. **Vă las ca moștenire trandafirul**, în "Glasul națiunii", noiembrie 1991, p. 6-7.

*(2), (3) C. Ciopraga, Nicolae Dabija — o conștiință vizionar-patetică, în **Aripă sub cămașă**, Junimea, Iași, 1991, p.11.

*(4) C. Ciopraga. Op.cit., p. 8.

Reflexe ale eternității

Totul poate fi spus clar dacă e gîndit clar, dacă nu ești împiedicat să faci, dacă nu îți sunt mascate adevărurile .../ Incomunicabilul celor ce vorbesc despre criza limbajului e perfect comunicabil.

Eugen IONESCU

**Prof. Nadia
NUȚĂ**
Iași

COMPUNEREA: PROBLEME METODOLOGICE

Învățămîntul actual se caracterizează prin efortul general de sincronizare cu ritmul dezvoltării civilizației umane. În învățămîntul mondial se discută metode și procedee pentru a introduce arta în universul intim al școlarului, pentru a-l învăța să citească o carte și să compună el însuși pe o temă propusă.

În acest context compunerea este un mijloc eficient de perfecționare a exprimării, de lărgire a orizontului cultural și de receptare creatoare a literaturii.

Scopul principal al compunerii este dezvoltarea deprinderilor de exprimare, rolul învățătorului fiind acela de a le ajuta elevilor să scrie natural, corect, expresiv, făcînd totodată dovada unor aptitudini creative.

Reușita unei compunerii necesită o temeinică documentare prealabilă urmată de sistematizarea cunoștințelor dobîndite și integrarea lor într-un context nou, care implică fantasia creatoare a fiecărui elev.

Pentru eficiența unei compunerii elevul trebuie să parcurgă mai multe etape care justifică ordonarea logică a ideilor:

- *documentarea* (adunarea materialului pe o temă dată);
- *selectarea elementelor și ideilor esențiale*;

— *ordonarea materialului adunat într-o succesiune coerentă*.

Încercăm în cele ce urmează să realizăm o clasificare a compunerilor școlare, avînd în vedere gradul participării elevilor și sursa de documentare.

După gradul de participare a elevilor, compunerile pot fi:

— *individuală* (*planul se discută în colectiv sau individual, iar redactarea se realizează individual*);

— *colectivă* (*planul și redactarea se realizează cu ajutorul întregii clase*).

După sursa de documentare, compunerile se pot clasifica astfel:

a) *după operele literare*:

— *redactarea planului simplu de idei*;

— *redactarea planului dezvoltat de idei*;

— *realizarea povestirii după planul simplu de idei*;

— *întocmirea rezumatului*;

— *dezvoltarea unei idei din plan*;

— *dezvoltarea unui citat literar*;

— *realizarea comentariului literar al unei opere literare*:

— *comentarea unor zicători, ghicitori, proverbe*;

— *transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă și invers*;

— *caracterizarea unui personaj literar*;

— *recenzia unei opere literare*;

— *referatul asupra unei opere literare*;

— *paralele între personaje literare, curente literare, teme, atitudini etc.* (exemplu: *Problema țăranului în literatură*);

— *compunerii de sinteză etc.*

b) *compunerii cu destinație oficială*:

— *cererea*;

- procesul-verbal;
- referatul;
- articolul;
- area de seamă;
- scrisoarea, biletul, telegrama, carta poștală simplă, carta poștală ilustrată.

c) compunerি gramaticale:

- alcătuirea unei compunerি gramaticale despre viața de școlar în care să fie folosite substantive comune și proprii. Analiza substantivelor întrebuițate;
- alcătuirea unei compunerি gramaticale în care cuvintele a trece (*a se trece*) și a duce (*a se duce*) să aibă multiple sensuri;
- întocmirea unei compunerি gramaticale în care să fie folosite pronume personale, forme accentuate și forme neaccentuate. Identificarea și analiza formelor pronumelor personale întrebuițate;
- întrebuițarea într-o compunere grammaticală a zece interjecții;
- folosirea omonimelor pentru cuvintele *ochi, poartă* etc. în scurte compunerি gramaticale etc.

d) compunerি libere:

- prezentarea unui spectacol de teatru, operă, film;
- descrierea unei vizite;
- prietenul meu (o carte, o persoană, un cîine, un personaj de carte, o emisiune televizată etc.);
- o întîmplare;
- compunerি după ilustrații, tablouri, reproduceri de artă;
- descrierea unui colț din natură;
- descrierea unui fenomen al naturii (o zi fierbinte de vară, o furtună, un anotimp etc.).

Indiferent de tipul compunerilor, acestea se structurează pe trei părți: introducerea, cuprinsul, încheierea.

Introducerea conține scurte informații sau aprecieri asupra subiectului abordat, indică, de obicei, personajele, timpul și locul unde acționează acestea. Introducerea trebuie nu numai să stîrnească și curiozitatea elevilor, dar și să pregătească desfășurarea întîmplărilor care urmează.

Cuprinsul (tratarea temei) reprezintă elementul cel mai important al unei compunerি. Este partea care ocupă cel mai mare spațiu din compunere. Aici se face relatarea logică a faptelor, dacă e vorba de narăjune, sint prezentate aspecte din natură, dacă e vorba de descriere. Faptele trebuie narate în mod logic, gradat, într-o ordine care se stabilește în aşa fel, încît desfășurarea întîmplărilor să suscite interesul. Un rol esențial îl ocupă amănuntele semnificative care contribuie la caracterizarea personajelor. Întîmplăriile și personajele dintr-o compunere nu trebuie confundate cu întîmplăriile și persoanele din realitate, deoarece autorul (deci și elevul) le adaogă elemente noi, rezultate ale imaginăției. Compunerea nu este, aşadar, o simplă înșiruire de fapte, ci exprimă și sentimentele autorului față de cele povestite.

Încheierea este, de obicei, foarte scurtă și conține impresiile personale în legătură cu cele expuse în compunere.

În ansamblu, compunerea trebuie să fie un tot armonios, prin respectarea unui dozaj al părților, ținând cont de faptul că prima și ultima parte (Introducerea și Încheierea) ocupă un spațiu mai restrîns.

Elaborarea unei compunerи presupune o pregătire minuțioasă a elevilor, de aceea e bine ca tema să fie anunțată din timp pentru ca aceștia să-și poată aduna și ordona materialul necesar.

La întocmirea unei compuneri, de orice fel, elevii urmează să țină cont și de următoarele cerințe:

1. Așezarea în pagină:

- *titlul trebuie scris nu foarte sus, la mijlocul paginii;*
- *în partea din dreapta, sus, se scrie data efectuării compunerii;*
- *se lasă o margine de 2-3 cm. În partea stângă a pagini;*
- *fiecare idee se dezvoltă într-un alineat ce conține mai multe propoziții și care se scrie puțin mai în interior față de marginea lăsată în stânga pagini;*
- *dacă lucrarea nu ocupă întreaga pagină, textul trebuie așezat la mijlocul pagini;*

2. Scrierea:

- *scrisul trebuie să fie citit, iar literele — corecte;*
- *să nu se folosească prescurtări de cuvinte în afară de abrevierile menționate în îndreptare;*
- *să nu se facă ștersături și pete;*
- *linia de despărțire a cuvintelor în silabe se scrie numai la sfîrșitul rîndului.*

3. Exprimarea:

- *vocabularul unei compuneri trebuie ales în funcție de conținutul acesta și de ceea ce se exprimă;*
- *se cere ca exprimarea să fie clară, corectă, îngrijită, stilul — cursiv, precis, distins.*

Corectarea compunerilor.

Evaluarea rezultatelor.

O bună evaluare a lucrărilor elevilor presupune în primul rînd, respectarea temei: raportul între conținut și titlu, respectarea planului, dacă subiectul a fost tratat în întregime, conținutul științific al informațiilor, argumentarea afirmațiilor prin referințe și citate,

înlănțuirea justă a ideilor, accentuarea ideilor principale.

Se are în vedere ortografia și calitatea stilului.

Lecțiile de compunere au o mare valoare educativă, deoarece ele contribuie la dezvoltarea spiritului de observație, a gîndirii, a sensibilității, imaginației. Acest tip de lecții dezvoltă capacitatea de exprimare orală și scrisă a elevilor, conducînd la formarea complexă a personalității umane, mai ales că în contextul vieții actuale copiilor li se cere să acționeze spontan, independent, critic, creator.

Reflexe ale eternității

Geniul cel adevărat prețindenea întipărește al său caracter în stilul autorului, și cînd alcăturile unui scriitor nu au un caracter hotărît sau o manieră, putem să fim foarte bine încredințați că acel om este un autor de mijloc, carele totdeauna îmînează și fură.

Ion ELIADE-RĂDULESCU

**Prof. Gruiț
UNGUREAN**

**Sc.gen. nr. 4,
Vatra Dornei**

LIVIU REBREANU: "PĂDUREA SPÎNZURAȚILOR"

Al doilea mare roman al lui Liviu Rebreamu apare în anul 1922 și are drept fundal primul război mondial.

Punctul de plecare al Pădurii spînzuraților este o întâmplare tragică din familia scriitorului. Un frate al său, pe nume Emil, ofițer în armata austro-ungară, a fost spînzurat în anul 1917, ca dezertor.

Romanul realist, cu un pronunțat caracter psihologic, prezintă pe locotenentul Apostol Bologa, pionul principal, astăzi pe cîmpul de luptă, cît și în domeniul retoricii. Drumul său, devenirea sa pot fi imaginată sub forma unei spirale plasată pe o orbită puțin favorabilă, datorită intervenției istoriei. Pe această spirală, luminile și umbrele ar trebui să se succedă alternativ, cu exactitate, dar viața eroului principal este mult mai complexă. Astfel vom găsi zone crepusculare, zone brăzdate de un întuneric greu, plumburiu — pași învăluitori de o lumină lină sau alții, puțini la număr, pătrunși de o lumină intensă, orbitoare, compatibili cu clipele de fericire maximă, de iubire supremă.

Viața lui Bologa este o părticică din această spirală care vine din adîncurile istoriei și se pierde în

infinit, dîndu-ne posibilitatea să considerăm Pădurea spînzuraților un roman deschis, al cărui început este învăluit în cenușul unui cer de toamnă iar sfîrșitul este talonat de luceafărul ce vestește "răsăritul".

Pentru a înțelege meandrele sufletești ale eroului lui Rebreamu, trebuie să amintim faptul că el este descendental unei familii înstărite de români din Ardeal, cu tradiție în luptă de emancipare politică.

Strămoșul Grigore a fost fruntaș în răscoala lui Horia și tras pe roată, la Alba-Iulia. Tatăl său, Iosif, după ce a obținut diplomă de avocat, s-a aruncat cu toată patima în politică, ajungind cel mai tînăr condamnat în procesul Memorandumului. Apostol s-a născut în zilele cînd tatăl său aștepta, la Cluj, condamnarea. În primii ani din viață, mama sa i-a sădit în suflet dragostea față de Dumnezeu. Atât de mare era credința lui Apostol, încît, într-o duminică, pe cînd spunea Tatăl nostru la biserică, în cadrul liturghiei, i-a apărut chipul lui Dumnezeu "ca o lumină de aur, orbitoare, înfricoșătoare și în același timp mîngîietoare ca o sărutare de mamă..."

"Sufletul îi era atît de plin de fericire, că ar fi fost bucuros să moară atunci acolo, privind minunea dumnezeiască... Ochii albaștri erau ca două izvoare de lumină".

Pînă în acest moment, se conturează un chip predestinat să urmeze celor sfinte.

O schimbare profundă a stîrnit în viața lui Apostol, sosirea tatălui său. Era agitat; spaimă și emoția făceau bătăile inimii mai repezi, aștepta parcă "o minune îngrozitoare..."

Chipul tatălui său, în haină neagră, cu capul gol și o barbă mare castanie, crescută "în temniță" îi

rămîne pentru totdeauna întipărit în inimă ca un străin venit anume să-l terorizeze. Această idee se alimenta și din faptul că părintele său nu era adeptul lui Dumnezeu, fiind aproape ateu.

La sfîrșitul clasei a IV-a, tatăl său i-a strîns mîna bărbătește și i-a împărtășit cîteva precepte de viață: "suflul tău să fie totdeauna la fel cu gîndul, gîndul cu vorba și vorba cu fapta, căci numai astfel vei obține un echilibru statornic între lumea ta și lumea din afară! Ca bărbat, să-ți faci datoria și să nu uiți niciodată că ești român!"

Aceste cuvinte au refăcut iubirea dintre fiu și tată, dar pentru puțin timp, fiindcă peste cîteva luni, existența lui Iosif Bologa va fi curmată în mod fulgerător.

De la școală pînă la Parva, Apostol a plîns în neștiere. A stat cîteva zile acasă; ședea ceasuri întregi în fața fotografiei tatălui său ros de remușcări, copleșit de întrebări și gînduri.

În momentul în care, mama sa a încercat să-l consoleze, folosind sintagma; "așa a vrut Dumnezeu...", întrebarea lui Apostol a survenit scurt și energetic: "De ce?"

În clipa aceea, în străfundul sufletului său a răsunat o voce care spunea: "am pierdut pe Dumnezeu". Avea impresia că se prăbușește într-o prăpastie fără fund și nu se poate opri, nu se poate agăța de nimic.

Anii au trecut și Apostol a devenit un tînăr zvelt, cu o frunte albă, cu părul castaniu lung și dat pe spate, avînd ceva din înfățișarea tinerilor de la începutul secolului trecut "gata să moară pentru un dor".

Avea un suflet romantic ce clocotea de o poftă de viață năprasnică, o minte zbuciumată de

întrebări tainice ce se izbeau de mărginirea cunoașterii omenești. Era visător, încăpășnat, orgolios. A urmat filozofia la Budapesta, a învățat ungurește și nemțește în cîteva luni, atrăgînd simpatia profesorului său care era "bâtrîn, sărac și nobil".

Îndemnat de mama sa, se va logodi cu Marta, fiica avocatului Domșa. Aceasta era făcută numai pentru dragoste și avea predilecție pentru "haina militară".

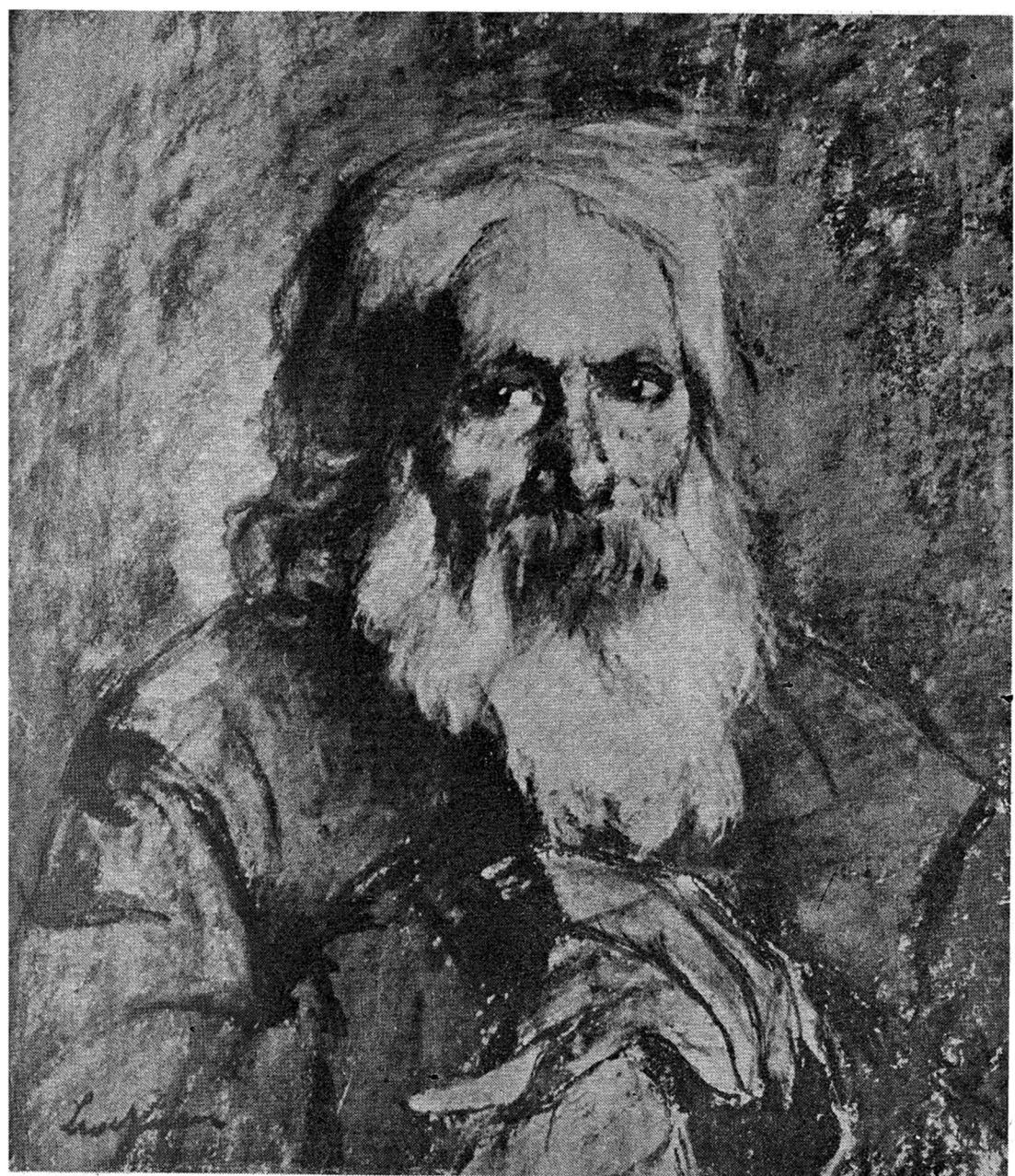
Pentru a cîștiga dragostea Martei, Apostol care pînă în momentul acela ignora războiul "ca pe ceva anomal", s-a hotărît să plece și el la datorie. Acest lucru provoacă replica plină de indignare a mamei sale.

"— Cum, tu? Speranța noastră? Să te bați tu pentru ungurii care ne bat pe noi? Dar cînd ai o patrie ca a noastră nu ești de loc obligat să te îmbulzești la datorie, ba chiar dimpotrivă!"

Fire năvalnică și voluntară, se înrolează în război. În timp de doi ani a fost rănit de două ori, decorat de cîteva ori pentru fapte deosebite, devenind unul dintre cei mai apreciați ofițeri din armata maghiară.

Făcînd parte din Curtea Marjială, a contribuit la condamnarea la moarte prin spînzurare a sublocotenentului ceh, Svoboda, care a încercat să treacă la dușman "înarmat cu planuri și hărți". S-a ocupat în mod deosebit de această execuție, tot în numele datoriei, dar ochii condamnatului îl vor urmări pînă la mormînt.

Total a decurs în numele datoriei, dar în momentul în care este transferat pe frontul românesc, între cele două precepte evocate de tatăl său: "să-ți faci datoria" și "să nu uiți niciodată că ești român" nu mai poate fi compatibilitate.

Ştefan LUCHIAN.Căp de bătrîn

Gîndul de a trece la români îl urmărește cu o intensitate din ce în ce mai mare. Pentru a-și mai lumina clipele de amar, se căsătorește cu Ilona, fiica groparului Vidor, un alt semn că destinul omului este implacabil. Ideile sale le împărtășește prietenului din tinerețe, locotenentului Varga și căpitanului Klapka.

Între timp, sînt arestați foarte mulți români din cauză că s-au apropiat prea mult de linia frontului, și urmau să fie condamnați la spînzurătoare de către generalul Karg.

Apostol Bologa este numit să facă parte din nou, din Curtea Marzială.

Tensiunea susținută este prea mare și decide să dezerteze. Este prins de către fostul său prieten, Varga, și predat comandamentului militar. În mintea sa, ideile se învălmășesc, luminile și umbrele se succed cu rapiditate, oboseala fizică devine supărătoare. Ar dori ca totul să se termine cît mai repede. Viața i se perindă prin fața ochilor și chiar filozofează în acele clipe de amar. "O secundă e mai puternică decât viața unui om... Viața e un povîrniș cu un capăt în cer și cu celălalt în neant. Omul trebuie să facă imense sforțări să stea în picioare, iar cînd a început prăvălirea, nimeni nu-i mai poate reda echilibrul".

"Mintea lui care își dă seama de toate acestea, mîine nu va mai naște nici un gînd, ci va fi o grămadă de creieri morți; năpădiți de singe închegat".

Din cînd în cînd, mai speră într-o minune, credea că va fi grațiat, dar zădarnic.

În fața preotului, pieptul i se umflă sub puterea loviturilor inimii rănite, în care singele se zvîrcolea ca "într-o temniță de plumb", iar mintea

sa era plină de fraza "Niciodată să nu uiți că ești român!"

În drum spre spînzurătoare, nu-și simțea de loc picioarele, se mira cum poate merge fără picioare și i se părea că plutește ca în vis.

Văzu apoi pămîntul deschis ca o rană. Pe o cruce de lemn scria cu litere strîmbă: "Apostol Bologa"... Numele i se părea străin și se întreba supărărat "oare cine să fie Apostol Bologa?"

Reflexe ale eternității

Cuvîntul nu mai arată. Cuvîntul trăncănește. Cuvîntul e literar. Cuvîntul e o fugă. Cuvîntul împiedică tăcerea să vorbească. Cuvîntul asurzește. În loc să fie acțiune, te consolează și elcum poate pentru faptul că nu acționezi. Cuvîntul tocește gîndirea. O determină. Tăcerea e de aur. Garanția cuvîntului îtrebuie să fie tăcerea.

Eugen IONESCU

LA ANCHETA "L.R." RĂSPUNDE NICOLAE ESINENCU

1. De ce scrieți?

2. Înainte sau după ce critica și cititorul au zis ce au avut a zice despre creația Dvs., ce credeți Dvs. înșivă despre cele realizate?

3. Sîntem în plin proces de integrare în cultura întregii români. Cum vedeți literatura noastră în contextul literar românesc? Dar creația Dvs.?

4. Ce aveți a le dori profesorilor de limba și literatura română din școlile de toate gradele?

1. Ca să nu sap.

2. Ce am mai spus: după ce poemul meu **Cu mortul în spate** a apărut în "Literatura și arta", "Glasul națiunii", "Moldova suverană", în "Basarabia", în "Vremea" lui Adrian Păunescu, a fost montat și la teatrul din Turnu-Severin, și la radioul nostru... mă pot considera deja printre cele zece personalități ale anului și am tot dreptul să fiu înaintat sau să mă înaintez la Premiul Nobel.

3. Poveste veche. Căciula nu încape pe cap și capul — în căciulă.

4. Să devină scriitori. Adică să atingă un nivel care le-ar ajuta cel puțin să înțeleagă ce scriem noi.

Dr. Ion
CIOCANU
Chișinău

AFIRMAREA VALENTELOR ETICE ȘI ESTETICE

În programele pentru școala medie de cultură generală Nicolae Esinencu este prezentat drept prozator. și nu fără un temei serios. Am argumentat prin cîteva referințe concrete la nuvela *Copacul care ne unește*, în fond o elegie prilejuită de dispariția timpurie a unui frate al naratorului (pentru cine cunoaște măcar în linii generale viața autentică a autorului putem specifica: al scriitorului însuși).

Moare un om, unul tînăr și — se vede — bun la inimă, băiat de ispravă, de vreme ce toată lumea îl căinează și-l pomenește de bine.

Scriitorul își închipuie (sau reproduce?) un obicei demn de toată susținerea: o fetiță poartă fotografia tînărului dispărut, de la casă la casă, oamenii îl privesc pe cel decedat și reacționează conform psihologiei și mentalității fiecăruia în parte. "—*Să nu-l uitați, zice fetița și trece cu fotografia fratelui mai departe.*

— *N-o să-l uităm, drăguțo, strigă, bocește vădana lui Șangă, strîngîndu-și copiii la piept, nici eu n-o să-l uit, nici copiii mei, cît vom trăi... Să-i fie țărîna ușoară!...*"

În alt fel reacționează țăranul Bachiu, acela căruia nu demult îi murise un fecior, iar acum îi era pe pat de moarte soția: "*Bachiu lasă lucrul, se apropie de poartă, își*

scoate pălăria, sărută fotografia fratelui, își pune pălăria și se-nțoarce la muncă. Înainte de-a ridica sapa, își șterge ochii. Prăšește".

Procedeul repetindu-se, Nicolae Esinencu reușește să prezinte pe viu, concret și cu multă îndemînare o seamă de reacții firești ale oamenilor, una mai pitorească decît alta, față de trecerea din viață a unui consătean. În felul acesta el "prinde" sub pana sa harnică, inspirată și iscoditoare tot atîtea portrete fizice și psihologice ale oamenilor satului contemporan. Un prim exemplu îl constituie Sirboaicele (Sirboaica-bunică, Sirboaica-femeia lui Sirbu și Sirboaica-noră). "—*Of, mamă, ti-am spus, o repede ușor Sirboaica, femeia lui Sirbu. Al lui... și vorbește mai încet, că se apropie.*

— *De-acum el n-o să se mai apropie... — se aşează mai bine Sirboaica-bunica...*

— *El n-o să se mai apropie, dar fotografia lui se apropie și asta-i ca și cum el s-ar apropia".* Din chiar aceste trei replici fugare cititorul poate simți (nu numai înțelege și vedea) trei modalități diferite de a reacționa la faptul narrat de scriitor. (Similară este situația în cazul nutorilor lui Depeșu.)

Nu înmulțim exemplele concrete, ci încercăm o generalizare succintă a modalității literare preconizate de Nicolae Esinencu și o fixare laconică a efectului etic (înainte de toate) al acesteia. Atâtă vreme au trăit în sat cinci frați și două surori, apoi au plecat cu toții în oraș, și numai unul — Vologhiță — venea des pe la părinții bătrâni ("—*Apoi el venea des prin sat. Una, două și amuș îl vedea alergînd la mama. Ba c-o mașină de lemne, ba c-o mașină de cărbune...*") . Satul îl știa. Dar abia acum, la înmormîntarea unuia dintre ei, îi află cu adevărat pe toți și, mai ales, pe cel dispărut.

Mai mult, răzlețiți în diferite locuri de muncă, frații și surorile se

împăcau între ei, nu purtau unul altuia ură sau alte sentimente demolatoare, dar abia acum, la înmormântarea unuia dintre ei, se vede cu toată claritatea frăția lor adevărată, neîndoelnică.

Dragostea fiecărui fecior și a fiecărei fiice în parte pentru mama și în genere pentru părinți este sinceră și permanentă, dar abia acum, la înmormântarea unuia dintre ei, această dragoste se prezintă în toate dimensiunile ei sufletești.

Dispariția omului, moartea, înmormântarea acestuia constituie, dincolo de jale și durere, un prilej de apropiere sufletească a familiei, a satului (și a neamului, am adăuga, chiar dacă acest nivel al cimentării relațiilor umane nu este abordat direct și nemijlocit de către scriitor).

Copacul din cimitir ("Intru pe poarta țintirimului și pe loc inima mi se strînge. În țintirimul în care n-am fost de cînd eram copil, arunc o privire și primul lucru pe care îl descopăr e pomul care stă de veghe la mormintele rudelor noastre... Să fie oare, mă gîndesc, copacul care ne unește, nu ne lasă să ne pierdem detot în timp?!") își dezvăluie curînd valorile sale simbolice, dovedindu-se un alt procedeu de sugerare a unității familiei (și nu numai a acestei celule a societății). " — Nimeni nu știe cîți ani are copacul acesta, dar lîngă el tot îngropăm de zeci de ani neamul nostru... Oriunde și-ar găsi ai noștri moartea, sănătatea și îngropați lîngă tulipina lui" — în aceste vorbe ale verișorului Vladimir se conține întreaga semnificație etică a copacului, în jurul căruia se adună neamul. Da, neamul, nu doar cîteva rude (neamuri) de azi. "Bunelul, știi, avea un frate, Ștefan, explică același verișor. Știi unde a murit? Tocmai la Podul Mare, l-au căsăpat turcii în car. Două săptămîni, se zice, a umblat străbunelul pînă a găsit prin păduri carul rătăcit cu fiul lui căsăpit, dar l-a găsit și tot aici l-a îngropat...".

Valențele etice (repetăm: înainte de toate) ale simbolului copacului se vădesc și sub aspectul trezirii sentimentului de rudenie adîncă și sacră a fraților: "Mă uit la pomul care ne unește și mă gîndesc la fratele meu Alexandru, fratele de alături. Cînd l-am văzut eu pentru prima oară? Trăim într-un oraș, umblăm pe aceleași străzi, dar cînd l-am văzut ultima oară? Dar pe fratele Andrei? Cînd l-am văzut în oraș pentru ultima oară? Striga ieri la mine că nu știe unde trăiește Alex... dar el cînd a fost ultima dată la mine? Ieri, cînd mi-a adus vestea? Dar mai înainte?"

Prin mijlocirea valorii simbolice a copacului, mai exact — pornind de la gîndurile naratorului prilejuite de vederea acestuia, scriitorul prezintă și examenul de conștiință pe care și-l face, după cum ne-am convins, unul dintre frați.

Și tot prin mijlocirea acestui simbol dezvăluie Nicolae Esinencu bogăția etică a fratelui dispărut, de vreme ce anume el s-a străduit mereu să-și adune frații și surorile și să-l aducă la părinți. "Mai bine de zece ani, ba se poate spune, chiar de cînd am plecat cu toții din satul istă, el s-a tot ținut, a insistat de sute și mii de ori să ne adune pe toți o dată grămadă aici, la părinți, acasă. N-a fost chip. Ba unul a lipsit, ba altul...".

La încheierea lecturii te simți copleșit de tristețea înstrăinării haine care ni se întîmplă, de jalea pentru uitarea noastră de rude, de sat (și de neam, am mai adăuga o dată în continuarea semnificației etice a copacului care adesea prea însriu ne ... unește).

Tot aici se cuvine pusă în lumină valoarea propriu-zisă estetică a simbolului pe care se intemeiază nuvela. Copacul care ne unește este o operă profund unitară anume grație simbolului pus la baza ei, totodată o operă cu multiple sugestii, după cum sperăm să se fi înțeles deja.

Nu intrăm în amănunte și detaliu referitoare la alte calități ale prozei esinenciene (arta monologului și a dialogului, oralitatea crengiană a discursului autoricesc, măiestria evocării tradițiilor și obiceiurilor etc.), ci ne limităm în chip conștient la astăzi, pentru a lăsa loc prezentării succinte a altor căi — mijloace, procedee — de afirmare a valențelor etice și estetice ale operelor esinenciene, de data aceasta a uneia poetice. E vorba de poemul *Cu mortul în spate* (1993), pe care-l considerăm un poem — bănu: poemul! — conștiinței noastre de neam și de Patrie.

Personajul liric al acestui vibrant discurs poetic merge cu feciorul său la Prut ("la poalele apelor") să-i spună fără încunjur și fără teamă în care am fost ținuți timp de peste patru decenii: "Acolo, peste ape, / E două jumătate / A Patriei tale".

Dar adevărul acesta, astăzi recunoscut unanim, nu trebuie doar "spus", "rostit", "constatat". Poetul știe prea bine că are obligația de a-l face simțit, trăit sincer și profund, pînă la durere. Aici intervine acea putere de plasticizare a gîndului și în genere a discursului autoricesc, de care Nicolae Esinencu a dat doavă întotdeauna. Într-adevăr, ce înseamnă o jumătate de Patrie? Autorul îi spune (feciorului): "Cînd e însetată / Cealaltă jumătate / De Pămînt al Patriei tale, / Jumătatea astlaltă gême și se zbate. / Cînd e înfometată, / Cînd e înfometată astlaltă jumătate, / Gême și se zbate / Cealaltă jumătate / De pămînt / Al Patriei tale".

Categoric și tăios, verbul esinencian se intemeiază pe o energie lirică a cărei desfășurare atinge nivele de patetism zguduitor cînd poetul afirmă cu mijloacele simple, aflate — s-ar părea — la îndemîna oricui, că părțile răzlețite ("de antihristul!") ale unuia și aceluiași organism "pot respira / Doar împreună, / și numai împreună!", dar și de bocet sfîșietor

cînd plînge și strigă "peste munți și peste ape" adevărul sufletesc al purtătorului conștiinței de neam și de Patrie: "O, inima mea despicată în două. / Un braț e în partea cealaltă / A Patriei mele, / Alt braț e în astlaltă jumătate / A Patriei mele. / Un picior e în partea astlaltă / A Patriei mele, / Alt picior e în partea cealaltă / A Patriei mele. / Un ochi e în partea astlaltă, / Alt ochi e în partea cealaltă".

Oscilarea între patetism și bocet se dovedește curînd o permanentă a discursului autoricesc. Sentimentele și ideile sunt împărtășite oarecum teatral, și faptul ar irita mult dacă n-ar exista de la bun început o puternică impresie de sinceritate poetică, impresie devenită curînd constantă, ba chiar mereu mai captivantă. De la o strofă la alta, de fapt de la o izbucnire a durerii la alta, Nicolae Esinencu reușește să creeze o atmosferă poetică integratoare, altfel zis — un context în care toate afirmațiile, inclusiv acelea care încă din afară contextului ar părea simple, simpliste, ieftine etc., se umplu de rost și de pondere. Pe neobservate, deci firește și pe deplin acceptabil, își face apariția versul cu formă și conținut de aforism ("Dacă n-o să ne unim, / Toți de dor o să murim"), apoi tendința autorului de a repeta afirmația, de a o promova cu o sete de nepotolit ("Tata sîngerează. / Mama — sîngerează. / Eu — sîngerez. / Copiii mei — sîngerează. / Copiii tăi — sîngerează. / Sîngerăm"), interogația disperată (către Dumnezeu, dar și către consînjeni), exclamația menită să trezească din letargie chiar cele mai leneșe spirite, demult văduvite de conștiința de neam și de Patrie.

Pomenit în chiar cea de-a patra strofă, "antihristul" se dovedește prezent pe tot parcursul poemului. La prima sa apariție el este lesne identificabil cu rusul care în 1812 și-a "însușit" printr-o simplă și odioasă

trăsătură de condei o jumătate de Moldovă istorică. Pe parcurs (în capitolul al șaptelea, de exemplu) el, antihristul, se desface în mai multe părți, aidoma personajelor folclorice cu nenumărate capete veninoase. Ei, antihriștii, aceiași temători să nu înțelegem tranzacția turco-rusă de la 1812, "ne răstignesc pe cruci, / Să nu ne uităm peste ape. / Ne răstignesc pe cruci — / Să nu ne uităm peste munți. / Ne răstignesc pe cruci — / Să nu ne uităm la cer". Reluarea ideii, cumularea de amănunte și detaliu adâncesc trăirea autoricească a adevărului comunicat: "Cuie în palme. / Cuie în tălpi. / Cuie în frunte" sau — în nemijlocită continuare: "Al altăieri al lui cutare a fost răstignit. / Ieri al lui cutare a fost răstignit, / Azi prietenul meu a fost răstignit...".

De aici, de la moartea prietenului, se însripă subiectul epic al poemului sau — mai exact — se afirmă acea axă spirituală, în jurul căreia se "învîrte" conținutul propriu-zis al comunicării poetice. Anume ipostaza călătorului — "peste aceste dealuri și văi" — cu mortul în spate este aceea care face palpabil personajul liric, îl recomandă ca figură centrală și esențială a poemului. Situația însăși în care s-a pomenit — "cu mortul în spate" — îl obligă să pășească, să vorbească, să strige, să cînte și să plîngă și pentru sine, și pentru prietenul căzut.

Odată găsită situația-cheie, toate celealte probleme de compoziție se rezolvă ca și cum de la sine, în consens cu condiția personajului chemat să-și răzbune prietenul. În discursul său energetic și compact personajul liric al poemului numai face impresia că ar fi prea liber cînd întrebă și cere răspuns, strigă și pune la stîlpul infamiei, îndeamnă și sugerează. El, patriotul, purtătorul ideii și conștiinței de neam și de Patrie, și antihriștii corupători ai acestei conștiințe se afirmă drept forțe spirituale opuse, elemente principale — de fapt, unice — ale conflictului; din contrapunerea lor rezultă adevărul poemului.

Poate mai bine ar fi să spunem: ar trebui să rezulte. În felul în care se desfășoară discursul autoricesc adevărul este doar dezvăluit de personajul liric, doar rostit cu patima omului conștient de dreptatea sa. Aici stă ascuns un minus al concepției inițiale a poemului, cel puțin sub aspectul formei acestuia. S-ar putea pedala ușor pe această latură, chiar e de-a mirării că pînă acum n-a făcut-o nimeni. N-o facem noi, deoarece personajul liric poate într-adevăr să-și ia libertatea de a spune totul, de a-i întreba pe toți, de a îndemna întreaga colectivitate la gînduri, idei, atitudini și chiar acțiuni pe care le găsește juste și nobile. Poemul are compoziție "deschisă", în cadrul căreia personajul liric se manifestă nestingherit ca purtător al conștiinței de neam și de Patrie, concomitent — ca luptător aprig împotriva oricărora tendințe de omorîre a acestei conștiințe oricînd și în orice parte a globului. Oricînd și oriunde, însă înainte de toate acum și aici. Dezghiocînd sensurile "antihriștilor" și ale altor simboluri și metafore, să nu uităm pentru nici o clipă că personajul liric pledează permanent pentru cauza națională și ni se adreseză nu o dată nouă tuturor și feicăruia în parte: "O, voi, bărbați ai acestui pămînt... / O, femei ale acestui pămînt...", "Ia un creion și o hîrtie, fiule, / și scrie...", "O, rătăciținenorociți / Pe alte meleaguri, / Luăți-vă de mînă / și ca orbii, / Pipăiți drumul / Spre casă!"

Două adresări se cer evidențiate în mod deosebit. Prima cuprinde și o descifrare profundă a simbolului antihristului, de vreme ce dușmanul conștiinței de neam și de Patrie nu trăiește undeva departe de fiecare dintre noi, ci de multe ori chiar în preajma noastră: "Desfă-ți pragul — / Ai să găsești un antihrist. / Desfă-ți talpa papucului — / Ai să găsești un antihrist. / Desfă-ți limba din gură — / Ai să găsești un antihrist". Drept urmare evidențiem prima adresare ce ne privește direct: - "Scoateți-l (pe antihrist. — I.C.) din pat. / Scoateți-l

din pernă. / Scoateți-l din guler. / Scoateți-l din tancuri. / Scoateți-l din tunuri.

Dar chiar "scoși" antihriștii de peste tot, cărarea spre cealaltă parte a Patriei nu se vede ușor. Și poetul se simte obligat să ne îndemne: "Nu dormiți. / Cintăți. / Ridicați crucea! / Ridicați drapelul nostru! Ridicați speranțele noastre! / Ridicați dorurile noastre! / Nu se poate să nu fie / Cărare peste ape. / Căutați-o. / S-o căutăm".

Ansamblul constatărilor, tînguirilor, bocetelor, interogațiilor, exclamațiilor și îndemnurilor personajului liric se lasă pînă la urmă înțeles ca o pledoarie a autorului pentru acea conștiință de neam și de Patrie, fără de care omul degradează substanțial sau, vorba lui Cinghis Aitmatov, devine mancuit.

Poemul *Cu mortul în spate* se remarcă, înainte de toate, prin vigoarea spiritului său patriotic, antimancurist. Cu condiția, evident, că fiecare cititor va intra în dialogul pe care ni-l propune personajul liric și-și va asuma partea de răspundere pentru ceea ce a gîndit, a simțit și a făcut sau n-a gîndit, n-a simțit și n-a făcut în privința înțelegерii juste și profunde a sîngerării unui neam și a unei Patrii care sănsem chiar noi înșine, de vreme ce și pe noi "antihristul ne-a tăiat / În două". E opera cea mai națională și mai angajată a lui Nicolae Esinencu, adevărată culme a scrisului său poetic.

Antologia L.R.

Radu GYR

LIMITE

*De-aș crede orizontului nemernic!
Nu știu unde rămîn și unde plec,
în mine stau, sau în ceilalți mă-nec,
în pîcă universului lor sferic.*

*Bat la hotaru-albastru. Sună sec.
Bat la hotarul negru să-l desferic
și lacătul străluce-n întuneric,
dar nu mă lasă dincolo să trec.*

*Sînt limitele mele certitudini,
ori marginile altora-adevăr?
Cutreier fel și fel de latitudini,*

*cu ceața frate, cu genunea vâr,
să fiu în ripi? Să fiu la altitudini?
Mă îndoiesc. Nu pot să mă dezbar.*

22.VII.1968

Noemi
BOMHER

Univ. "Al.I.Cuza"
Iași

PARAGRAME (CARMINA FIGURATA)

Inițial sincretic, genul liric îmbina rostirea cuvintelor și acompaniamentul muzical (uneori însoțit de mișcare, în dans), pentru ca, mai tîrziu, să se individualizeze și prin intermediul scrisului. Pentru anticii greco-latini arta literaturii, la fel ca toate artele umane, este o imitație a naturii (sau a ideilor pure) (v. Aristotel, *Poetica*, 1447 a)(1). Dacă însă Aristotel este atent la imitația cu ajutorul cuvintelor, organizate ritmic sau melodic, grecii pornind de la literatura orală, fixată tîrziu în scris (ei erau atenți la *grai*), românii sunt prețuitori entuziaști ai literaturii sub forma ei de literă, cizelind *epistulae* și pledind pentru textul scris, descoperind în taina grafiei elemente de *încîntare*, de *instruire*. Horațius preia ideea de *imitare*, de *plâsmuire*, ca să placă spunând adevărul, dar orientează cîntul inspirat, străbătut de vigoare și de duh (*acer spiritus ac vis*), către ideea de oglindă, către influența vizuală, comparînd poezia cu pictura (*ut pictura poesis*) (2).

În 1766, Lessing, în *Laocoön*, desparte poezia de pictură, socotind că pictura e nevoie să se raporteze la elemente vizuale, pe cînd poezia întrebunțează mijloace diferite, sunete articulate, în timp și nu în spațiu.

În timp, creațiile genului liric tentează una dintre limitele extreme

ale genului: fie limita muzicală, sonoră (modelele consacrate în antichitate — strofa saphică, alcaică, hexametrul dactilic etc. — completate apoi de sonet, terțină, rondel, stanjă, madrigal, triolet, glosă, reprezintă o unitate în varietate, căci sunt o transformare a limbajului în perspectivă tectonică, în funcție de ritmul ce organizează cuvintele muzical: mai tîrziu, în poezia simbolistă, sugestia ce prevalează este tot cea muzicală), fie limita picturală, legată de imagine (explicită, desemnată sau implicită, indusă). (În Evul Mediu, textul devine pretext al imaginii picturale în textele miniate; poezia parnasianistă se organizează formal și la nivelul semnificației, orientîndu-se spre sculptură sau arhitectură.)

Ne interesează aici cea de-a doua tentativă, cu toate că poezia modernă caută intenționalitatea neprefăcută, indiferent de forma exterioară și apare mult mai clar dezvoltată libertatea în dependență, realizată de ritm, ca descărcare a unei tensiuni, cu o anumită periodicitate. Totuși, preocupările referitoare la imaginea poeziei sunt vechi și multiple, referindu-se la toate nivelele: de la cel al imaginii literelor, pînă la pictogramele lui Apollinaire și texte manieriste, pentru a ajunge la imaginea interioară, "mistică", propusă de Cummings.

Nu toate studiile sunt sistematice, dar, de exemplu, în *Tratatul de tipografie* al lui Geophray Tory (1529) se face o legătură între forma luată de buze în rostire și desenul literei sau, într-un text din 1558, J.R. Scaliger vede litera I fără cocoaș sau burtă. Cel mai atent discută Franciscus Mercurius, baron Van Helmot, despre raportul dintre sunet și literă în *Alphabeti vere naturalis hebraeal brevissime delineatio* (1677). Ilustrații sobre asupra alfabetului latin propune Wachter în *Naturae et scripturae concordiae*

(1752). Pentru Wachter, natura furnizează nu numai sunetele, dar și forma literelor, considerate ca organe vocale, sugerând că diferite litere țin de modalitatea lor de pronunție ("Simplu contact al limbii cu partea anterioară a palatului este sunetul l și fugura ζ , de unde derivă evident 6 λ și l latin"(4). Sistemul lui Wachter sugerează existența unor figuri-mamă la mijlocul drumului de articulare, insistând evident pe un halucinant phonocentrism.

Alte texte pe aceeași temă sunt semnate de Rowland Jones (1764), care încearcă să deschifeze o limbă universală, un sens originar al tuturor literelor, ca litera O, simbolizând cercul infinit al timpului și al spațiului. Jones caută un adevăr etimologic, o încercare de a rationaliza arbitriul lingvistic printr-un necesar mimetism pictural.

A clădi o casă a textului cu ajutorul literelor înseamnă a reface o mentalitate magică. Trecerea de la opera orală la cea așternută pe hârtie clamează un fel de monument "mai trainic decât arama" (**Exegi monumentum aere perennius**), nemurirea textului scris fiind reflectată în ideea poetului ce consemnează o pagină în scris, (**Meis chartis in ornatum**), scrisul-tezaur, amintire din afară, aducere aminte (**anamimnesco menous**), încercând să valorizeze alte sisteme calitative ale iluziei. Scrisul și lectura devin elementul esențial în text, paradoxul alfabetice capătă o aură tranșantă și se impune textul scris, împotriva textului oral.

Cu toate acestea, E.R.Curtius crede că, între topurile liricii, canonul formal ține de manierism, de dorința de a spune alambicat lucrurile: "Cel mai vechi artificiu sistematic pe care îl cunosc este cel atribuit poetului și muzicianului Lasos (mijlocul secolului al VI-lea î.e.n.), care a fost învățătorul lui Pindar. El a scris un

poem în care nu exista nici un ζ . Fondul istoric al acestui joc ne rămîne necunoscut. El reapare însă la sfîrșitul Antichității"(5).

Pe de altă parte, tradiția iudaică, atentă la carte (**sepher**), cu sensul de listă, privitoare la alianță, la lege, la lucrările zilelor, în ultimă instanță o carte a vieții, identificată de Curtius cu cartea naturii, propune o listă de nume înscrise, document, derivat din radicalul **sfr**, cu sensul de "a număra", "a enumera" și ducînt la interpretarea cabalistică. Raportate la înțelegerea **Bibilei** prin intermediul structurilor literelor și ale numerelor, printr-o unire între micro- și macrocosm, lucrările cabalei relatează nașterea lumii cu ajutorul celor zece **sephiroth**, ce propun o utilizare de către Elohim a literelor în cosmogonie (6).

De altfel, în multe cosmogonii, facerea lumii este raportată la un element scris (Nefărtatul pretinde de la Fărtat un înscris, un zapis, legea scrisă fiind socotită superioară celei orale și, în legătura dintre cuvînt, gîndire și lucru, reapare semnificația literelor, ca alt lucru ce dorește să trimită la cuvîntul-gînd (*logos*)).

Din punctul de vedere al semnificantului, cuvîntul încearcă — prin intermediarul scris — să pună accentul pe substanța grafică. Acest epifenomen, realizat la nivelul literelor, la nivelul transformărilor substanțelor vizuale, crează o serie de semnale ce modifică aspectul scris, atențind sau nu la forma fonetică sau la nivelul semantic. Poetul este un făcător de obiecte, cuvinte-lucruri, ce fac transgresarea, prin litere, către textul destinului universal, cosmosul. În oscilația dintre oralitate și scris, dintre cuvîntul — gînd și cuvîntul — lucru cîștigă pe rînd, dar întotdeauna arta rămîne legată și de **grapheus**, de un model, atavic sau nu, magic sau nu, mimetic.

Nivelele de interpretare ar porni de la unitatea minimală, dată de

semnificația "desenului", șirul cel mai mare de coeziune și stabilitate fiind dat însă de interpretarea cuvântului la nivel semantic. Orice caligramă a lui Apollinaire demonstrează acest sistem (7).

	LE	ÎN	
RI	A	CEAS	
GE	TA	O	
FRÎN		GLIN	
RÂS		DĂ	
NU		SÎNT	
ȘI		ÎN	
RII	guillaume	CHIS	
GE	apollinaire	EU	
ÎN		CEL	
PUIE		VIU	
CHI		ȘI	
ÎN		CUM	ADE
ÎȘI		RAT	VĂ

Într-un fel, trăsăturile extralingvistice ale desenului, trăsătură formală, pun în evidență un plan elementar, ce duce la al treilea nivel complex, ce insistă asupra semnificației.

Un artificiu al poeziei figurative s-ar obține și prin afereză (*las* pentru *hélas*), apocopă (*fac* pentru *facultate*) și sinereză:

dar,
ah, nikakdá, grâi o păsăruică pe roate
cu tabla burdușită de senzații dințate
ah, nikakdá
nikakdá... (8).

Suprimările marcate cu trei puncte sau lipsa punctuației dau indicații la nivel infralingvistic, în legătură cu jocul de ordin semantic.

În textele lui Cezar Ivănescu lipsa punctuației și utilizarea semnului exclamării înaintea versului și la sfîrșit sînt figuri grafice bazate pe tăcere sau pe insistență asupra echilibrului spiritual. La nivel infralingvistic, combinațiile unor

elemente duc la texte interesante. Fenomenele de adjuncție, de reprimare a adjuncției sunt utilizate ca mecanisme în crearea tuturor tipurilor de fraze. În fraza "*Walalhoo, Walalhoo, Walalhoo, mourn is plain*" (Walalhoo, Walalhoo, Walalhoo, bocetul este sincer / adevărat) s-ar putea ezita între "Walhalla, Walhalla, Walhalla, doliul e deplin" și "e lună plină". Crearea de jocuri de cuvinte se poate observa mai ales prin prezența permutării. Poemele sunt construite din permutări de litere și silabe:

Alerte de Laerte

Ophelie
este folie et faux lys;
aime-le
Hamlet (9).

Metaforele vizuale practică și semne nongrafemice (de exemplu CRE\$\$U\$). Grafemul este realizat și prin anumite suprimări. Poemele *carmina figurata* scrise în timpul Renașterii italiene au fost în vogă în Anglia secolului al XVII-lea, la scriitori ca George Herbert, Robert Herrick și George Puttenham. Elementele vizuale în poezie includ elemente din alte alfabete (Ezra Pound), încorporează semne și elemente tipografice (Noduri și semne, *Epica magna*), blocuri de litere, aranjări compacte, organizări spațiale ale literelor la același cuvînt (Cummings), acrostihuri (Costache Conachi), ilustrații și litere de mînă (Blacke), montaje, compozitii. Organizarea poemului, spațială și temporală, se structurează astfel într-un nou cod ce ritmează realitățile textului obișnuit cu cel poetic.

Spațiul poetic devine în mod vizibil consacrarea unui loc opus haosului, un spațiu adevărat, ce trăiește real, ca un semn ce pune în evidență participarea la macrocosmos. Astfel, textul "desenat" permite iruperea sacrului în lumea profană a tiparului și este totodată o poartă prin care poți avea

revelația unui teritoriu necunoscut, neocupat pînă acum, o poartă vizibilă către centrul lumii. Această valoare mimetică, de indicare și de semnificare, se suprapune peste nevoia noastră de a găsi, în lupta contra răului, o cale în labirint. Simbolism al textului, *carmina figurata* se constituie ca o *imago mundi*, un templu altfel decît celelalte spații tipografice. Oricine privește un grup de litere știe că ele sunt o bază pentru altă lume decît aceea obișnuită.

Într-un repertoriu de semne poetice, forma fizică a textului organizează mental, *in concreto*, prin desen, o modalitate de interpretare contextuală, de obicei la nivel mimetic, mai puțin la nivelul abstract. Din perspectivă tehnică, pot exista și texte în opozitie cu codul extern (element marcat în caligramele lui Apollinaire, față de un alt element nonmarcat, de exemplu, cuvîntul *revolver* din textul:

"Un poète dans la foret
Regarde avec indifférence
Son revolver au cran d'arrêt
De roses mourir d'espérance".

Aceste efecte prin marcă pot fi observabile în cunoscutul text **Luceafărul**, ele relevînd un contrast cu imagini obișnuite, după cum Eminescu utilizează foarte des scrierea cu diferite caractere tipografice pentru susținerea cuvîntului-cheie ori, dimpotrivă, izolînd cu un șir dublu sau triplu de semne de suspensie. Structura eterogenă a strofelor de tip Apollinaire (**Chevaux de frise**) într-o formă de scară sugerează o mișcare de vînt, ce ajută la decodajul la nivel semantic, figurare vizibilă și-n cunoscutul text al lui Macedonski, **Noapte de decembrie**. Tehnica discursului poetic este reglată la nivelul codului prin elemente de combinare, neutilizate în limbajul comun, cotidian. Întrucît vocabularul poeziei moderne numai apelează la

sermo gravis, ci utilizează aceleasi cuvinte ca și în vorbirea cotidiană, reluarea textelor *carmina figurata* indică modul de funcționare particular al limbajului poetic. Eficacitatea acestuia este vizibilă în planul semnificației în textele în germană ale lui Paul Celan sau în textele lui Henri Michaux, care utilizează, în franceză, diferențele moduri de pronunție ale invariantei *mah*, cu grafii diferențiate:

"Quand les mah,
Quand les mah,
Les mare cages,
Les maledictions,
Quand les mahahahahas..."

În textele lui Paul Celan cuvîntul este utilizat în cîmpuri semantice tăiate de autor, în funcție de dorința de a sugera prin rimele interioare asociații neobișnuite:

"Krauseminze, Minze, krauze,
vohr dem Haus hier, vor dem Hause."

Semnul structurat cu virtuozitate poate întîlni nu numai o logică obișnuită, ci, uneori, o semnificație secundă, ce scapă momentan și autorului și receptorului, căci semnul poetic se echilibrează într-un fel în afara sensului, refuzînd doar omonimia și căutînd un ansamblu diferit de corpul mitic. De exemplu, în Apollinaire, un text **A la santé** propune un segment ciudat:

"Avant d'entrer dans ma cellule
Il a fallu me mettre nu,"

în care Daniel Delas (10) crede că descoperă un *pattern sonor* ce funcționează în a (din **A la santé** și din **avant**). Mesajul poetic implică un proces cu o serie de reguli, mai mult sau mai puțin adecvate unui limbaj natural, căci poeziile în esperanto sau leopardă, limbaje artificiale, nu sunt de fapt poezii:

"Sobroe algoa dooy toe
fourod...
Sobroe algoa doody toe fourod woo
toe Negaru Hora urboe revoulud

finoe wilot
enroe toe twoe toe srah dogarabasmahi
aroe
toe strearom prapoi robarago oftanod
natun vehron ion marring..."

(Virgil Teodorescu, Poem în leopardă)

Admișind în *carmina figurata* o condensare scenică, descrisabilă în primul rînd la nivel plastic, trebuie să constatăm că acest material de decodaj a fost mai puțin în atenția criticii literare, care evită iluzia vizuală în cadrul textului, în favoarea combinărilor poetice. Fiind vorba de două intenții distințe, una realizată la nivelul vizual și alta la nivelul sensului, încercăm să sugerăm că orientarea unui text de tip *carmen figuratum* este o comunicare amînată, în sensul că expresia grafemică pare doar reună cu nivelul expresiei și conținutului cuvintelor. Decodificarea propusă de autor drept grilă vizuală este de obicei chiar antipoetică; de aceea E.E. Cummings vede în *Caligramele* lui Apollinaire un mod naiv de a scrie poezie. Un text poetic autentic pleacă de la o frîntură de imagine, de la un sens aparent, presupus liber, care trimită la un sens mistic, neaccesibil oricui. În regula jocului, explicită, figurativă, se încearcă o suprimare a distincției dintre text și receptor, uneori această suprimare fiind falsă. Un exemplu interesant de utilizare a formelor figurative în textul poetic îl putem descoperi în manierism. Utilizarea lipogramelor prețioase și a diferitelor forme de combinare între normal și cheia universală a reginei metafore este generatoare de uluire, care aparține misticii textului proteic. Cîteva exemple din latină de paronomasie reiau manierisme formale foarte vechi ("O, Tite, tuti, Tati, tibi tantă tyrrane tulisti" (Ennius) sau "Les grands retoriqueurs", poetii provenzali din secolul al XV-lea, propun — prin Bouchet — poezia L'Amoureux transy:

"Fausse Fortune, fragile, fantastique,
Folle, fumeuse, foliant, foliatique,
Favorisent follastre follement,
Furieuse femme furibondique".

De manierism țin și jocurile în care codul lingvistic este îmbinat cu unul de altă natură, rezultînd poeme practic intraductibile. Sînt poemele cu "rimă figurată", aşa cum este balada LXVII a lui Molinet, în care în locul silabei din rimă apare un desen floral: gladiolă (*Glac*), boboc de floare (*Bouton*), panseluță (*Pensée*), crin (*Lys*). Clericii din Picardia obișnuiau să inventeze, în timpul carnavalului anual, ghicitori în imagini.

Enigme de tip "rebus picard" a alcătuit și Marot:

"Un grand fleur de sa gueule a flé
Vent perflu d'ont s'est trouvé pris
Car dain tout son venin boir fle....",

care s-ar dezlega în felul următor:

"Un grand sousfleur de la gueule a sousflé
Vent sousperflu dont c'est trouvé souspris.."

Combinările de cuvinte și jocurile formale au fost intuite cu mult înaintea lui Mallarmé și P.Valery. Manierismul lansează patru elemente specifice ale artei combinatorii: *logodaedalia* (utilizarea cuvintelor monosilabice), fiecare vers începe și se sfîrșește cu o monosilabă, cea de la sfîrșit revenind la începutul versului următor; *asyndempton* (aglomerare de cuvinte în vers); *versus rapportati* (mai multe enumerări îmbrățișate, în opozitie cu forma auditivă, rezolvate vizual: Paul Celan — "Die Sonn' der Pfeil, der Win, verbrennt, verwund, weht hin / Mit Feuer, Scharfe, Sturm mein Auge, Harze, Sinn" (Soarele, săgeata, vîntul îmi pîrjolesc, rănesc, prind în vîrtej/ Cu foc, virf, furtună, ochiul, inima, simțirea; după Opitz, dezlegarea este "Soarele îmi pîrjolește cu foc ochii"); *schema de însumare* (rezumarea tuturor motivelor poemului în final).

Aceste elemente de ezoterism încearcă să tehnicizeze artificiul, jucîndu-se cu fantasia și propunînd de fapt antiteze și jocuri de cuvinte obscure, o visare maladivă a sufletului. Această estetică se asociază cu paradisurile artificiale, cu ingeniozitatea califragilor, cu simbolul labirintului, dar și cu gestul desemnat al verbului *gerere* ("a purta", "a arăta ceva"). Ordinea artificială a poemelor de litere și de figuri antice existentă și la chinezi și japonezi, revendică un simbolism labirintic al timpului, plin de meandre, pe care îl utilizează Mallarmé, în *La Livre* sau Jorge Luis Borges, în *El Aleph*, într-o încercare de a influența lectorul prin *cubus*, un *carmen labyrinthum*, ducînd într-o grădină a rătăcirilor (11). Așa cum textul *Gott ist mein Trost* poate fi citit în mai bine de patruzeci de feluri, tot astfel celebra formulă *Sator arepo*.

S A T O R
A R E P O
T E N E T
O P E R A
R O T A S ,

sau *cubul magic* are mai multe semnificații:

1. Semănătorul (*Arepo*) ține (*conduce*) roata plugului.

2. Dumnezeu (*Sator*) stăpînește (*tenet*) creația (*rotas*), lucrurile oamenilor (*opera*) și roadele pămîntului (*arepo*).

3. Din aceste cuvinte s-au alcătuit treisprezece cuvinte anagramatice în limba latină, cu sens sacru.

4. Prin "mișcarea calului de șah" se poate obține formula *Pater noster*, iar *A O* reprezintă monograma lui Hristos.

Subtile jocuri sunt *Malo malo malo* ("Aș preferă să fiu măr, decît un om în nenorocire"), sau *Amore, more, ore, re coluntur amicitiae* ("Prin iubire, obicei, vorbă, faptă se cultivă prietenia"), sau cunoșcutele permutări: *Roma amor, armo maro*,

mora oram ramio. Un vers al lui Bernard von Banhuisen: *Tot tibi sunt dates, Virgo, quot sidera caelo* poate fi retranscris și recombinat de 1022 ori.

Această dublă viață a limbii poate apărea fie ca o des-văluire, fie ca un mesaj secret, indescifrabil, caracterizat de Rimbaud (în poemul *Voyelle A noir et blanc*); încercînd a inventa nu doar lettrisme (Isidore Isou), ci mai ales propunînd o nouă manieră de a lucra cu fantezia, manieră artificială de joc, dar ajutînd plăsmuirile banale, des-făcîndu-le și acoperindu-le, într-un sacrificiu cabalistic, simplu sau dificil, limbajul poetic astfel organizat oferind imaginației umane noi compartimente de desfășurare. Paragramele sau palindroamele din limbile germană (*Gewiss sie rette, reiss sie weg*), engleză (*Madam, I'm Adam*) sau din franceză (*Un nu / Ne de l'Eden*) ne restituie plăcerea de a descoperi o muzică a literelor, ce ne întoarce la tradițiile ermetice, întrucît poezia modernă (Prevert, Margenstern, Apollinaire, Celan) încearcă să sfarme limba pentru a crea stufoare, eteroclit, pentru a dis-loca, prin rețete verbale omonime:

"Les dents la Bouche
Les dents la bouchent
L'aïdant la bouche
L'aides en la bouche
....."

Aceste tipuri de magie verbală devin cîlamidă metaforică ce reinnoiește mistica literelor care au însuși ce vrăjesc criptic și ne introduc în scriere (*sepher*), în număr (*sopher*), în cuvînt (*siphur*).

Prin univers, timp, trup, Elohim a croit cele 22 de semne, de litere, a alcătuit zadarnicele chinuri ale poeziei, ale alfabetului sufletesc al literelor, prin care noi căutăm supracartea, acel *Ars magna sciendi sive combinatoria* a lui Athanasius Kircher, utilizată de Mallarmé, pentru misterioasa frumusețe a alegoriei

cărții, căci "Tout au monde existe pour abouir à un livre".

Chiar dacă *liber secreti secretorum* nu are încă o cheie universală, simpla aducere aminte de tradițiile fantastice și ingenioase de tip *carmina figurata*, modalitate combinatorie magică, nu creează decât false silogisme, rămînem totuși la adevărul lui Wittgenstein că "*poezia nu exprimă ceva decât în măsura în care este imagine*", deci supra-cartea este un tărîm deliberat al hazardului, imaginii, în care eșuăm prin *aurea mediocritas*.

NOTE:

1. Aristotel, *Poetica*, traducere și notiță introductivă D.M. Pippidi, în *Arte poetice. Antichitatea*, culegere îngrijită de D.M. Pippidi, București, 1970, p. 147.

2. Horatius, *Ars poetica*, în *Arte poetice. Antichitatea*, ed. cit., p. 215.

3. Lessing, *Laocoön sau Despre limitele picturii și ale poeziei*, Eseuri, în românește de Lucian Blaga, Editura Univers, București, 1971, p. 108.

4. Gerard Genette, *Mimologiques, - Voyage en Cratylie*, collection Poétique, Editions du Seuil, 1976.

5. G. Genette, *Idem*, p. 75.

6. Cf. Andrei Cornea, *Scrișul*, Editura Științifică, București, 1988.

7. G. Apollinaire, *Scrieri alese*, ediție alcătuită și îngrijită de Virgil Teodorescu; cuvînt înainte de Vasile Nicolescu, editura Univers, 1971, p. 176.

8. M. Cărtărescu, *Poeme de amor*, cu poftă de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, editura Cartea Românească, București, 1983, p. 39.

9. Cf. *Retorica generală*, introducere de Silvian Iosifescu, traducere și note de Anton Constantinescu, Illeana Littera, editura Univers, 1974, p. 87.

10. Daniel Delas et Jacques Filliolet, *Linguistique et poétique*, Collection "Langue et langage", Larousse, p. 109.

11. Cf. Gustav René Hocke, *Manierismul în literatură*, în românește de Herta Splum, prefată de Nicolae Balotă, Univers, 1977, p. 42.

Antologia "L.R."

Radu GYR

SĂRUTUL

*Cum, sus, în pisc, ne-nlânțuie sărutul
ori în prăpăstii oarbe ne scufundă,
nu știm de strîng-e-n cupa lui rotundă
sfîrsitul unui cer sau începutul.*

*Adînci milenii poate ne inundă,
poate-n genuni ni se dizolvă lutul,
se naște-un ev, se-ntunecă trecutul,
sau timpul vast se rupe de secundă...*

*Ce scări de argint ne duc spre-nalte zone,
în pulbere de sori să ne transforme?
Tu capeți chipul limpezii madone,*

*eu, trup de zeu al bolților enorme;
în noi tresar păduri de anemone
și-ntîia oară lumea prinde forme.*

Călimănești, IX. 1969,

Prof. Monica
ILADE-COSTEA

Liceul
"M.Sadoveanu"
Pașcani

OCTAVIAN GOGA: "NOI"

"Pe-un picior de plai / Pe-o gură de rai" s-a înălțat la începutul acestui veac o voce lirică în care vibra tragic rezonanța momentului istoric și jalea ancestrală a unui neam. Pe cînd literatura lumii se zbătea într-o înverșunată căutare a identității, recurgînd la experiențele-limită ale curentelor de avangardă, seva plaiului mioritic năștea acel poet ardelean în care s-a întrerupat toată durerea pămîntului românesc: Octavian Goga.

Ilustrare perfectă a concordanței între norma istorică și cea tipologică, de care vorbea Tudor Vianu, Goga a avut — hazard sau predestinare — norocul de a trăi un moment de răscruce pentru el și frații lui ardeleni: unirea cu Țara, Țara aceasta scrisă cu majusculă, căci niciodată pînă atunci n-a răsunat mai puternic conștiința naționalității unui neam. Prin întreaga lui operă, bardul din Rășinari a fost poate cea mai fidelă oglindă literară a Ardealului robit, "de-a pururi fără crezămînt / La Dumnezeu, acolo-n cer / Si la-mpăratul, pe pămînt".

Revelatorii pentru structura lui sufletească sunt cîteva mărturisiri, dintre care trebuie citată în primul rînd următoarea: "La Rășinari însă munții au intervenit cu pedagogia lor aspră, cu bolovanii lor de voință și îndrăzneală, care încordau nervii (...). Copilăria mi-am trăit-o jucindu-mă cu copiii de țărani în decorul aspru al munților" (1). Două epitetă apar alăturate masivei prezente a munților,

element definiitoriu pentru poezia lui Goga: munții sunt "așpri" și "sumbri" — de ce oare? Diferența față de Coșbuc ori Eminescu e vizibilă: în Ardealul acestor ani, nimic, nici chiar uriașii de piatră ce străjuiau hotarul, nu era dătător de veselie: peste tot domnește jalea unui neam asuprit care simte că munții doinesc și ei aceeași tristețe grea, metafizică.

Atmosfera sumbră, de neliniști și incertitudini, în care trăiesc, l-a făcut pe poet să prefere (și uneori să traducă) pe Dostoevski pentru crezul mesianic și sensul tragic al vieții, pe Ada Negri pentru revolta ei aprinsă, pe Giosue Carducci pentru solemnitatea retorică, pe Madach Imre pentru Lucifer din *Tragedia omului* și, în sfîrșit, într-o anumită etapă juvenilă de formăție, pe Jean Jaques Rousseau pentru "întoarcerea la natură". Numai că Goga vede altfel această întoarcere decît filozoful iluminist: natura pentru el nu înseamnă un decor în care solitarul să poată lepăda haina falsă a civilizației, ci reprezintă ceea ce Blaga va numi mai tîrziu printre splendida metaforă "spațiu mioritic".

Această configurație sufletească transpare din întreaga sa lirică. Poet al arderilor interioare pătimășe ("m-am născut cu pumnii strînși, sufletul meu s-a organizat din primul moment pentru revoltă, pentru protestare, cel mai puternic sentiment care m-a călăuzit în viață și din care a derivat și formula mea literară"(2)), el își consumă întreaga tensiune artistică în primul volum — *Poezii*, apărut în 1905. Ca și pentru Bacovia, volumele următoare (*Ne cheamă pămîntul* — 1909, *Din umbra zidurilor* — 1913, *Cîntec fără țară* — 1916, și postumul *Din larg* — 1939) au însemnat un regres valoric: culegere după culegere, poezie după poezie, asistăm la zbaterea neputincioasă de a se regăsi. Începe o disperată rătăcire (vizibilă în volumele sale de publicistică: *O seamă de cuvinte* — 1909, *Însemnările unui trecător* — 1911, *Strigăte în pustiu* — 1915,

Mustul care fierbe — 1927), dar totul rămîne o căutare a timpului pierdut. Substanța acestei zbateri o intuiște exact G.Ibrăileanu: "Și acuma, sau își îmbracă fondul acesta tot în vechiul stil, în vechea limbă a poeziei eroice, cîntind, cum s-ar zice, sonate din instrumente de alamă, și efectul e peiorativ, straniu, sau, simțind nevoiea unui instrument potrivit pentru noul său cîntec, d-sa înstrunează vioara, dar instrumentul e străin d-lui Goga și efectul e mediocre"(3).

Poezia **Noi**, inclusă în volumul de debut, apare mai întîi în revista "Luceafărul" (sub semnătura Nic.Otavă — anagrama de la Octavian) în numărul 2 din 15 ianuarie 1904, pag. 51. Faptul că ea era publicată în revista în care au apărut multe dintre poeziiile valoroase ale lui Goga tocmai la data la care se comemora nașterea "poetului nepereche" nu poate fi decît o fericită coincidență. Pe de altă parte, ea are și o valență simbolică, pentru că în atmosferă lirică inegalabilă a poeziei vom regăsi mult din puterea uriașă de sublimare artistică a suferinței pe care o avea Eminescu, îl vom recunoaște în limpezimea versului și în adîncimea lui profetică — fiindcă Eminescu susură izvor de apă vie, la rădăcinile fiecărei creații depline a spiritualității noastre.

De la prima privire asupra textului reține atenția titlul care se dovedește proteic în laconismul lui **Noi**. El trebuie relaționat în mod necesar cu concepția artistică a lui Goga, exprimată în poeziiile sale și în fragmentele autobiografice, de poetică explicită.

Volumul lui Blaga, **Poemele luminii**, se deschidea programatic cu poezia **Eu nu strivesc corola de minuni a lumii**, titlu reluat în primul vers și care conține în spirit expresionist acest "eu" inițial sugerînd absolutul trăirii individuale; poezia lui Goga, prin titlu și prin prima strofă, impune forma de plural a pronumelui — "noi". "Noi" (și nu

"eu"), pentru că aşa cum foarte frumos spunea el însuși, "poetul care a început să plingă cu mulțimea a pierdut dreptul la propriile-i lacrimi". Eul poetic nu este aşadar decît vocea anonimă în care se topește jalea unei întregi colectivități: în fața pătimirii naționale durerile individuale amuțesc.

Goga nu a fost, aşa cum se acreditează cîteodată, un reprezentant al liricii exponențiale, un exponent al unei anumite categorii sociale sau al unui moment istoric. Acestei structuri îi corespunde perfect Coșbuc: ce poate fi mai exponențial decît formularea "Sînt inimă-n inima neamului meu"? Poetul din Răsinari are o altă concepție, expusă clar în **Rugăciune**, arta sa poetică:

"Nu rostul meu, de-a pururi pradă
Ursitei maștere și rele,
Cî jalea unei lumi, părinte,
Să plingă-n lacrimile mele."(4)

Dacă la Coșbuc poetul are o individualitate distinctă (e și el o "inimă"), la Goga poetul nu mai are un chip al său, ci se pierde în mulțime, e mulțimea însăși — "noi". George Ivașcu îl caracteriza inspirat: "În linia mai îndepărtată a poeziei sociale ardelene a lui Mureșan sau Boliac, dar cu o vibrație profundă de coardă eminesciană, Goga a răscolit atunci conștiințele ca un mare poet național, prin forță incandescentă a mesajului său, prin autenticitatea imaginii poetice a Ardealului robit, proiectat în esență realității lui sociale, prin senzația exprimării profetice, în numele unei întregi colectivități naționale, din care natura însăși facea parte integrantă" (5). Goga este în primul rînd poetul soartei unui neam, iar eul său poetic se află dizolvat în jalea "înstrăinatului Ardeal".

Același programatic "noi" se repetă, anaforic, la începutul poeziei:

"La noi sunt codri verzi de brad
Și cîmpuri de mătasă;
La noi afișia fluturi sunt,
Și-afita jale-n casă.
Privighetori din alte țări
Vin doina să ne-asculte;
La noi sunt cîntece și flori
Și lacrimi multe..."(6)

Interiorul unui poem

Este una dintre cele mai frumoase strofe ale poeziei românești, comparabilă în limpezimea ei stilistică doar cu încîntătorul început al **Mioriței**. Cîteva epitete, o personificare și o repetiție, înlănțuite într-o enumerăție, — dar cîtă bogăție sufletească ascunde simplitatea versului!

Acest "la noi", dureros repetat, cu inflexiuni de rugă, proiectează întreaga imagine inițială în atemporal și dezmarșinește hotarul. "La noi" nu înseamnă bietul pămînt zăgăzuit și ciuntit de-a lungul timpului, supus "terorii istoriei" de care vorbea Mircea Eliade, ci înseamnă un spațiu de suflet, de suflet românesc ce se simte "acasă" numai atunci cînd durerea lui curge în plînsul universal, purtat de apele noastre înlăcrimate, de munjii noștri îngindurați, de țărina noastră pătimită. Codri "verzi" (pentru că toate cîntecele românului încep cu "Frunză verde"), cîmpuri "de mătasă", fluturi ușori și tăcuți, privighetori care ascultă doina și mai ales "lacrimi multe, multe" — acestea sunt elementele geografiei noastre interioare, ale spațiului nostru mioritic.

Plînsul străvechi, fără timp și fără cauzalitate imediată, stă încris în ființa noastră națională și îl mărturisesc două capodopere ale geniului popular românesc: **Miorița** ("Ş-oile s-or strînge / Pe mine m-or plîngere / Cu lacrimi de sînge"(7)) și **Monastirea Argeșului** ("O fintină lină / Cu apă puțină / Cu apă sărată / Cu lacrimi udată"(8)).

Cuvîntul "jale", în jurul căruia se organizează întreaga sferă semantică a poeziei, revine ca element central și în strofa următoare, unde e accentuat prin repetiție și prin inversiune:

"Pe boltă, sus, e mai aprins,
La noi, bătrînul soare,
De cînd pe plaiurile noastre
Nu pentru noi răsare...
La noi de jale povestesc
A codrilor desisuiri,
Sî jale duce Murășul,
Sî duc tustrele Crișuri"(9).

Apare din nou atemporalul "la noi" prin care persoana colectivă dă expresivitate și profunzime cîntării poetului, iar verbele sunt folosite în general la plural, subliniind ideea de durere a tuturor. Acest aspect stilistic are importanță, putînd fi asociat cu alte două poezii esențiale pentru înțelegerea specificului nostru național: **Doina** de Eminescu și **Noi vrem pămînt** de Coșbuc. În fiecare dintre ele singularul e absorbit de plural, deoarece inima românească a rămas una singură, iar noi toți avem o unică matcă în care ne adunăm plînsul și rîsul, jalea și nădejdea.

Revenind la a doua strofă a poeziei **Noi**, remarcăm o evidentă notă de modernitate a stilului lui Goga: utilizarea epithetului metaforic. Dacă în prima strofă el folosea epithetul cromatic stereotip (vizibil și ulterior în "(zări) albăstre"), în spiritul poeziei populare, acum întrebuiștează unul metaforic. Prin subînțelegerea metaforei care își sporește astfel ilimitarea enigmatică, se dă exprimării acel vag sibilinic atât de intim poeziei lui Goga (soarele "e mai aprins" — mai aprins decît ce? față de ce?). În asemenea contexte, categoria formală de încadrare este epithetul, cea reală fiind metafora.

Sub lumina soarelui îndurerat și el deasupra plaiului carpatin, în decorul unei naturi antropomorfizate care participă deplin la plîngerea universală, și oamenii se macină de acest rău al ființei românești: nevestele "plîngînd / sporesc pe fus fuiorul", iar tata și feciorul "îmbrățișîndu-și jalea plîng". Durerea personală este însă repede contopită cu cea a întregului cîntec românesc, supus și el aceleiași suferințe fără nume:

"Căci cîntecele noastre plîng
În ochii tuturora"(10).

Personificarea umanizează cîntecul, iar acesta plînge cu o putere omenească — nu trebuie uitat faptul că Goga însuși își grupează multe dintre poezile sale sub titlul **Cîntece**,

Octavian GOGA

NOI

*La noi sunt codri verzi de brad
Și cîmpuri de mătasă;
La noi atîția fluturi sunt,
Și-atîța jale-n casă.
Privighetori din alte țări
Vin doina să ne-asculte;
La noi sunt cîntece și flori
Și lacrimi multe, multe...*

*Pe boltă, sus, e mai aprins,
La noi, bătrînul soare,
De cînd pe plaiurile noastre
Nu pentru noi răsare...
La noi de jale povestesc
A codrilor desisuri,
Și jale duce Murășul
Și duc tustrele Crișuri.*

*La noi nevestele plîngînd
Sporesc pe fus fuiorul,
Și-mbrătișîndu-și jalea plîng
Și tata, și feciorul.
Sub cerul nostru-nduioșat
E mai domoală hora,
Căci cîntecele noastre plîng
În ochii tuturora.*

*Și fluturii sunt mai sfioși
Cînd zboară-n zări albastre,
Doar roua de pe trandafiri
E lacrimi de-ale noastre.
Iar codrui, ce-nfrâtiți cu noi
Își infioară sînul
Spun că din lacrimi e-mpletit
Și Oltul, biet, bătrînul...*

*Avem un vis neîmplinit,
Copil al suferinții, —
De jalea lui ne-au răposat
Și moșii și părinții...
Din vremi uitate, de demult,
Gemînd de grele patimi,
Deșertăciunea unui vis
Noi o stropim cu lacrimi...*

Interiorul unui poem

încercând să surprindă prin ele coordonate viabile ale naționalității noastre. Monografia satului ardelean este făcută prin prisma unei atitudini specifice în timp și spațiu, pe care o părturisește în confesiunile sale: "Eu am văzut în țărani un om chinuit al pământului, n-am putut să-l văd în acea atmosferă în care l-a văzut Alecsandri în pastelurile sale și nici n-am putut să-l văd încadrat în acea lumină și veselie a lui Coșbuc" (11).

Goga are cultul legilor vechi ale lumii rurale, legi ce reprezentă rezultatul unor trăiri și experiențe milenare în spiritualitatea pe care nici o vicisitudine a istoriei sau a oamenilor n-o poate distruge. El dă glas, fără nici o fisură unde să se întrevadă intelectualizarea emoției, durerii poporului, se simte atât de solidar cu acesta încât nici nu-și punе problema de a-i se revendica. Privindu-l din această perspectivă, Constantin Ciopraga îl raporta la un alt spirit ardent: "Deosebit de militantul Hugo, care utiliza toată lira dind expresie tuturor sentimentelor, Goga se limitează programatic la coardele cu răsunet național și social" (12). Ar mai fi poate de spus că și pe o singură coardă se pot crea efecte muzicale care înfruntă timpul.

Strofa următoare reia elementele definitorii ale spațiului în care conștiințele individuale se esențializează în sentimentul de tristețe. Ca și în poezia populară, se produce o contaminare etică, nu de la natură către oameni, ci invers:

"Și fluturii sunt mai sfioși
Cînd zboară-n zări albastre,
Doar roua de pe trandafiri
E lacrimi de-ale noastre.
Iar codrii ce-nfrâțăți cu noi
Își înfloarează sănul
Spun că din lacrimi e-mpletit
Și Oltul, biet, bătrânul..." (13)

Dusă de apele rîurilor, poposind și în roua florilor, și în sfiala fluturilor, suferința seculară inundă mediul, iar seva durerii urcă în fice frunză. Termenii referitori la natură

sînt numeroși în poezia lui Goga, pentru că el trăiește mioritic legătura cu elementele peisajului românesc.

Finalul, pregătit de întreaga mișcare a poeziei, înseamnă și o întrezărire a luptei:

"Avem un vis neîmplinit,
Copil al suferinții
De jalea lui ne-au răposat
Și moșii, și părinții...
Din vremi uitate, de demult
Gemînd de grele patimi,
Desertăciunea unui vis
Noi o stropim cu lacrimi..." (14)

Resemnarea (evidentă din epitetul "(vis) neîmplinit" și din metafora exprimată prin apozitie "copil al suferinții") nu e decît o ipostază în timp, sub cenușă căreia arde patima revoltei. Sensul întregii strofe rămîne neexplicat, acest "vis" deșert nu e determinat concret, dar se integrează armonios în atmosferă atemporală sugerată de poezie (iar punctele de suspensie de la sfîrșit introduc o deschidere ce poate include și o împlinire viitoare a nădejilor). Versul ce aduce rezonanță eminesciană din *Mai am un singur dor* — "Gemînd de grele patimi" — își găsește concentrarea în ultimul cuvînt, care de altfel e unul dintre cele mai frecvente în poezie: "lacrimi". Din "vremi uitate", suferința a fost cîntecul pe mii de voci al neamului nostru covîrșit de istorie, iar în tonul lor profetic termenii au o deosebită forță de sugestie: "vis neîmplinit", "jale", "grele patimi", "desertăciune", "lacrimi".

O caracteristică fundamentală a poeziei lui Goga, la care s-au referit aproape toti cercetătorii, este densitatea lexicală, mai exact națională, rezultînd mai ales din numărul mare de substantive. În poezia *Noi*, de exemplu, la o simplă statistică distingem 52 de substantive și doar 19 pronume, 16 adjective, 24 de verbe — diferențele sunt clare. Dintre substantivele cel mai des folosite în primul volum, cîteva se impun atenției prin frecvență, dar mai

ales prin puterea lor expresivă: "părinte" (Doamne, stăpîne), "fire" (în sens de "natură"), "patimi" (cu semnificația biblică de suferință conștientă), "boltă" (cer), "lacrimi", "codru", "jale", "înfricoșată", "amară"...

Larg dezbatută a fost problema termenilor religioși (apărînd și în ultima strofă a poeziei); Goga era prin formație supus influenței religioase, dar aceasta e numai de atmosferă, și nu canonică. "Patimi", "deșertăciune", "lacrimi" se dezgolesc de conținutul lor biblic și rămîne doar sugestia conceptuală care le individualizează. Judecînd din această perspectivă, am putea spune că Goga a fost poetul unui moment istoric capital, care a găsit în structura lui sufletească rezonanțe sibilinice, de orgă, singurul instrument muzical avînd ceva din "farmecul dureros de dulce", eminescian, al litaniei, ceva din incantatorul versetelor biblice.

Goga reprezintă o punte între Eminescu și poezia modernă. Continuator al tradiției pașoptiste a "Daciei literare", el este și un poet modern (pe Lucian Blaga anunțîndu-l, de exemplu, prin atmosfera de mister și prin cultivarea metaforei, iar pe Tudor Arghezi prin epitet și tentă religioasă).

Prin poezia *Noi* el a dat încă o doină a sufletului etern românesc. O doină de jale, deoarece poezia reprezintă o confesiune tulburătoare în care jalea emană polifonic din toate zările arcului carpatin, într-un cor universal, covîrșind spațiul. O jale fără concretețe, un sentiment de sorginte metafizică, precum dorul eminescian sau dorul-dor al lui Blaga, o zacere a ființei legate de neîmplinirea însăși a lumii.

Goga ar fi putut semna cu săngelul propriei sale creații versurile lui Blaga:

"... sufletul mi-e dus de-acasă.
S-a pierdut pe-o cărăruie-n nesfîrșit și
nu-și găsește drumul înapoi"(15)

Însă dincolo de această rătăcire, îl vedem pe Goga mai ales ca poet al durerii românilor de pretutindeni, plîngînd pribegirea neamului întreg întru regăsirea ființei naționale. Parafrâzîndu-l pe Coșbuc, putem spune că Octavian Goga, cel care a dat prin poezia *Noi* "o Mioriță-ntoarsă în alt chip" și o inegalabilă doină de fior lîric eminescian, a fost o lacrimă în lacrima neamului său.

NOTE:

1. Octavian Goga, *Pagini noi*, ediție îngrijită de Veturia Goga, Ed. Tineretului, Buc., 1967, p. 8-9.
2. Octavian Goga, *Fragmente autobiografice*, Buc., 1938, p. 30.
3. G.Ibrăileanu, *Cîntec fără țară*, în *Scriitori români și străini*, vol. II, E.P.L., Buc., 1968, p. 150.
4. Octavian Goga, *Poezii*, ediție îngrijită de Ion Dodu Bălan, E.P.L., Buc., 1963, p. 4.
5. George Ivașcu, *În retrospectivă*, în *Confruntări literare*, E.P.L., Buc., 1966, p. 150.
6. Octavian Goga, *Poezii*, p. 8.
7. Mioriță (varianta Alecsandri), în *Balade populare românești*, vol. II, E.P.L., Buc., 1967, p. 9.
8. Monastirea Argeșului, în *Balade populare românești*, p. 66.
9. Octavian Goga, *Poezii*, p. 8.
10. Octavian Goga, *Poezii*, p. 8.
11. Octavian Goga, *Fragmente autobiografice*, p. 32.
12. Constantin Ciopraga, *Poezia idealului național și social — O.Goga*, în *Literatura română între 1900 și 1918*, Ed. Junimea, Iași, 1970, p. 220.
13. Octavian Goga, *Poezii*, p. 9.
14. Octavian Goga, *Poezii*, p. 9.
15. Lucian Blaga, *La mare*, în *Poezii*, E.P.L., 1966, Buc., p. 10.

Prof. dr. George
NIȚU

Pitești

ORFICUL EMINESCU

Dacă, aşa cum îl aprecia Tudor Arghezi, "Fiind foarte român Eminescu e universal", atunci originalitatea acestui "poet nepereche" al neamului românesc, după expresia lui G. Călinescu, nu trebuie căutată altundeva decât în matca ce l-a zâmislit. Oricîte influențe ar fi receptat Eminescu, și nu a receptat puține, fondul mitologiei și al istoriei străbune constituie coloana vertebrală a întregii sale opere.

Poet orfic născut sub arc de Carpați, Eminescu a croit ca un inițiat în tainele miracolului românesc un nou făgaș spiritualitatii noastre.

Fiorul cosmic, tristețea metafizică de care este străbătută opera sa vor alimenta, în veacul nostru, pe neoromanticul Lucian Blaga, ca și ţinguirea psalmistului revoltat Tudor Arghezi, ori poezia esoterică a lui Ion Barbu, fără a mai vorbi de tulburătorul Bacovia.

Liniile de forță ale fiorului tragic ce străbate întreaga creație eminesciană sunt generate de **Rugăciunea unui dac** și **Scrisoarea I**. În aceste poezii se află una dintre cheile înțelegerii sensurilor poeziei adevărate ca intrupare a Logosului. Poezie care întotdeauna a avut o funcție primordială în explicarea firii și a neliniștilor umane. Acest fond de sensibilitate mitopoetică, comun la Eminescu și la

marii rapsozi ai omenirii dintre care amintim, la loc de seamă pe cei indieni, explică de ce în interpretarea modernă Eminescu este considerat un *Kavi* (poet-înțelept), un gînditor care privește viața prin prisma filozofiei. Eminescu, prin creația sa exemplară, constituie locul de îngemănare a culturii Orientului cu cea a Occidentului, punctul de convergență între o lume ce părea resemnată în fatalismul ce-i străjuia destinul și o alta revoltată dionysiac împotriva tragicului condiției umane. În această viziune setea de liniște nu mai poate fi interpretată ca o confundare panteistă a eului eminescian în *Nirvana*, fiindcă dorul de Nirvana din *Odă (în metru antic)* se conjugă cu o energetică acțiune de recuperare a sufletului ("Pe mine mie redă-mă"), cum aprecia literatul japonez Sumiya Haruya. (Cornel Galben, *Eminescu în Japonia*, "Luceafărul", Anul XXXII, 6 (1396) simbătă, II februarie 1989, p. 8)

Atitudinea lui Eminescu în fața vieții și a ipostazei ei creatoare — arta, este reflectată plenar în poezia **Amicului F.I.**, în care meditația poetului prevestește durerea sublimată în **Rugăciunea unui dac**, cum remarcă Dumitru Popovici.

Proiecțiile mitologice ale operei eminesciene se înscriu în eforturile sale titaniene de reconstituire și plăsmuire ideală a mitologiei române pornind de la izvoarele sale originale.

În această viziune poemul **Sarmis** poate fi considerat drept preludiu la drama din poemul **Gemenii**, în care se integrează și **Rugăciunea unui dac**. Aici, în aceste frânturi de epopee a începutului se află prefigurat demonismul și titanismul operei eminesciene, forțe ce năruie armonia ce părea eternă în **Paradisul dacic**. Tot de aici emană la Eminescu motivul dragostei pagîne, demonul

Zburătorului, care va străbate întreaga-i operă pînă la Luceafărul.

În contrast cu lumea de valori răsturnate a timpului său, Eminescu a reînviat Paradisul mîndrei Dacii, în care Magul semnifică înțelepciunea unui popor milenar nutrit din tainele vieții, cum arată poetul, avînd revelația că aude cum iarbă crește, în poezia postumă **În zadar în colbul școlii**.

Templul creației eminesciene, reconstituit astăzi prin întreaga-i operă are lumini și unghere unde sălăsluiesc încă multe taine din fascinanta-i operă. O asemenea frîntură de taină sublimă este basmul **Feciorului de împărat fără stea**, în care Demiurgul din Luceafărul apare în ipostaza umanizată a Magului care-i citește în carteia vieții feciorului fără stea, deci fără Noroc, nefericirea. În această vizionă, poemul e un prolog al divinei alegorii intrupate în Luceafărul.

Fecior al unei împărații de aur rămase fără stea, Dacia mult slăvită, Eminescu își va tîngui destinul cu care a fost ursit "Într-un secol de nimic". Această tînguire se va sublima în nostalgica tînguire a Paradisului pierdut, sau **Memento mori**. Poem în care orficul Eminescu va reînvia panorama lumilor dispărute.

Așa cum s-a spus, ideea fundamentală pe care romanticismul românesc o aduce în interpretarea istorică este aceea a dacismului ca matcă și spirit al patriei noastre originare. Astfel se va naște, în creația lui Eminescu, mitul Daciei asociat cu mitul fundamental romantic al Paradisului pierdut. De aceea poetului îi apare propria sa viață "un rai în asfințire" în poema **Codru și Salon**.

Acest amurg al zeilor și al unui popor de semizei, pe un tărîm ce constituia *Axis mundi* sub soare, acest

Reflexe ale eternității

Așa cum vorbea el (M. Eminescu — n.r.), în ritmuri de o muzică îmbătătoare și tainică, oricine dintre cei umili putea să se mîngâie și să se îndemne, să învețe și să fie mai bun: rostul armonios al lumilor găsise încă un glas omenesc prin care să se învedereze.

Nicolae IORGA

Piecare cultură are într-un ceas al ei un "om deplin", un arhetip: Homer — Dante — Shakspeare — poate Cervantes — Goethe. La noi, Eminescu.

E ceasul unic în care limba nu e încă pe deplin formată, istoria comunității e deschisă, spiritul culturii e încă nedefinit. Acel ceas e irepetabil. Nu vom mai avea un Eminescu, așa cum nici culturile celealte nu au mai avut un Dante, un Shakespeare, un Goethe...

Constantin NOICA

rai pierdut în negura istoriei ostile va fi laitmotivul discursului grandios al poetului în fața prezentului decăzut: *Spațiul paradisiac* eminescian va deveni *spațiu mioritic* la Blaga, magul ca și miticul Orfeu, strămoșul său de har, sînt cei ce citesc zodiile răsturnate ale unor lumi ce păreau eterne, de unde imposibilitatea Logosului și a Melosului de a mai îmblînzi stihii naturii desacralizate. Numai codrul mai apare la Eminescu ca entitate, ca monadă a purității玄cosmice, ca templu sacru pentru Eros protejuit de Melos și Logos. De aici, din această concepție sacramentală va izvorî versul eminescian devenit aforism: "Codru-i frate cu Românul", vers înscriș cu litere de foc în celebra-i **Doină**. Acest filon al sacrului în dualitatea sa cu profanul va fi cultivat cu obsesia ca laitmotiv al operei sale grandioase de Mircea Eliade.

Semnificativă pentru concepția și menirea Poetului este poezia **Odin și Poetul**, în finalul căreia, setos de reîntîlnirea cu "zeii vechi și mîndri ai Valhalei", cu Decebal și Odin, după invadarea Daciei de către romani, poetul dialoghează cu Odin. Dialogul aparent, în fond monologul bardului orfic cu suflet de titan în fața micimii vietii, intră iar pe făgașul mitic, poetul exprimînd fără echivoc menirea lui sublimă, luciferică și obîrșia dacică:

— De unde vîi, întreabă Odin blînd.
— Am răsărît din fundul Mării Negre,
Ca un luceafăr am trecut prin lume,
În ceruri am privit și pe pămînt
și-am coborât la tine mîndru zeu.

Aici, zbuciumul, arderea lui sufletească își găsește liniștea, pacea sufletului, dînd auroră din cupa de aur, alături de zei. Aici este lumea raiurilor visate, unica frumusețe întrupată de o copilă ca un crin, iluzia dulce a vizurilor sale...

Alături de copila mării, bardul orfic își va cînta, îndulcind astfel

veșnicia cea amară a mării în care trăiește, umbrele strămoșilor săi. Alături de regina frumuseții și a lumii, ce-i îndulcește tot chinul, tot amarul cu care lumea l-a adăpat, Orfeul sufletului românesc, își va găsi alinarea minunîndu-se de regăsirea Paradisului ce părea pierdut pe vecie. Cuprins de acest farmec sfînt al tainei începutului, poetul îl va reînvia mereu pentru a alunga din juru-i umbrele "mizeriei și decăderii". Aici se află resorturile intime ce au declanșat titanismul și scepticismul poeziei eminesciene, serafismul și demonismul ei, lumea de visări dulci și senine, dar și cugetările pline de revoltă, unele înveșmîntate în vers liber, ca expresie a libertății spiritului său dionysiac, **Oda** ca rugăciune a stingerii, dar și ca imn al renașterii noastre perpetue sănătoase și expresii simbolice ale universului unei poezii prin care sufletul românesc se va proiecta definitiv în constelația valorilor universale.

Numai în această accepțiune Mihai Eminescu poate fi situat în timp și în spațiu alături de mari rapsozi, gînditori și creatori ai omenirii, alături de care a adus stropii săi de lumină în poezia lumii.

Lumea de mit și de simbol a poeziei eminesciene, lumea de vis și de aur a trecutului nostru se constituie ca o dominantă, ca o axă a operei sale, în jurul căreia gravitează constelațiile pure ale dragostei și ale adorației față de neam, de creație, de iubită și de gloria ce l-a zâmislit.

Şesurile natale, lacul albastru, codrii de aramă, pădurea de argint, pogorîrea serii pe deal sub privirile sfioasei luni, teiul sfînt, izvoarele zdrumicate și cuibarele rotite de apă, totul se petrece în creația lui Mihai Eminescu sub zodia lui Orfeu al cărui mesager este în spiritualitatea românească.

Întrupare genială a acestei spiritualități, Eminescu a scrutat ca un profet trecutul neamului pentru a-i prezice viitorul în imnul de slavă, în oda ofică ce se numește **Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie** ("Familia", III, 14, 2/14 aprilie 1867). Izvorită din nețârmurita dragoste de patrie a poetului, poezia **Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie** exprimă în cel mai înalt grad năzuințele și idealurile sfîntului prea curat al versului românesc, încrederea lui în viitorul de aur al unui popor nemuritor:

Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,
Țara mea de glorie, țara mea de dor?
Brațele nervoase, arma de tărie,
La trecutu-ți mare, mare viitor!
Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul,
Dacă fiu-ți mîndri aste le nutresc;
Căci râmine stînca, deși moare valul,
Dulce Românie, astă ți-o doresc.

Astfel se transformă poezia eminesciană din rugăciune a stingerii: **Odă (în metru antic)** în odă a renașterii noastre perpetue, în **Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie**, odă în care Eminescu reînvie timpul și spațiul sacru al unui străvechi centru de civilizație a lumii, care a dăruit omenirii **Luceafărul**. Poem unde incantația magică a logosului originar a devenit laitmotiv obsesiv, iar formulele sale sacramentale — tipare ale filozofiei moderne românești.

Prin Eminescu spiritualitatea românească s-a contopit cu vraja logosului primordial, precum cîntul lui Orfeu cu muzica sferelor.

Trecerea lui Eminescu prin lumea noastră, ce extraordinară ordine nu a adus ea, cătă ființă n-a instituit, cu toată nefericirea și dezordinea din el! Dacă astăzi ființa românească ține, este într-o măsură pentru că a trecut un Eminescu prin lumea ei.

Constantin NOICA

Un astfel de suflet (M.Eminescu — n.r.) comunicativ, războinic, a trebuit să se răspîndească. Si orice a rezultat din necontenta activitate a acestui suflet ales merită să fie cunoscut...

Nicolae IORGA

Proza unui Eminescu /.../ poate pregăti omul nou, un român liber, fără complexe de inferioritate.

Mircea ELIADE

Eugenia
GROSU
Chișinău

MIRCEA ELIADE: "O NOAPTE DE SÎNZIENE"

Drama omului modern silit să se desfășoare creator într-o lume desacralizată l-a preocupat mult pe Eliade — prozatorul. Ca istoric și filozof al religiilor el a depus mărturie, constant, pentru acel imanent sentiment al sacrătății, fără de care funcționarea conștiinței umane ar fi fost imposibil de închipuit. Cu părere de rău, sublinia savantul, în epoca noastră de hipertracie a orgoliului individualului, de prevalare a ideii de materie și cantitate, acest sentiment se proiectează asupra valorilor minore, și adesea chiar asupra negării de sine.

Camuflajul sacrului în materialitatea brută a vieții profane și negarea lui voită generează profunde crize existențiale la insul modern, care se vede neputincios să și explice propriile aleanuri și dezadaptări, nici să regăsească vechile credințe, fie și pagine, ale strămoșilor.

Eroul romanului *O noapte de Sînziene* (scris de Eliade în 1949-1954) este într-un fel expresia acestui efort de regăsire a *spiritului* (e un cuvînt special în terminologia eliadescă, semnificînd transcendentul și supraistoricul captat de experiențele sufletești sau planul în care se petrece creația). Ștefan Viziru e un personaj nesemnificativ pentru ambițiile mediului istoric în care se află. El nu este un artist afirmat ca Ciru Partenie

("Singurul scriitor român pînă la ora actuală săn, din nefericire, eu"). Nu este nici ca preotul diabolic Bursuc, care strigă: "Pocăiți-vă cu toții! Mărturisiti-vă păcatele, că vine sfîrșitul lumii", dînd totuși doavadă de o necredință ezitantă încă din vremea strălucitelor studii de la seminar. Nu este nici un exaltat ambicioz precum Spiridon Vădastra, cuprins de febra modernă de activism, și care crede a ști cum se parvine ("Avocatura e numai un instrument, /.../ mai bine zis unul din instrumentele pentru apropierea de ținta pe care mi-am propus-o") etc.

Viziru pălește mult în fața acestor "caractere", care își trăiesc cu seninătate și inconștiență tragediile. El are însă vocația căutării unei anumite libertăți mai profunde, pe care o bănuiește aflată în ființa sa, în propriul destin sau chiar dincolo de el. ("Cum aş face să pot avea altă identitate? Adică să fiu și alt om decît acela care mă știam că începeam să devin, un om cu o anumită formăție intelectuală, condiționat de anumite complexe sociale și morale, cu anumite gusturi, anumite automatisme?")

Lipsa de spectaculozitate la acest personaj e adînc semnificativă. El nu a ajuns încă la un alt mod de a percepe existența și nu l-a abandonat definitiv pe cel comun. În el se petrece parcă alchimia unei alte înțelegeri a rosturilor ultime ale vieții. În acest sens, este un merit incontestabil al lui M. Eliade de a ne fi prezentat un om prin excelență viu, neadaptat la nici o schemă de tip clasicizant, romantic sau realist.

E adevarat că și celealte personaje, mai tipizate, ale narăriunii își trăiesc viețile ca pe un vis. Acționează fiind siliți de evenimente, de alții oameni, de idei străine. În viața lor exterioară ei par să stea sub niște fericiri de împrumut, sub tristeți și griji de împrumut, adevarata lor ființă

fiind într-o altă dimensiune și viețuind după alte legi, cu adevarat imuabile. ("În afara de alergarea aceasta către moarte mai e ceva. Lumina aceasta ascunde altceva. Așa cum săn eu, așa cum e Biriș, ascundem fiecare din noi, altceva /.../ undevo în noi, în adîncul ființei noastre".)

Calitatea lui Ștefan Viziru este aceea a unui revoltat: el nu mai vrea să-și exalte o personalitate de împrumut, să-și pună masca unui bun familist sau a unui funcționar exemplar, a unui inventator ratat sau a unui ins preocupaț de destinele națiunii și ale statelor. El vrea să se detașeze de istorie și timp. ("Nu mă pot lăsa posedat de un eveniment,oricit ar fi el de actual și de catastrofal".) El tinde să fie liber, însă altfel decât militând în vreun partid sau luptând pe frontul rusesc, altfel decât urzind răsturnări sau ducând o viață boemă.

Aflîndu-se ca deținut "legionar" în lagărul de la Miercurea Ciuc, Ștefan suportă cu indiferență umilințele și mizeriile, care nu reușesc cîtuși de puțin să-i afecteze ființa. Ceea ce îl umilește cu adevarat este faptul că Ileana Sideri s-a logodit. Această ruptură invizibilă îl doare negrăit mai mult, păstrîndu-l departe de tot ce se întîmplă în preajmă sau în lume. ("Schimbarea guvernului, dictatura regală i se păreau întîmplări oarecare, care nu-l mai priveau pe el"; "Iubeam prea mult Spiritul. E acesta un păcat?... Eram însetat de cuvîntul acesta, de lucrul acesta, de tot ce nu face parte din lumea noastră, deși se află printre noi...")

Ștefan are o marcată vocație a iubirii și autorul, făcîndu-l protagonistul unei pasiuni aproape platonice, ce a rămas nealterată pe parcursul a 12 ani, sugerează că, de fapt, aceasta este condiția și predestinarea oricărui om, care nu se "zidește pe dinăuntru" în fața experiențelor esențiale ale vieții. ("O

iubesc, dar n-am vrut să recunosc. Am mințit-o. I-am mințit pe toți: și pe ea, și pe Ioana, și m-am mințit și pe mine".)

O alură mistică străbate din roman atunci cînd eroul caută să descifreze semnele care, e încredințat, i se fac din toate părțile: existența dublului său celebru, întîlnirea miraculoasă din noaptea în care se deschid cerurile și presentimentul ei, inițierea magică din camera Sambo, misterioasele cuvinte ale lui Vădastra, auzite de după peretele subțire al camerei de hotel. Autorul însuși îl îndeamnă parcă pe cititor să se încreadă în semne, oferindu-i-le de-a lungul întregii narăriunii; spre exemplu, visul obsedant al Ioanei ("Soțul d-tale a avut un accident!"), pe care nu l-a mărturisit niciodată, dar care s-a realizat în mod fatal peste cîțiva ani după moartea ei.

Ca să facem o paranteză vom menționa că această "modalitate de cunoaștere", primitivă și consternantă pentru o minte "sănătoasă", nu face decât să continue tradiția ancestrală a tot ce-i conștiință vie — aceea de a căuta neobosit semnificațiile și valorile vieții, de a le inventa și a le reinventa. Eliade ne arată că, împotriva tuturor orgoliilor de homo scientificus, dezlașnuite de la Renaștere încoace, și împotriva nihilismului filozofic modern (Nietzsche), care afirmă că cunoașterea este imposibilă, personajul său izbutește să-și cunoască "drumul" înaintînd timid pe căile neștiute ale spiritului.

Pe măsura desfășurării fabulei lumea vie și apare lui Ștefan tot mai ireală, mai fantomatică, iar credința într-un ce dincolo de timp și istorie — tot mai sigură. Dezechilibrul provocat de căsătoria lui greșită, bazată pe un echivoc, care a stricat vietile mai multor oameni (iar pe doi i-a ucis), îi apare — într-o revelație — ca o veritabilă catastrofă cu

consecințe de proporții globale. ("Multă vreme n-am înțeles că ... seceta de acum un an se datoră și faptului că eram un om dezechilibrat, că nu o căutasem pe Ileana...") Este sugerată aici importanța unei armonizări a omului cu sine și cu ordinea cosmică, pe care fiecare ar avea datoria de a o realiza printr-un maxim efort spiritual (ideea o regăsim și în eseistica timpurie a lui Eliade).

Cu totul altă perspectivă o ocupă Biriș, personaj ce exprimă mentalitatea modernă, resemnată în fața istoriei și racordată la spiritul relativității și al devenirii. Fiind profesor de filozofie, având deci calitatea unei gîndiri libere, Petre Biriș nu reușește totuși să se emancipeze de influența curentelor istoriciste, care îl lasă dezarmat în fața temporalității și a morții. ("Important e faptul că Timpul nostru, așa zis al Vieții, e un Timp al Morții", afirmă amicul lui Viziru parafrazîndu-l pe Heidegger.) Dar și el în orele de agonie, are revelația unei lumi care îl transcende și care îi răstoarnă toate convingerile anterioare. ("Avea de spus ceva, foarte important, singurul lucru care trebuia spus. Toate celelalte, filozofie și politică și iubire, erau jocuri de copii. Iși cheltuise viața jucîndu-se".)

Ileana Sideri e la fel de incoloră ca "personaj" în accepția clasică a cuvîntului, imaginea ei fiind mai mult schițată prin intermediul cîtorva impresii ale protagonistului. Ceea ce o distinge însă este aceeași chemare a "iubirii unice", care pare să î se fi transmis prin moștenire — tatăl ei, căpitanul Sideri, s-a sinucis din dragoste pentru Eleonora Zissu. Cu toate că Ileana are un presentiment al destinului mai acut, ceea ce o caracterizează este fatalitatea cu care acceptă desfășurarea întimplătoare a evenimentelor, lăsîndu-se mai curînd trăită de un non-destin, deoarece se știe incapabilă să intervină în viața ființei iubite.

Finalul regăsirii celor doi în mașina a cărei imagine l-a obsedat pe Viziru în mod neînțeles ani de zile și dispariția ambilor în clipa supremei revelații a fericirii este veriga care încheie lanțul într-o curbură perfectă și neașteptată.

Acest ultim roman al lui Mircea Eliade este, după unii critici, cel mai "realist", adică cel mai puțin impregnat de elementul fantastic. Dar se pare că aceasta a fost o intenție a autorului, spre a-l lăsa pe cititor să urmărească fantastica aventură a spiritului omenesc întru depășirea abstractului inuman și a nesemnificativului. Ambianța în care se găsesc personajele clipă de clipă (București, Lisabona, Londra, Iași, Zinca etc.), cu toate schimbările de decor, este una deprimantă, unde miracolul pare să fie cu neputință. Protagonistul romanului încearcă permanent efortul de evadare din această imensă mașinărie în stare de funcționalitate perfectă și acțiunea îi reușește doar atunci cînd ezitările î se spulberă definitiv, iar intuițiile și semnele își află înțelesurile ultime în concertul amețitor de incoerent al vieții sale.

Totodată, caracterul accentuat prozaic și neregulat al evenimentelor ține să ilustreze teza eliadescă privind "ircognoscibilitatea miracolului": divinitatea se regăsește acolo unde te aștepți mai puțin — nu în mișcările spectaculoase, nu în formele care izbesc prin masivitate și culoare, ci adesea în cenușiul evenimentului banal sau obscur. Despre "absența lui Dumnezeu acolo unde l-am fi așteptat noi" și "absența miracolului aşa cum ni l-am închipuit noi" Eliade a scris cu multă convingere și în lucrările sale teoretice; recitîndu-le, îți dai seama de impresionanta continuitate de gînd, nealterată în timp, a întregii sale creații.

O altă dovdă în acest sens este și faptul că autorul *Unei nopti de Sînzilene* îl supune pe eroul său

martirajului (motivul sacrificiului voluntar, atestat în toate religiile), salvând într-un fel celelalte personaje de prăpădul dogmatic și antispiritual care le copleșește. Acest martiraj se exprimă nu atât prin accidentul ce s-a produs pe autostrada franceză, cât prin faptul că Viziru de la un moment se arată dispus să-și asume și plătească greșelile săvîrșite împotriva propriului destin. El înțelege să-și formuleze "întrebare justă", prin care depășește profundele nereguli din sine și din lume și care îl repune în armonie cu universul. ("Numai prin faptul că a fost rostită, "întrebarea justă" regenerează și fertilizaează; și nu numai ființa omenească, ci întreg Cosmosul", spune legenda Sfintului Graal.) Formularea întrebării juste denotă, la Eliade, primatul cert al spiritualului, care singur poate institui noi ordini pe lume, după cum, tot atât de sigur, le poate desființa.

Moartea eroului din *O noapte de Sînziene* are darul de a naște viață în sufletele noastre și invită să ne punem, fiecare, întrebarea justă călăuzitoare pentru această perioadă incertă, în care, după anunțarea "mortii lui Dumnezeu", un altul n-a apucat să se nască.

Antologia L.R.

Radu GYR

POETUL

*Te-ai poticnit c-o tiflă-n veșnicie,
cu-o mînă-n gîțul clipei ca un fur:
Și-aveai sub coaste-un bulgăr de azur
să-l semeni întru rod și feciorie.*

*Veneai din cer. Ai plîns pe vr-un condur,
ai rîs cu vîntu-n dulce preacurvie
și-ai pus și-n buzunar o mierlă vie,
dar n-ai sădît o rază împrejur.*

*Ci-ntr-un amurg, o umbră diafană
în pragul tău se va opri să stea
și parc-ar lumina ca o icoană*

*și parc-ar plînge sub povara grea,
iar șoapta-i va ofta ca o dojană:
— Dă-mi înapoi talentul, slugă rea...*

RADU GYR

Născut la 2 martie 1905 la Cîmpulung Muscel, debutul literar al lui Radu Gyr a avut loc în 1922, în ziarul "Rampa" (numele său fiind R.Demetrescu); au urmat colaborări la reviste ca "Adevărul literar și artistic", "Ramuri", "Universul literar", "Revista fundațiilor", "Convorbiri literare", "Familia" și.a.;

în 1924 publică primul său volum de versuri *Liniști de schituri* ("Scrisul românesc", Craiova); urmează alte culegeri de poezie, cum au fost *Cerbul de lumină* (1928), *Poeme de război* (1942), *Balade* (1943) și.a.;

semnează studii critice și eseuri literare, iar în paginile unor periodice — un număr de medalioane și portrete literare despre Elena Farago, Claudia Milian, Otilia Cazimir, Emil Gârleanu, Gib. I. Mihăescu și.a.;

totodată, într-o serie de publicații, dezbat probleme privind soarta scriitorilor și a cărților, scriind și scurte eseuri (*Baladă și suflet românesc*, 1938), recenzii literare și cronică dramatice;

traduce din poeti ca Verlaine, Baudelaire, Goethe; scrie și literatură pentru copii (*Muțu Cotoșmanul, Bimbirică în lună, Baba Cloanța-Cotoroanța, De ce n-are ursul coadă* și.a.);

a fost distins cu numeroase premii, dintre care amintim "Premiul pentru sonet al Societății Scriitorilor Români" (1926), "Premiul de poezie al institutului de literatură" (1927), Premiul "Adamachi" al Academiei Române (1930), Premiul de poezie "Socc" al Societății Scriitorilor Români (1939) și.a.;

în 1928 a devenit membru al Soc. Scriitorilor Români, iar între 1940-41 a făcut parte din Comitetul de conducere al acesteia;

a fost membru și vice-președinte al Societății Compozitorilor Români și membru al Asociației Publiciștilor Români;

a fost căsătorit cu Florentina Demetrescu, cu care a avut o fiică, Simona-Alexandra.

* * *

Ne vom opri doar asupra poeziei lui Radu Gyr scrisă în închisoare. Dar mai întii cîteva cuvinte despre anii petrecuți de el, în detenție, aproape 20 la număr.

Șirul acestora începe în 1938, cînd regele Carol al II-lea, instituind dictatura sa, îl trimite în lagăr. De ce? Pentru că poetul făcea parte din intelectualitatea radicală de dreapta, mai exact, apartinea Mișcării legionare. Colindă astfel multe lagăre și închisori (Vaslui; Miercurea Ciuc — unde a stat alături de Mircea Eliade; Rîmnicu Sărat; Jilava etc.), pînă în septembrie 1940 cînd venind la Putere legionarii, e eliberat.

În timpul domniei legionare (septembrie 1940 — ianuarie 1941), ocupînd postul de director general al Teatrelor și Operelor din România, face un lucru puțin scontat în acel timp: ia inițiativa înființării Teatrului evreiesc "Barașeum" — singurul existent în lume la acea oră și, oricum, un loc cert de menținere a spiritualității evreiești într-o Europă devastată de Hitler.

Imediat după rebeliunea legionară din ianuarie 1941 nu părăsește țara, deși ar fi putut să facă, și e implicat de Antonescu în rebeliune, judecat cu un grup de 86 intelectuali și condamnat la 12 ani.

Radu GYR

**RIDICĂ-TE, GHEORGHE,
RIDICĂ-TE, IOANE!**

*Nu pentru-o lopată de rumenă pînne,
Nu pentru pătule, nu pentru pogoane,
Ci pentru văzduhul tău liber de mîne
Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!*

*Pentru sîngele neamului tău curs prin șanțuri,
Pentru cîntecul tău, tintuit în piroane,
Pentru lacrima soarelui tău pus în lanțuri,
Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!*

*Nu pentru mînia scrișnită-n măsele,
Ci ca să aduni chiuind pe tăpsane
O clai de zări și-o căciulă de stele,
Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!*

*Așa ca să bei libertatea din ciuturi
Și-n ea să te-afunzi ca un cer în bulboane
Și zarzări ei peste tine să-i scuturi,
Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!*

*Și ca să-ti pui tot sărutul fierbinte
Pe praguri, pe prispe, pe uși, pe icoane,
Peste toate ce slobode-ți ies înainte,
Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!*

*Ridică-te, Gheorghe, pe lanțuri, pe funii,
Ridică-te, Ioane, pe sfinte ciolane,
Sus pe lumina din urmă-a furtunii,
Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!*

Începînd războiul din Est, Antonescu îi întrerupe detenția cu condiția de a pleca pe front și de a lupta mereu în prima linie, participînd la cele mai grele și periculoase misiuni. După doi ani de război aspru, se întoarce rănit grav în luptele de la Vîgoda-Vinogradov. Rodul literar al acestei experiențe de viață va fi un volum de versuri, **Poeme de război**, volum publicat în 1942. E carte care a nemulțumit pe sovietici, atrăgîndu-i ura acestora și, drept urmare, răzbunarea lor.

Actul de la 23 august 1944 îl surprinde în convalescență, dar asta nu împiedică autoritățile să-l arresteze și să-l trimîtă în judecată în cel de al doilea mare proces al criminalilor de război — ziariștii și scriitorii (primul proces fiind al generalilor Macici, Trestioreanu etc.). E condamnat din nou la 12 ani muncă silnică.

Își exercită pedeapsa la închisoarea Brașov (o perioadă nu prea lungă, dar cea mai grea) și la Aiud. Aici, pînă în anul 1948, a avut posibilitatea să scrie și să-și trimîtă poezile acasă, chiar dacă pe fiecare pagină conducederea închisorii imprimă stampila "cenzurat". Îndată însă după alungarea Regelui Mihai, în 1948, comuniștii, făcînd din temniță loc de exterminare, golesc celulele de orice urmă de creion și hîrtie, ridicînd între deținut și familia sa un zid impenetrabil. În aceste condiții, poetul e silit să-și "scrie" poezile doar în memorie, fără a le mai putea transcrie pe hîrtie, ci doar împărtășîndu-le oral, încrezîndu-le altor memorii, ale celor cu care împărtea celula.

La sfîrșitul anului 1955, cu puțin înainte de expirarea celor 12 ani de condamnare, e eliberat.

Nu trece însă mult timp și, în 1958, e din nou arestat și judecat. Capul de acuzare: poezia **Rîdică-te, Gheorghe, rîdică-te, Ioane!**, socotită de Securitate drept virulent manifest anticomunist. Pedeapsa: condamnarea la moarte.

Un an de zile în lanțuri, își așteaptă clipă de clipă execuția, în camera destinată celor condamnați la moarte. După 365 de zile și nopți în această chinuitoare așteptare, e anunțat că pedeapsa i s-a comutat în muncă silnică pe viață.

În aprilie 1963, într-o perioadă în care România comunistă se silea să arate lumii o față mai umană, poetul a fost grațiat.

La un timp după ieșirea din închisoare, îi întîlnim semnatura în "Glasul Patriei", publicație inițiată de comuniști nu numai pentru a crea confuzie în lumea exilului românesc, ci și pentru compromiterea unor scriitori (Radu Gyr, Nichifor Crainic, Romulus Dianu, Pastorel Teodoreanu și alții), aflați deja în conștiința cititorilor.

Bagheta Securității, care dirija "Glasul Patriei", dirija și scrisul acestora, multe articole nefiind concepute și nici scrise de ei, ci doar semnate. Menționăm acest lucru, căci el ne-a fost semnalat în cazul lui R.Gyr chiar de fiica poetului, martoră la presiunile exercitat de Securitate asupra fostului deținut politic (o analiză stilistică a articolelor apărute în "Glasul Patriei" — semnate de R.G. și de alții — ar lămuri acest lucru).

Ros de multele boli contractate în anii de detenție, a murit la 29 aprilie 1975.

*După revista gîndirii arestate
"Memoria", nr. 3, București*

Ioan
ALEXANDRU

LUCHIAN, ZUGRAVUL

Ştefan Luchian s-a născut la începutul februarie 1868, în Bucovina, în satul Ştefăneşti, aproape de Prut, nu departe de Ipoteştii lui Eminescu, de Livenii lui Enescu și Botoşanii lui Iorga, în această minunată țară de sus, străvechi pămînt românesc, curat în port și obiceiuri, cu sate înstărîite așezate pe dealuri domoale ce se văluiesc dinspre Ceahlău, păscute de turme umbrite de livezi luminate de rodnicia toamnelor îndelungi, împrejmuite de codri sparî de oglinda vreunui lac de pădure, unde, odată ajuns, horbota luminii în neclintire te doboară în extază bucuriei.

Tatăl său, Dimitrie, moldovean din Galați, prieten cu Alexandru Ioan Cuza, militar, om drept și adînc patriot, este și el unul din înfăptitorii Uniunii Principatelor.

Așa s-ar putea explica și căsătoria lui cu o munteancă, Elena, mama lui Ștefan, — femeie melancolică, cu ochi mari, față prelungită și firavă, nu lipsită însă de energie și simț practic — pecetluind și în acest fel personal actul unirii celor două ținuturi românești.

Cînd pruncul avea cinci ani, familia sa mută la București. O fotografie ni-l arată la șapte ani, împreună cu fratele său Anibal, îmbrăcat îngrijit, cu o carte în mîini,

cu ochi expresivi, bine dezvoltat și surîzător.

Tatăl său va muri în anul războiului pentru independență, cu durerea în suflet de-a nu fi putut lua parte la luptă. Băiatul de nouă ani rămîne orfan în casa de pe strada Popa Soare, unde, ca la țară, i se vor desfășura copilăria și anii claselor primare. Liceul Sf. Sava îl trece ca elev de mijloc, bun mai ales la desen.

În 1885 se înscrie la școala de bele-arte și urmează totodată cursurile de flaut la Conservator. Theodor Aman, directorul școlii, și Gh. Tătărescu, profesor, erau numele mai de vază.

În 1889 absolvă Școala de bele-arte cu o medalie de bronz.

Personalitatea care l-a marcat în această perioadă, maestrul a căruia amprentă Luchian o va simți îndelung și o va mărturisi, este Nicolae Grigorescu. În 1887 avusese loc în sala Eforie marea expoziție a acestuia, cuprînd peste două sute de lucrări; a fost de fapt, evenimentul anilor de studii urmași de Luchian în țară.

După absolvire, pleacă cu o bursă la Munchen, unde va rămîne un an. Și aici nu școala este cea care are să-i spună ceva deosebit, ci muzeele. În vechea pinacotecă a capitalei bavareze, Luchian va avea primul contact cu Evul Mediu european, cu Durer și mai ales cu Veacul de aur olandez. Va face copii după Rembrandt și va privi îndelung peisajele celebre ale lui Ruysdael aflate în număr mare în această galerie.

De la Munchen, după un scurt popas în țară, va pleca pentru doi ani la Paris, unde de asemenei muzeele și colecțiile particulare, ca cea a românului George Belu, îi vor vorbi mai adînc. În colecția acestuia va

putea să vadă pe impresioniștii Manet, Monet, Renoir, Degas, a căror lecție se resimte în lucrările lui Luchian din acea perioadă. Mai târziu într-un interviu, referindu-se la anii săi de formăție, Luchian va mărturisi: "Dealtfel nu m-am împăcat niciodată cu școala. Am învățat mai mult de la Grigorescu și prin muzeele și expozițiile din străinătate" ("Rampa", 16 febr. 1912).

În 1892, murindu-i mama, Luchian se întoarce acasă și nu va mai pleca toată viața din țară.

Crescut într-o casă și o familie cu oarecare bună stare, rămîne cu o avere de peste o sută de mii de lei, nu tocmai puțin în acea vreme. Locuia într-o vilă la șosea, lîngă Arcul de Triumf; era bine făcut, cu cai frumoși și trăsură, iar mai apoi cu o bicicletă elegantă, cunoscut în lumea zilei aşa cum ni-l imaginăm pe Pascal cel tînăr; un om înzestrat pentru a-și trăi viața, ca și pentru o îndeletnicire practică, în egală măsură. O fotografie din anul 1900 și un autoportret după fotografie păstrează imaginea unui bărbat înalt, bine hrănit, cu o expresie mai degrabă de sportiv, de n-ar fi ochii ce-i trădează o adîncă blîndețe lăuntrică țesută din milă și compasiunea suferinței.

Avere ce o moștenise, neștiind s-o administreze cu măsură, o pierde însă curînd, iar începutul veacului îl găsește în spitalul Pantelimon sub îngrijirea neurologului Gheorghe Marinescu. Boala îi va reveni periodic pînă ce, în anul 1910, va fi aproape total paralizat.

Cele șapte luni de spital din anul 1901, însotite de dureri teribile în măduva spinării, pot fi socotite și pragul maturității depline, al schimbării la față survenite în viața pictorului.

Boala și sărăcia au avut, ca asupra atitor oameni mari, efecte puternice. Luchian le-a purtat cu demnitate și răbdare și mai ales le-a biruit prin marea sa înzestrare, care a transfigurat înfrîngerea exterioară a trupului în triumf sufletesc, atât de grăitor în opera de maturitate întinsă pe întîiul deceniu al veacului. În lumina acestei biruinți lăuntrice, care lasă în urmă o operă ce reprezintă sufletul unui popor, va și trece în somnul de veac într-o noapte de iunie din anul 1916, lăsîndu-ne să-l căutăm și să-l întîlnim de acum încolo, din generație în generație, în nemuritorul său suflet tăinuit de culorile ce-i mărturisesc iubirea.

* * *

Luchian vine dintr-o tradiție românească veche, spre lucrarea sa. Bunicul său dinspre tată, boierul Andrei, era zugrav de biserici. Luchian însuși va împlini această îndeletnicire pictând și el câteva biserici. Nu fără adîncă semnificație, aşadar, se va fi socotit toată viața zugrav.

Arta noastră veche este una picturală, conform tradiției ortodoxe care dezvoltă în toate țările răsăritene acest fel de artă. Sculptura este o apariție tîrzie în aceste locuri.

La dezvoltarea și împămintenirea pe teritoriul românesc a artei picturale a contribuit, fără îndoială, și afirmarea ei în Bizanț, în urma controverselor filozofice cu arta greacă pagină sculpturală, unde chipul sculptat era idol, adică idee. Altceva este imaginea, zugrăveala care atrage atenția asupra viețuirii luminii, a împămintenirii ei în veșmintele culorilor. Pictorul care aduce, de pildă, în tablou imaginea

trandafirului, vine spre acesta nu să-i absoarbă lumina și frumusețea, ci să dezlege asupra lui lumina viețuită de sinea sa.

Nu din sărăcie lăuntrică vine zugravul spre natura necuvîntătoare, ci din bucuria cuvîntului care-i susține și desăvîrșește propria viață și împarte în natură căldură și frumusețe. De această finețe spirituală sînt pătrunse imaginile naturii în tablou și acest aur sufletesc adăugat naturii face ca o floare pictată de Luchian să fie mai mult decît cea din grădină.

* * *

Dintre flori anemonele par a fi răscolit cel mai adînc geniul lui Luchian. Celebra pînză din anul 1908 poate fi socotită culmea creației sale, testamentul marelui pictor. Anemona sălbatică este floarea de primăvară, denumirea populară la noi este Floarea-Paștelui sau Floarea Vîntului, nume apropiat de semnificația arhaică a acestui cuvînt de origine orientală.

În greacă, în latină și în limbile europene, anemona provine etimologic de la *anemon* — vînt, de unde vine *animus*, etimologia cuvîntului suflet, suflare. Atribut al frumuseții din vechime, anemona este floarea consolării, a uitării necazurilor, negarea mnemoticului, floarea care potolește durerea; primăvara cînd apare la poala pădurii în fragil strai al purității, ușoară ca vîntul ce-o poate zvînta dintr-o suflare. Vîntul cald al răsăritului cînd bate puternic, floarea ei se topește rapid. Nu atît de fragilă ca floarea de mac, cu care este înrudită, are ca și aceasta darul adormirii, al uitării; băştinășii din Peninsula Camciatca extrăgeau din anemone un suc cu care își otrăveau vîrfurile săgeților cînd plecau la luptă. Anemona de culoare

purpurie este floarea pe care Afrodita o făcea să răsară în locul lui Adonis rănit de moarte. Este floarea veșnicei veri care aducea uitarea zilelor posomorîte de iarnă. Cu această floare se împodobeau sanctuarele străvechi odată cu începerea ceremoniilor legate de deșteptarea naturii la viață, cînd trupul frumos al tînărului Adonis se ofilește și pierde, în locul lui apare această suflare plăpîndă care este anemona. În tradițiile noastre vechi anemona este floarea Sfintei Vineri cum este și la francezi Fleur-du-Vendredi-saint pe care Luchian o cunoaște în acest fel încă din tinerețe.

Nu întîmplător aceasta este floarea care și-o alege ca simbol al vieții sale, mai ales în anii durerii, cînd trupul său paralizat încetează de a-l mai sluji și cînd apelează printr-un efort suprauman la anima din el, la suflarea de viață care-i mai rămăsese pentru a-și exprima atașamentul față de lumina iubirii tăinuită în culoarea naturii renăscătoare. Așa cum picăturile de sînge din trupul rănit al frumosului tînăr din tradițiile vechi se transfigurează în petalele florii care va năvăli în locul eroului dispărut, făcînd să se uite durerea pricinuită de stingerea lui, tot așa aceste **Anemone** testamentare sînt expresia cea mai adîncă a biruinței durerii într-un triumf vital nepieritor, atît de limpede vorbind prin culoarea purpurie a mantiei împăratului biruitor ce încoronează noaptea întunecată a suferinței ispășite.

Anemonele lui Luchian sînt o astfel de mărturisire de izbîndă asupra morții și întunericului. Anemonele violete sînt tocmai simbolul acestei dureri. Iar simburele negru, orb ca și al florilor de mac, năpădit din toate părțile de lumină purpurie a culorii

iubirii, este circumscris fără putință de evadare: mai are puțin spațiu amintind celebrul imn arhaic păstrat în limba greacă: unde îți este moarte biruința?

Ca și păstorul din **Miorița**, Luchian știe că lumina și viața sănătății presus de durerea morții, că moartea poate fi abolită prin iubire. Flăcările mistuitoare iubiri devenite un fel de astre greoai, mustind de viață și perfecțiune, iradiază acea putere scînteietoare, acea dinamică a cosmiciei jubilații de bucurie, cînd ființa degustă armoniile desăvîrșirii.

Peste cioara pe care Van Gogh nu putea s-o prindă în ochiul de aur al luminii și care l-a chinuit atât, Luchian aruncă plasa de foc a marii iubiri, închizînd-o pentru totdeauna în acest grăunte de beznă din ce în ce mai mic pe față pămîntului.

Este mesajul lui Dante de la sfîrșitul Paradisului, ultimul cuvînt, cel care rămîne după ce s-au atins toate durerile și suferințele, nădăjduirile și credințioșile, acest strigăt de purpură prin toate cele cinci simțăminte omenești corespund celor cinci anemone ce se citesc pe cerul de aur al cîntecului de lebădă al acestui mare luminat: este același.

L'amore che move il sole e l'altre stelle.

Iubirea care mișcă soarele și stelele acel soare al luminii izvorîtorul culorilor vieții pe pămînt, și în cazul de față pe pămîntul românesc.

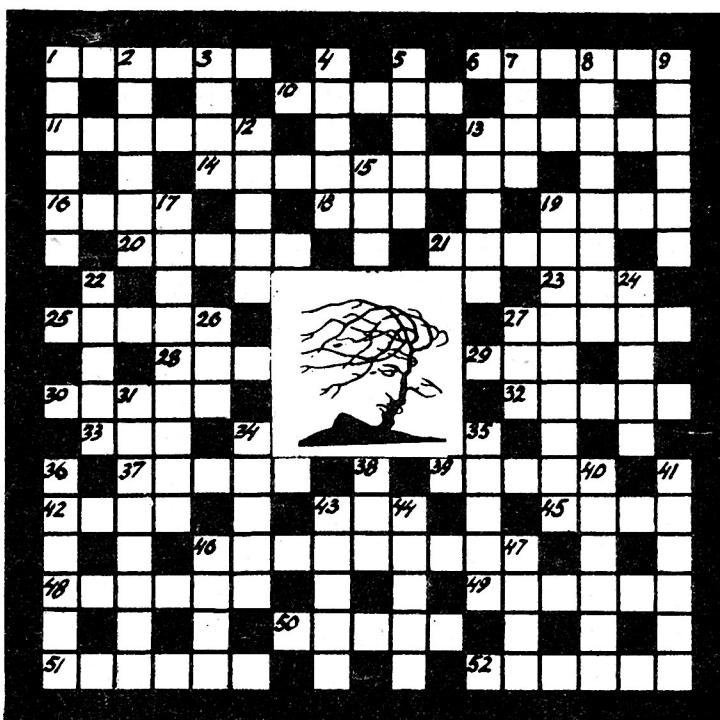
După "Luchian",
București, 1978

**Prof. Maria
SAVIN**

**Jora de Mijloc,
Orhei**

MIHAI EMINESCU — 105 ANI DE NEMURIRE

Orizontal: 1. Profesorul care i-a insuflat lui Eminescu dragostea pentru literatură. 6. "Un... pe țărmuri trece / Și din placă de argint / Vede zină tristă, rece" (Lida). 10. "Ca pe o marmură de... sau o pînză de Corregio" (Scrisoarea IV). 11. "Vrei viitorul a-l cunoaște, te întoarce spre..." (Memento mori). 13. Una din anagramele făcute de poet iubitei sale (Verona). 14. Poet rus, autorul unei lucrări, ce are afinități cu poemul eminescian **Luceafărul**. 16. Numele mamei poetului scris în registrul pentru naștere și botez (al lui Mihai) de la biserică Uspenie din Botoșani. 18. "El n-a fost cînd..., el e cînd nu e" (Mușat și ursitorile). 19. "unul dintre fiili falnicului... / Sta zîmbind de-o amintire, pe genunchi scriind o carte" (Scrisoarea III). 20. Listă anexată la sfîrșitul unei cărți, în care se recunosc rectificările greșelilor observate. 21. "Iar roua curge-n brillante umezi — / Din crengi de arbori luminează..." (singular, nehotărît), (Rime alegorice). 23. Cea mai, dintre cele mai ... 25. "Ş-acèle milioane, ce în grâmezi luxoase / Sînt strînsă la bogatul, pe cel ... apasă." (Împărat și proletar). 27. Numele unui scriitor care în poezia Epigonii este comparat cu "un proverb". 28. "Un freamăt lin trecea din... în..." (Fiind băiet pădurii cutreieram...). 29. Sînt... la mijloc. 30. Care are două picioare. 32. "Am văzut doi... / Strălucind albaștri" (Doi...). 33. "... de odată sar din pat, / Singurel m-am deșteptat" (Cîntec vechi). 37. Bun al statului dat în arendă unei persoane particulare. 39. "și colonadele erau de munti în sir, / Ce... de bazalt se înșirau" (Miradoniz). 42. "Noaptea zeii se preîmplă în vestimentele lor dalbe / Șale preoților cîntec sună-n ... de argint" (Memento mori). 43. "în mii de lumine ferestrele-i ..., / Prin cari se văd trecătoare" (Eco). 45. "... vine-un sol de pace c-o năframă-n virf de băt" (Scrisoarea III). 46. "Eminescu a lăsat multe versuri admirabile, însă meritul lui cel covîrșitor, un merit de este acela de a fi voit să introducă și de a fi introdus .../ adverată cugetare ca fond și

adevărată artă ca formă" (B.-P. Hasdeu). 48. "Noi avem în veacul ... acel soi ciudat de barzi" (**Scrisoarea II**). 49. "Ca povestea cea sărmană / Care ... n-o-a-nțeles / Trec prin vremea tristă, vană, / Cum prin secoli un eres." (**Cîntecul lăutarului**). 50. Domn, care îi reprema fără cruceare pe cei hapsini și necinstiti, la care poetul face apel în **Scrisoarea III**. 51. "Iar colo-n fruntea saliei e-un tron acoperit / Cu-n negru vâl de jale, căci ... a murit". (**Gemenii**). 52. ... și **Madonă**.

Vertical: 1. "Acolo ochiul zavistnic / Nu mai are vo ...; / Nu-i jignire în iubire, / Ci noroc și mîngiiere." (**Minte și inimă**). 2. "cucul cintă ..., presuri" (**Freamăt de codru**). 3. "... caută-n oglindă de-și buclează al său păr" (**Scrisoarea I**). 4. "S-a trezit cu comedianții cum juca bătând din ..." (**Ta twam asi**). 5. "Cîtu-ți tine ziulă / I-aș cîntă ..., doinăta." 7. "Funcția" pe care a deținut-o poetul între anii 1858-1860, aflatindu-se la Cernăuți. 8. Sinonim cu "s-au unit, s-au împreunat". 9. "De din vale de ... / Grăim, Doamnă, către Tine" (**Scrisoarea III**). 12. A supune unei ispite, a ademeni, a 13. Arteră principală (la vertebrate), care începe de la ventriculul stîng și distribuie sângele de la inimă prin tot organismul. 15. "... am fost eu la vedere" (cîntec din lîrica populară cules de M. Eminescu). 17. "Lumina stinsului amor / Ne ... încă". (**La steaua**). 19. "Tinerii noștri ... de la Paris" (articol publicistic în care poetul critică fanfaronii și demagogii). 22. "... Tudor". 24. "Iată craiul, ... mare, rezemat în jîlt cu spadă" (**Călin**). 26. "Și-atunci devine umbră — pe mîndă de mișei / ... frîiele și dînsii duc lumea cum vor ei." (**Povestea magului călător în stele**). 27. Prenumele adevarat al Veronicai Micle. 31. "Lăcrâmioarele învățătelor gimnaziaști din Cernăuți la moartea prea iubitului lor ... Arune Pumnul". 34. "Sătul de ..." (sonet). 35. "Buza ei e dulce, însă-i de venin, / Ochiul-i te omoară, cînd e mai ..." (**Care-o fi în lume**). 36. Munte în Grecia, lăcașul muzeelor. 38. "O fată dulce și bălaie, / Un trup înalt și mlădier, / Un ... de aur pe-al ei umăr, / Ea trece mîndră la vînat" (**Diana**). 40. Oase în formă de furcă din toracele păsărilor. 41. Ciclul "Scrisorilor" așa cum au fost numite initial. 43. Text, cuprizînd indicații despre o instituție, imprimat în partea de sus a unei hîrtii oficiale de corespondență. 44. Divizez prin tâiere în părțile componente pentru a studia structura. 46. A fi conform anumitor dorințe, gusturi sau posibilități; a-i fi pe plac. 47. "Ea învață ca să .../ Ca marchiza de Șatle" (**Antropomorfism**).

Corector:
Eugenia DONCIU

Dactilo:

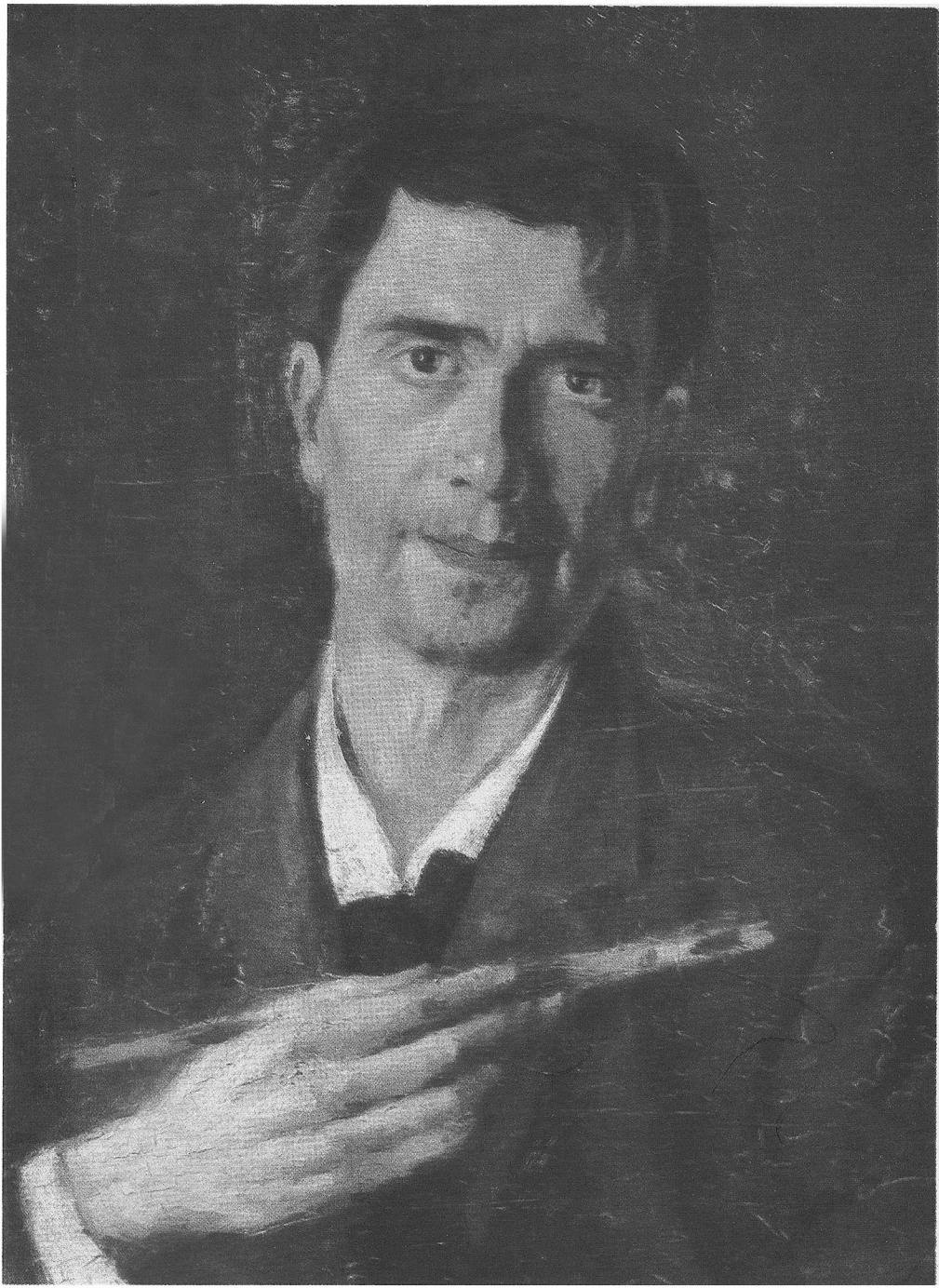
Narcisa MIRON
Dina CÎŞLARU

Dat la cules: 1.12.93
Bun de tipar: 1.01.94
În lumină: iunie 1994
Format: 70x108 - 1/16.
Hîrtie tipografică.
Coli de tipar
convenționale: 10,0.
Coli editoriale: 11,6
Tiraj: 7000.
Com. 2104.

Tipografia Editurii "Universul"
277012, Chișinău,
str. Vlaicu Pîrcălab, 45

Adresa redacției:
Casa Presei,
str. Pușkin, nr. 22,
Chișinău, 277012
Tel.: 23 44 19, 23 44 12

Coperta I. Ștefan LUCHIAN. Anemone

Ștefan LUCHIAN. Un zugrav (Autoportret)

Abonați revista "Limba Română" —

publicație de cultură filologică destinată
celor mai largi cercuri de cititori.

Dacă doriți să deprindeți vorbirea și scrierea corectă;
dacă vă preocupă problemele de teorie și istorie a limbii și
literaturii românești;
dacă vă interesează noutățile din domeniul limbii și literaturii
moderne;
dacă intenționați să vă formați o cultură filologică aleasă

abonați revista "Limba Română".

Costul unui abonament
pentru jumătatea a doua a anului 1994 este de 2 lei.

*Luînd în considerație acuta necesitatea a revistei pentru renașterea
limbii române în Republica Moldova publicația apare o dată la
două luni. Costul unui abonament pentru anul 1995 este de 3 lei
plus cheltuielile poștale.*

Abonați revista chișinăuiană
"Limba Română" !